

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

İNSANCIL

AYLIK KÜLTÜR SANAT DERGİSİ YIL 6 SAYI 63 OCAK 96 80.000.TL (KDV DAHİL) ISSN 1300 - 4158

İNSANİ GERÇEKÇİLİK

İÇİNDEKİLER

2	_____ İyi Bir Felsefe Eğitiminin Ön Koşulları	NIHAT ATEŞ AFŞAR TİMUÇİN	İnsanı Gerçekçilik _____	1
4	_____ Felsefe ve Deontoloji	HASAN HÜSEYİN GÜNDÜZALP ATAKAN ALTINÖRS	Çıban ve Başı (Şiir) _____	3
12	_____ Zaman Yolculuğu (Şiir)	MUSTAFA BAYRAM MISIR SİNAN KUTLU	Modernizm, Postmodernizm ve Sol _____	6
20	_____ Divan Edebiyatı	ERDOĞAN ALKAN YUSUF ÇOTUKSÖKEN	Komün Devrimi - Komün Şiiri (II) _____	13
23	Duyarlılığa Giriş Şiirleri: "Cec Ettim Hasretini"	İSMET ALICI FEVZİ GÜMÜŞ	Sevdalı Bir Şair (Şiir) _____	22
25	_____ Düşünce Özgürlüğü Üzerine	ŞEREF BİLSEL KAAN ARSLANOĞLU	Suskunun Ayak Sesleri: "Ay Soloları" _____	24
30	_____ Özgürlük (Şiir)	NEZİH GENÇLER GÜN ALTAY	Biz Hangi (Kültür-Sanat-) _____	28
35	_____ Bir Tas Sıcak Süt Gibi (Şiir)	İBRAHİM DEMİRCAN HÜSEYİN YILDIZ	Fikir Mirasını İnkâr Ediyoruz _____	31
37	_____ Plastik Kova (Şiir)	SEDAT YILMAZ SÜEN ÇANKAYA	Kooperatifleşme Sürecinde Kurumlaşma- Siyasi Ahlak-Yabancılaşma Arasındaki İltiti _____	36
40	Afşar Timuçin'e Afşar Timuçin'le Merhaba	BERRİN TAŞ MEHMET BAŞARAN	Sinemanın Yüzüncü Yılında Sirk Sineması _____	38
42	_____ Sevdalınız Komünisttir	FARUK BAL NAZİF KAYA	Aşk... Yeni İnsanın Dili (I) _____	41
44	_____ Bir Varmış Bir Yok Muymuş?	AYŞE GÜZEL SEVAL ESASLI	Sen Şimdi (Şiir) _____	43
46	_____ Tiyatro Din Değildir	ABDULLAH ŞANAL HÜSEYİN HİLMİ BULUNMAZ	Sevgide Katkı _____	45
48	_____ Düet (Şiir)	LÜTFİYE AYDIN YUDUM İŞBECER	Toroslardan Duran Geçti _____	47
50	_____ Şiir	GÜREL SÜRÜCÜ MUSTAFA TABAK	Türküleri Yakanlar _____	49
55	_____ Yusuf Ziya Bahadın'la İle Söyleşi	NIHAT ATEŞ YILMAZ ELMAS	Direnışteki İpragaz İşçileriyle Söyleşi _____	51
57	_____ Valla Sizin İşiniz Zor (Öykü)	VAHDETTİN YILMAZ ÇETİN DİNÇER	Aydın Öztürk'le Söyleşi _____	56
60	_____ Yıldız Güncesi	MEHMET AYDIN CENGİZ GÜNDOĞDU	Fısılda Rüzgarlara Tanırım Nefesini (Şiir) _____	59
		HÜSNİYE AYHAN	Ateşe Verdim (Şiir) _____	64
			Şiirler _____	64

İnsancıl'a gönderilen ürünler geri verilmez. Yazıların A4 kağıdın tek yüzüne çift aralıkla yazılması reca olunur

Sahibi
BERRİN TAŞ
Genel Yayın Yönetmeni
CENGİZ GÜNDOĞDU
Yazışleri Sorumlu Yönetmeni
NIHAT ATEŞ
Bilgiışlem Sorumlusu
CELAL ERGÜN

Kurum Yazmanı
ŞADIYE GÜLE
Ofset Hazırlık
İnsancıl Teknik
Bölümü
ISSN 1300-4158

Görsel Yönetmen
BUKET ÇETİN
Kapak Tasarımı
BUKET ÇETİN
Baskı
İlıcak Matbaası Tel: 880 40 75
Dağıtım
Yay-Sat

Adres: Mollafenari Sok. Nadir Han. No 40-42 Kat 5 Cağaloğlu / İstanbul Tel: 511 79 94-513 93 99
Ankara Temsilciliği Burak Gürcan Necatibey Cad. Lale Sok. 4/18 Sıhhiye Ankara. Tel: (0312) 232 00 80
Antakya Temsilciliği Müslüm Kabadayı Silahlı Kuvvetler Cad. No 3 Antakya. Tel: (0326) 214 53 31
Adana Temsilciliği Hasan Hüseyin Gündüzalp Muhittin Çoban. Piramit İşhanı. Kat 1. Atilla Altıkat Köprüsü yanı
Konya Temsilciliği Kazım OĞUZ Sahaf Oğuz Rampalı Çarşı No 37 Konya Tel 0332 353 01 61

Abone olmak için PTT'den 666 043 no'lu posta çeki veya T. İş Bankası 9. Kısım Ataköy İstanbul 11 37 - 38678 Berrin TAŞ adına 800.000 TL yatırmanız yeterlidir. Avrupa 100 Mark T. İş Bankası 9. Kısım Ataköy İstanbul Döviz Hesabı 11 37 - 314 99 17

İnsani Gerçekçilik

Yağmurlu bir akşam. Dostların şiir toplantısı var. Şiirler okunacak. Şiirler dinleyeceğim. Yağmur ne kadar güzel yağıyor, diyorum içimden. Tabii diyorum yine, yağmur yağacak, yağmalı. Ama bu kadar güzeli, havadaki asit artıklarının, kirin, pasın arasından süzülerek nasıl düşüyor yüzüme. İçimi açıyorum yağmura. Yürüyorum.

Toplantıya giriyorum. Dostlar şiirlerini okuyorlar. Göneniyorum. Sonra sorulara geliyor sıra, söz de dönüp dolaşıp "toplumcu-gerçekçiliğe". Hepsini toplumcu gerçekçi olduğunu söylüyor. Aylardır düşünüp durduğum soru patlıyor beynimde: Yöntem ilke olarak konabilir mi?

Sanırım bugün Türkiye sanatında "burjuva estetik kavramları" dışında kendini "toplumcu-gerçekçi" olarak tanımlayanları bir ilke sorunu haline getiriyor. Öyle ki İnsancıl'ın 1995 Nisan sayısında Fettah Köleli şunları söylüyor: "(.) eğer burjuvadan yanaysa sanatçı bireyciyanılsamacı olup, verili sömürü ve baskı sisteminin ömrünün uzatılması için sanat ve edebiyat cephesinden omuz vereceksin, onun estetik taburu olacaksın. Ya da toplumcu gerçekçiliği seçerek bütün pisliklerin kaynağı olan özel mülkiyet dünyasının köktenci bir tarzda karşısına dikileceksin." Bireyciysen burjuvasın, toplumcu-gerçekçiysen "sosyalist sanatçı". Bir sanat yöntemi, bir ilke sorununa yükseltiyor. Kendisini bugün yaşanan sistem karşısında -kapitalizm- emekten, insandan yana olarak tanımlayan sanatçıların birçoğu "yöntemi" bir ilke sorunu haline getirerek bilimsel estetik kavramları gerçek kapsamlarından kaydırıp sadece "tanım" derkesinde anlama kolaycılığında boğuluyorlar. Kendine "toplumcu-gerçekçiyim" diyen hangi toplumcu gerçekçiliği anladığını açılmamak zorundadır. Partinost ilkesinden, Brecht toplumcu-gerçekçiliğine, oradan Lukacs'ın anladığı toplumcu gerçekçiliğine, oradan Frankfurt okulu "toplumcu-gerçekçiliğe" uzanan bir dizi toplumcu gerçekçilik teorileri arasındaki teorik sorunları en azından incelemek zorundadır. Bir şiirde iki kere işçi bir kere sınıf demekle "toplumcu-gerçekçi" olunamayacağı gibi içinde tırnağına kadar yaşayan gerçek insanların olduğu bir romanı işçi sınıfının sorunlarını ele alıp çözüm önermiyor diye bireyci burjuva romanı olarak tanımlamak da o derece olanaksızdır. Bugün 60'larda ve 70'lerde en bağırarak "toplumcu-gerçekçi" şiirleri, romanları, tiyatroları yazan bazı yazarların halleri ortadadır.

Bugünün sanatçısı herşeyden önce gerçekçi olmak zorundadır. Emekten yana, sınıftan yana sanat yapan sanatçıyla, burjuva kanallarında ütopyasız kulaç atan sanatçıların arasındaki en büyük fark ne birincilerin kendilerini "ilkece" toplumcu gerçekçi olarak tanımlamaları, ne de ikincilerin "sanat sanat için" dilden kaynaklanan burjuva estetik kuramları doğrultusunda bireyci olarak tanımlamalarıdır. Aradaki fark, günümüz tekeli-sermayesinin, "yeni dünya düzeni"nin çarkları arasında ezilen, sömürülen insana yaklaşım noktasındadır. İnsandan yana olan sanatçı, insanın sorunlarını "gerçekçi" bir yöntemle sanatında yansıtarak insanlara işte sen bunun demesiyle, burjuva estetik kuramları çerçevesinde sanat anlayışını oluşturmuş sanatçıların ayrılır. Öbürleri ise yapay insan sorunları yaratarak insanı sistemden kaynaklanan insani sorunlarına sanat adına yabancılaştırır, sömürülenin gücünü kırar. Kısacası sanatçı kendini toplumcu-gerçekçi olarak tanımlamakla, insani sorunlara yaklaşımı sorunsalında kendini garantiye alamaz. Kendini böyle tanımlarım ve sorunlara yaklaşımım doğru olur diyemez. Böyle

derse ilke ve yöntemi birbirine karıştırıyor demektir ki bu da yukarıda değindiğimiz gibi sığ bir "tanımlama" noktasında boğulur.

İnsani Gerçekçilik

İnsan binlerce yılda kavramlaştırmayı öğrendi. Her farklı gördüğü nesneye farklı adlar taktı önce. Sonra nesneler arasında ortaklıklar kurup nesneleri adlandırmaya daha da ilerleyerek olguları soyutlayarak kavramlaştırma düzeyine ulaştı.

İnsan kavramlaştırmayı öğrendiği an yaşamaya başladı; daha doğrusu içinde bulunduğu dünyayı anlama ve bu dünyaya bir anlam katma çabası işine girişti. Çok zor ve çileli bir işti bu insan için. Giderek kattığı her anlam için bedeller ödemeye -ben her kavramlaştırmayı aynı zamanda dünyaya bir anlam katmak olarak görüyorum- başladı. Her bulduğu yeni kavram egemenlerin altını oymaktı çünkü. Egemenler de boş durmadı. Astı, kesti kanlar akıttı; bu bir türlü akıl erdiremediği etkinliğe yanıt verdi. "Kendi egemenliğini sağlamlaştıracak kavramlar oluşturma." Düşünürlerini, yazarlarını bunun için görevlendirdi. Siz de kavramlar üretin. Üretin ki şu benim altımı oyan kavramları yabancılaştırıp, bilinçleri dumura uğratabileyim. Onların düşünürleri, yazarları işlerini çok iyi yaptılar ve yapmaktalar.

"İnsani gerçekçilik" işte tam bu "kavram savaşları"ndan doğdu diyorum. İnsan kafasına taktığı sorunu çözmek için ilk önce "eyledi". Eyleme geçti. Eylem kafasındaki sorunun sorunların-kavramsal ipucunu sundu. Spartaküs köleliğe başkaldırarak isyan kavramını; bir ağacın altında oturan Newton kafasına düşen elmanın yanıtını bulmak için düşünme düşünme evine kadar yürüyerek, Marx artı- değer kavramını bularak, "insanlık sözlüğünün" sayfalarını yazdılar. Bulunan her kavram egemenlerin korkulu rüyası oldu. Çünkü dünyayı anlamlandırma çabası kendi karanlıklarını yırıyordu.

Her kavramın tarihi, oluştuğu dönemin tarihi, sürdürdüğü yolculuk insanın tarihi oldu aynı zamanda. Yerçekimi dedi, devlet dedi, tümevarım dedi, tündengelim dedi, artı değer dedi, emperyalizm dedi; dünyayı egemenlere karşı ezilen insanın yanında yer alarak savundu.

İnsani gerçekçilik Anadolu'da da yaptı yolculuğunu. Yunus, Pir Sultan, Nesimi, Hallac-ı Mansur ve Bedrettin. Eylemleriyle hep hayatı kavramlaştırdılar. Düşündüler Düşünerek ezilenin yanında yer aldılar. Ezilenin yanında yer alarak insanlığın büyük sözlüğüne yeni kavramlar eklediler. Bedeller ödediler.

İnsani gerçekçilik bu.

İnsani gerçekçilik günümüzde de sürdürüyor yolculuğunu. Tarihinden bugüne kadar geçtiği yollardan ne daha çileli ne de daha az bedelsiz. Her insanlık durumu ancak insanı çizgisini izleyerek anlamlandırılabilir ve insanlığın büyük sözlüğünde "yaşanan insan gerçekliğinin tahlili" anlamında bir yöntem olarak yerini alabilir.

Hayır diyenler çıkacaktır. Tartışalım diyorum. İnsanı ve dünyayı anlama ve anlamlandırma çabasında egemenlerin altını biraz daha oyacak bu kavramı tartışalım diyorum.

Dışardaki yağmura kavuşuyorum yeniden. Neden bu kadar güzel. Yüzümü öpüyor. Spartaküs, Galileo, Marx, Hallac-ı Mansur, Pir Sultan, faili meçhul kurbanları, kayıplar, Sivas, Çorum, Maraş kırımları, Tan matbaası kırımı, Gazi Kırımı... Bedeller saymakla bitmez elbet. İnsanın güzel geleceğine yağıyor bu yağmur. Ondan bu kadar güzel.

İyi Bir Felsefe Eğitiminin Önkoşulları

Afşar TIMUÇİN

Üst düzey hayvanlarının yavrularına uyguladıkları eğitimi gerçek anlamda eğitim saymazsak, gerçek anlamda eğitimin yalnızca insan için sözkonusu olduğunu söyleyebiliriz. İnsan eğitilebilen tek varlıktır ya da tek hayvan türüdür. Başka hayvanların bireyleri kendi önceki deneylerinden ve başkalarının, bu arada kendilerinden öncekilerin deneylerinden yararlanamazlar. Bir sirkte iki köpek topluluğunun balonlara kafa atarak maç yapmaları kazanılmış yoğun deneyimlerin sonucu değildir, basit ya da iğreti bir öykünme olgusudur, sık sık yinelenmedikçe yokolup gideceği gibi başka öykünmelerin gerçekleştirilmesine de katkıda bulunmaz. Yani bir öykünme için çalışmaya baştan başlamak gerekir.

İnsan tüm beden yapısıyla ve tüm fizyolojik ve ruhsal işlevleriyle eğitime uyarlı bir varlıktır. Doğayla yaşamsal alışveriş içinde kurulmuş ya da oluşmuş olan beynimizin ve başparmağımızın gücü bizi eğitebilir kılan etkenlerin başında gelir. Bir önceki biçimimiz olan maymun dallarda sallanırken kuyruğuyla ve elleriyle övünedursun, biz başparmağımızla hemen her şeyi istediğimiz gibi tutabilme yeteneğine sahibiz. Bu durum bizi doğa içinde ayrıcalı kılarken yaratıcı düzeye de yükseltmektedir. Yaratıcı gücümüzün en büyük kaynağı elbette beynimizdir. İnsan yalnızca verileri alan bir varlık değil, olasılıklar arasından olacağı gören ve geleceği kuran bir varlıktır. Yaratıcılığın temel anlamı bu dönüşme ve dönüştürme yatkınlığında ya da bu yaratma yatkınlığında kendini ortaya koymaktadır.

Evet, insan eğitilebilen bir varlıktır, daha doğrusu kendini eğitebilen bir varlıktır. Eğitimin dıştan gerçekleştirilen bir dönüştürme etkinliği olduğunu düşünmek yanlış olur. Eğitimin şu ince noktası her zaman gözümüzden kaçıyor: gerçekte kimseyi eği-

temeyiz, ancak birilerinin kendilerini eğitmesine yardımcı olabiliriz. Bu çerçevede felsefe eğitimi de kişiye felsefi bilgiler vermek yerine kişiyi felsefi bilgiler edinme çabasında yalnız bırakmamak olarak düşünebiliriz. İyi bir eğitim göstermeye değil buldurmaya dayanır. İyi bir felsefe eğitimi de kişiye felsefi bilgi donanımına ulaşma yolunda yardımcı yöntemler geliştirebilecek bir eğitim olabilir ancak.

"Gel bana felsefe öğret" diyebilen bir kişinin felsefe öğrenmek gibi bir kaygısı olmadığını rahatça söyleyebiliriz. Felsefe eğitimi yoğun bir yöntem arayışı ve sorunların sağlıklı bir biçimde tartışılması temeli üzerine kurulmalıdır. Ancak bunun her şeyden önce, bugün felsefe bölümlerinde uygulandığını sandığım öğretim anlayışının tersi bir yönde, tarihsel çerçevede gerçekleştirilmesi gerekir. Felsefi bilgi tarihsel bilgidir, tüm felsefi bilgiler tarih boyunca birbiri içinden çıkarak gelmişlerdir. Marx'ı Hegel'siz, Hegel'i Kant'sız, Kant'ı Leibniz'siz, Leibniz'i Descartes'siz, Descartes'ı Platon'suz kavrayamayız. Bu çerçevede felsefeye başlayacak kişiye önerilecek temel yöntem tarihsel araştırma yöntemi olmalıdır.

İyi bir felsefe eğitimi gelişmiş bir kültür temeli üzerine kurulabilir ancak. Üniversiteler ve yüksek okullar özel meslek eğitimi veren kurumlardır. Felsefe de özel bir meslek dalı olarak bu kurumlarda öğretilir ancak. Kültür ilkokullarda, ortaokullarda ve liselerde verilecektir. Bilimin, sanatın, felsefenin ve siyasetin gerçekliğe uygun temel kavramlarına ya da ilkel bilgisine azdan çoğa doğru bu basamaklardan geçerek ulaşılacaktır. Bilim, sanat, felsefe ve siyaset, birbiriyle sürekli etkileşen bu dört alan, bütün bir gerçekliğin temel anlatımını ortaya koyarlar. İnsanı bilmek bu dört alanda insanlık tarihinin gelişimini ve

bu gelişim içinde sağlanan kavramsal zenginliği görmek ve edinmek demektir. Sağlıklı bilinç ancak böylesi bir çaba içinde oluşabilir.

Bizim ilkokullarımızda, ortaokullarımızda ve lise-lerimizde verilen eğitimin kişiyi gerçekliğe uyarlı bir bilince yani sağlıklı bir bilince ulaştırması olası değildir. Liseyi bitirmiş bir delikanlı ya da bir genç kız tam anlamında bozuk bir bilinçle bir meslek sahibi adayı olarak üniversitenin kapısına gelir. Bu kapıyı açabilmek için bir takım yalan yanlış ezber bilgiler edinmiştir, bu durumda ona gerçekliğin temel bilgisi-ne ulaşmış bir kişi diyemezsiniz. Onda ne ortak bi-linç adına bir tutarlılık ve yetkinlik ne de ayrı bilinç adına bir renklilik bulabilirsiniz. Bu kişi yazık ki sağ-lıklı bir biçimde çocukluğunu ve erginliğini yaşayıp yetişkinliğe adım atmış kişilikli bir insan adayı görü-nümünde değildir. Onun zihni felsefede de başka a-lanlarda da ancak bir takım teknik ilişkileri kavrayabi-lecek düzeydedir.

Böyle bir kişiye felsefe eğitimi yaptırmak, daha doğrusu böyle bir kişinin felsefede kendini eğitmesi-ne yardımcı olmak bir mucizeyi gerçekleştirmek o-lacaktır. On sekiz yirmi yaşlarında bir insan bireyinin bütün bilincini kazımak ve onu yeni baştan oluşturma-k düşüncesi ancak bilim-kurgu filimlerine yaraşır bir düşüncedir. Gene de bozulmuş bir bilinci felse-fenin aydınlatıcı ve düzenleyici gücüyle arındırmak belli ölçülerde de olsa olasıdır. Bozuk bilinç sahibi kişi kafasında giderilemez şemalar ya da inanç ka-lıpları oluşturmuş kişidir. Onun için düşünmek kafa-sındaki bir düşünce kalıbını dışlaştırmaktır. Felsefe eğitici-sine burada çok büyük bir iş düşmektedir: bo-zulmuş ya da yabancılaşmış bilinci boş katışıkların-dan arındırmak.

Felsefe bölümleri edebiyat fakülteleri içinde iğreti bölümlerdir. Edebiyat sanatın bir bölümüdür, felsefe edebiyatın bir bölümü değildir. Felsefe bölümlerinin edebiyat fakültelerine bağlanmış olmasındaki saç-malık kimseyi tedirgin etmemektedir. Felsefe bölüm-lerinin öğrencileri sorunlarını edebiyatın sorunlarıyla bir tutmak zorundadırlar bu durumda. Oysa felsefe apayrı bir bilgi alanıdır, onun kendi yöntemlerini tam tamına bağımsız bir biçimde ortaya koymuş olan felsefe fakültelerinde öğretilmesi ya da okutulması gerekir. Edebiyat uzmanıyla felsefe uzmanını yanyana getirecek tek koşul her ikisinin kültür adamı olarak insanlığın çeşitli sorunlarına ortak bir gözle bakıyor olmaları olabilir ancak.

Öte yandan filozof ya da en azından felsefe a-raştırmacısı yetiştirmeyi amaçlayan kurumla felsefe öğretmeni yetiştirmeyi amaçlayan kurumun aynı ol-ması da akla yatkın değildir. Felsefe öğretmenleri felsefe fakültelerinde yetiştirilirken filozof ya da fel-sefe araştırmacısı yetiştirmek için kitlesel eğitim yaptırmak diye bir sorunu olmayan felsefe enstitüleri kurulmalı ve bu alanda çalışmak isteyen gençler bu-gün hemen her fakültede yapıldığı gibi engellenmek yerine alabildiğine özendirilmelidir. Kitlesel eğitim yaptırmakla yükümlü bir felsefe adamının filozof ya da felsefe araştırmacısı yetiştirmeye vakit ve güç ayıramayacağı kesindir.

Çıban ve Baş

I.

Hep içine doğuran
şuncacık yüreği
karıncalardan daha dışı,
baldıranlı bir hüzne gebe koyup gittin...

Kim demiş hüznüler kardeşler diye
Doğurduklarım doğurduklarımı döllüyor işte...
Bittikçe, gittikçe büyüyor qebeliğim...

II.

Hergün mutlak bir kez
karşımda senleşip, yanakları al al oluyor
Güneş

Bakıyorum da, gözüne gözüne
çatıp kaşını, bakma diyemiyor,
adsız utanmalarda, beyaz bulutlarla
kapatıyor suçukmuş yüzünü

Yüzü tıpkı sen..

Gözün...

Gözü her can dönme yesicem her can...

Dönme...

Baş tutmaz bir çıbana

kızgın şiş olur dönmen... dönme...

Ne kadir ölümüne benzese de gidişin,
her canlı gözlü

yüzünlü Güneş bırakın bana.

Sana nasıl dön derim ki

iyi ki terketmişsin beni.....

yoksa, kıyırktan da olsa

şairden yana

bir dişi gedik kalacaktı

şir yüzünün hüznü tarihi...

Nasıl unutturum seni

nasıl dön derim sana

mümkün mü batırmak kızgın bir şiş

baş tutmaz bir çıbana.

Kara gül karaçalıda aş

ben çıban.sense baş...

Nasıl dön derim sana

irin kol geziyor

iki bir yanımda...

Dönme... baktırana bandığım

dönme

Hasan Hüseyin GÜNDÜZALP

"Tıbbi deontoloji" terimiyle işaret edilen bir bilgi dalının incelediği sorunları konu edinen yazılarla daha sık karşılaşılıyor son yıllarda. Bu olgu bir yanıyla, iletişim araçlarının yaygınlaşması ve çeşitlenmesi -ve ilgi çekebilecek her tür konuya yer vermeleri- sonucunda sokaktaki insanın tıbbi uygulama sorunları üzerine daha çok fikir yürütmeye başlamasıyla, bir yanıyla ise, bir felsefe disiplini olan etiğin ve etik problemlerin dünyada ve ülkemizde daha çok tartışılır olmasıyla bağlantılı. Yazının girişinde üzerinde durulması gereken asıl olgu ise, bu bilgisel etkinliğe gönderme yapacağı sanılarak önerilen türkçe karşılıkların yanlışlığı. "Tıp hukuku"(!?), "tıp mesleği ahlakı"(!?) gibi adlandırmalara, konunun uzmanı olan kişilerin yazdığı kitaplarda -hatta ikisine birden aynı kitapta rastlanabiliyor. Örneğin bir kitapta "Deontoloji görev bilim, mesleki davranış ve meslek ahlakı anlamına gelmektedir(1)" denirken bir diğerinde aynen alıntılanmış bu ilk tümceden sonra "Her mesleğin bir deontolojisi olduğuna göre, tıbbın da bir deontolojisi vardır ve Tıbbi Deontoloji olarak adlandırılır(2)" gibi bir usulama da eklenmiş. "Tıbbi Deontoloji (tıp hukuku, tıp mesleği ahlakı), tarih boyunca değişik aşamalar geçirmiştir(3)" yine bu kitapta yazarın verdiği bilgilerden biri.

Deontolojiye felsefenin ışığında bakabilmeyi önemsememin iki nedeni var. Bunlardan ilki, felsefe bilgisinin ayrımları görebilme keskinliğine erişmede bir kişi olarak araştırmacıya katacakları. Çünkü gereken ayrımların yapılmaması sonucunda verimsiz döngülere girilebiliyor. Açık bir örnekte, yazar, deontolojinin "-loji"sini kimi yerde bilim, kimi yerde ahlak ile karşılıyor(4). Kavramsal ayrımların gözden kaçırılması, deontolojinin tıbbi uygulamaların hukuksal sorunlarını inceleyen bir disiplin olarak sınırlanabileceği biçiminde bir savın öne sürüldüğü izlenimini uyandırıyor. Deontoloji böyle daraltıldığında, bir yasa ya da yönergeye bağlanamayacak normlar onun konusu dışına itilmektedir. Oysa, bu tür normlar da deontoloji dersleri içinde yer alıyor.

"Deontoloji" eski yunanca iki sözcükten oluşan bir terimdir. İlk sözcük δειν- isim gövdesinden türemiş "yapılması gereken" anlamına gelen τὸ δεόν yalın durumunun genetik hali olan τὸ δεόντος sözcüğüdür. İkincisi δέλτος sözcüğü olup geniş anlamından dar anlamına doğru sıralandığında " hakkında söylenen söz", " bilgisi" bilgisi" "bilim" olarak karşılanabilir. Bu demektir ki, deontoloji "yapılması gerekenin bilgisi" "ödevin bilgisi" anlamına gelmektedir.

Felsefe ile deontoloji arasındaki bağlantının önemini konunun uzmanlarından birisi şöyle dile getirmektedir. "Deontoloji deyimi, Deontos (=görev vazife) ve Logos (=bilim) gibi iki yunanca sözcükten oluşmasına rağmen, eski yunan tababetinde mesela Hippokrat (MÖ 460-377) ve Aristoteles (MÖ 384-322) devirlerinde kullanılmayıp bunun yerine Ethikon ve Ethos deyimleri kullanılmıştır. Deontoloji deyimi ilk

kez Jeremy, Bentham (1748-1832) tarafından ingilizce olarak yazılan ve ölümünden sonra 1834'te yayınlanan Deontology or the Science of Morality adını taşıyan eserinde kullanılmıştır. Eğer hekim aynı zamanda filozofsa Tanrı'ya yaklaşır düşüncesinin hakim olduğu eski yunan kültür çevresinde mesela Aristoteles'in, filozofların meslek deontolojisinden bahsederken "To ethikon tes philosophias" deyimini kullanması, eski yunanlılarda deontoloji yerine Etik, Ethos deyimlerinin geçerli olduğunu göstermektedir(5). Yine bir başka uzman -üstelik "tıbbi etik" terimini de kullanarak- şunları aktarıyor: "Tıp etkinliğindeki değer sorunlarının önemli boyutlar kazandığı çağımızda, ilgili konular "kural koyucu" (normatif) olarak bilinen değişik alanlarda ele alınmaktadır. Yaptırımlı kuralların söz konusu olduğu hukukî, tıpla, hekimlikle ilgili metinlerin, yazılı "mevzuatın" incelendiği deontoloji, sorunların değerlerimize ve ilgili ilkelere göre daha çok kavramsal düzeyde tartışıldığı ahlaki değer felsefesi ya da etik. Öte yandan, tedavi edici ya da iyileştirici (klinik) hekimlikte doğuştan bozuklukların düzeltilmesi, ilerlemiş kanser hastalarına ruhsal destek, hastalarda yeni ilaçların denemesi gibi durumlarda yaşanan değer sorunlarının ne ölçüde önemli olursa olsunlar, bunların alışlagelmış tıbbi etik sorunları ile çok temel bir ortaklığı vardır. Bu ilke olarak, bilinen hasta-hekim ilişkileri çevresinde yaşanıyor olmalarıdır(6)". Ancak burada, katılmadığımız birkaç noktayı da belirtmemiz gerekiyor. Birincisi, değer felsefesi, etik ve ahlak dikkatle birbirinden ayrılması gereken şeyler. Değer felsefesi ve etik iki ayrı felsefe disiplini-dir, ahlak ise ahlaklar çoğulluğuyla düşünüldüğünde çeşitli tarihsel kesitlerde bir toplulukta yaygın olan ve "yapılmalı-yapılmamalı" yüklemle biten değer yargıları ile dile getirilen inançlardır(7). İkincisi ise, etik normatif midir değil midir tartışması, etik tarihinde felsefecilerin üzerine yazıp çizdiği bir konudur ve ülkemizde bu konuda yazılmış kitaplar vardır(8).

Son alıntıdaki *normatiflik* saptamasının, deontoloji için uygun bir niteleme olduğu görülüyor. Felsefi bilginin deontoloji konularında ne işe yarayacağı sorusuna verilen cevabın ikinci temellendirmesi de bu nitelemeden yola çıkarak yapılacak. Çünkü normlar, etik ilişkilerde tıpkı ahlak ya da değer yargıları gibi kullanılan ezbere değerlendirme geçerleridir (eylem normdan kaynaklanıyor" dendiğinde, bir eylemin üç adımı olan değerlendirme, yaşantı ve yapma'dan ilkinin bilgisizce gerçekleştirildiği söylenmektedir). Oysa etik ilişkiler, ezbere yapılan değerlendirmelerle kı bunlar da aslında değer biçme ya da *değer atfetmedir* - değer harcamadan yürütülmesi olanaklı olmayan ilişkilerdir. Etik ilişkiler ancak etik bilgisiyyle yapılan doğru değerlendirmelerle kurulabilecek ilişkilerdir. Bu bilgiler olmadan bir eylemin üçüncü aşaması olan yapma rastlantılar dışında gerekeni yapma olamaz. Deontoloji bilgisini hastalarıyla ilişkilerini düzenleme amacıyla edinmiş hekim, salt normatif bir bilgi alanı içinde kalma, dolayısıyla doğru

değerlendirmeler yapamama ve sonrasında ise *gerekeni yapamama* durumuna düşebilir. Etimolojisinden çıkan sonuçla düşünüldüğünde bu durum, yapılması gerekenlerin gösterilemediği bir deontoloji(*) çelişkisi-
dir.

Genel olarak "norm" kavramını bir yana bırakıp problemimizi yeterince aydınlatacağını düşündüğümüzden deontolojik normları kaynakları açısından çözümlemeye yetineceğiz. Bunlar üç başlık altında toplanabilir.

1 Mesleki gelenekten kaynaklanan normlar. Büyük tıp bilginlerinden tıp deontolojisi literatürüne katılmış gereklilik bildiren ilkelerdir. Çoğunu kimin dile getirdiği zamanla unutulmuş ve böyleleri anonimleşmiştir. Kimi yazarlar, bazı ahlak ilkelerini de bu normlar arasında anmaktadır (örneğin "hekim sarhoş olup kendisini teşhir etmemelidir" ilkesi).

Buna Hippokrat Aforizmaları'ndan "hekim, verdiği ilacı kendisi hazırlamamalıdır"(9) ilkesi örnek verilebilir. Bu ilkeler, hekimin a) yaşadığı toplulukla, b) hastalarıyla, c) meslektaşlarıyla, d) kendisiyle olan ilişkilerini düzenlemeye yöneliktir.

2 Hukuksal dayanakları olan normlar. Yasalarda dile getirilmiş ve çiğnenmesi halinde ceza uygulanmasını gerektiren ilkelerdir; bunlar, tıbbi deontoloji nizamnamelerinden ve tıp adamları bağlayan yasa maddelerinden çıkarılmıştır. Bunların yasalara geçmeden önceki kaynakları a) ahlak, b) otoritelerin insan ve değer anlayışları olabilir. İlk tıp normlara göre daha özel ilişkileri düzenlemeye, hekim-hasta ve hekim-meslektaş ilişkilerine yöneliktir. Uyulmadıkları durumda kişiye yaşatacağı vicdani ve mesleki çatışmalar dışında yaptırımlarla, yasalarca belirlenen ceza uygulamalarıyla güvence altına alınmıştır.

Örneğin, 3 Ocak 1960 tarihli Tıbbi Deontoloji Nizamnamesi'nin 12 maddesinin b bendinde "birbirlerine, muayene ve tedavi için hasta göndermeleri mukabilinde ücret alıp vermeleri caiz değildir"(10) denmektedir.

3 Ahlak kaynaklı normlar. İnsan gruplarına göreli olan morallerin "iyidir, kötüdür" biçimindeki belirlenmelerine dayanan normlardır. Bu ilkeler, hekimin bir kişi olarak yaşadığı topluluğun ahlakını benimsemesi ölçüsünde güçlüdür. Bu normlar ahlaksal yargılarda doğrudan bulunmadıklarında bile kolayca türetilirler. Örneğin "Ötenazi uygulayan doktor ahlaksızdır" türünde bir değer yargısı yaygın olmasa bile, kolaylıkla "Allah'ın verdiği canı yine o alabilir" ahlak ilkesinden çıkarılabilir.

Bu normların yanı sıra, "pratik ilkeler" denebilecek ölçütler de kullanır tıp adamı. Bir hekim, mesleğini icra ettiği yıllar içinde deneme-yanılma- düzeltme yöntemiyle bazı alışkanlıklar edinir. Bu normlar gerek medikçe dile gelmezler ve bilinç düzeyine çıkarılmazlar; hekimin dünya görüşüyle ve kişiliğiyle ilişkilidir. Bunlara "Hastalara yüz vermek iyi değildir" ilkesi örnek verilebilir. Mantıksal açıdan bu ilkeler tek tek olgulardan tümevarım yoluyla türetilmiştir ve olasıdır; şöyle şöyle davranılması durumunda işlerin yolunda gideceği yönünde bir sayılı taşırlar. Bunlardan başka bir arada yaşamının koşullarından olan görgü kuralları ya da protokol ilkelerinden söz edilebilir: temiz giyinmek, dakik olmak vs.

Felsefe bilgisiyle desteklenmemiş deontoloji dersleri, hekim adayının hukuksal normların bilgisini ka-

zanıp bunlarla mesleğini sürdürmesinin etik açıdan yeterli olacağı örtük savını taşımaktadır. Zira ahlaksal kökenli normların belirleniminde davranıp davranmamak hekimin bir kişi olarak yaşadığı topluluğun ahlakına karşı tutumuyla ilgilidir. Otoritelerin düşünceleri ise hekimin mesleki yaşamında genel kılavuz olmak dışında belirleyici bir nitelik taşımazlar. Oysa yasanın yapma dediğini yapmayı gerektirecek durumlar tasarlamak, dünya tarihindeki ve sanat yapıtlarındaki örnekler ışığında pek zor değil. Böyle eylemlerde bulunabilmesi için hekimin "özgür" bir kişi olması gerekir. Özgür kişilerin yetişmesi, felsefe ve etik dersleri verilen bir eğitim etkinliğiyle sağlanabilir. Etik tarihindeki bir düşünür, Kant, pratik aklın temel yasasını şöyle dile getirir: "Öyle iste ki, senin istemenin ilkesi, hep aynı zamanda genel bir yasa koymanın ilkesi olarak da geçerli olabilsin(11)". Böylece içerikli eylem ilkelerinin (şunu yap/bunu yapma tipindeki buyrukların) sınırlılığı aşılabılır. Bir kişinin yaşamı boyunca kura-
cağı ilişkilerdeki her tek duruma uygun ilkenin kullanılması olanaksızdır. Çeşitli ilişkilerde kişilerin yapılması gerekeni kendilerinin bulması gerekir. Çünkü her ilişki teklifinde benzerlerinden ayrı bir durumdur. Bir durumun bilgisi - raslantılar dışında ancak doğru değerlendirmeler yapmakla üretilebilir. Doğru değerlendirmeler yapabilmenin koşulu ise değerler konusunda ve insanın değeri hakkında bir aydınlanmadır; aydınlanmayı sağlayacak değer ve etik eğitimidir(12). Sonrasında bu bilgiyi kullanıp kullanmamak bir hekimin kişi olarak olanaklarına bağlıdır. Böyle bir eğitim almadan doğru değerlendirmeler yapmak olanaksızdır demeyeceğim, hekimlik mesleğinde böyle kişiler görürüz. Fakat, deontoloji(*) eğitimi öncesinde etik bilgisi kazandırılmış hekim adayları arasından daha fazla kişinin gelecekte "özgür" eylemlerde bulunacağı da varsayılabilir.

"Onur" üzerine edilen hekimlik yemini, kişilerin "onur'un ne olduğu üzerine kafa yormaya başlamasıyla anlam kazanır". Kendi kendisiyle karşılaşılarak yaşamayı başarabilen kişilerin

Deontoloji eğitimi, felsefeden uzak bir yerde sürdürüldüğünde, bir *norm dağı* tasarımı sunmaktan öteye geçmeyecektir. Çağımızda hâlâ felsefeye ve etiğe, özellikle de hekimlik mesleğinde ihtiyacımız var.

("*)Yapmaya çalıştığımız ayrımlar düşünüldüğünde bu eğitim programı -önerdiğimiz etik konunun dışında- a-)tıp tarihi, b-)deontolojik düşünceler tarihi, c-)hukuk ve deontoloji, d-)güncel tıbbi uygulama sorunları gibi konu başlıklarına bölünecektir.

Dipnotlar:

1-ŞEHİVAROĞLU, Bedi N.,Tıbbi Deontoloji, 1983, İstanbul, s.21

2-ERDEMİR, Ayşegül Demirhan, Tıp Tarihi ve Deontoloji Dersleri, Bursa, 1994, s.1

3-A.g.e.,s146

4-A.g.e.,s144

5-Bkz. Dipnot 1, s.V

6-ÖRS, Yaman, Bilim-Teknik, Tübitak, sayı 324, s.57

7-KUÇURADI, İnnna, Uludağ Konuşmaları, Ankara, 1995

8-TEPE, Harun, Etik ve Metaetik, Ankara, 1992

9-UZLUK, F.N., Hippokrate'nin Aphorizmaları, Ankara, 1992

10-Bkz. dipnot 1, s.225

11-KANT, Immanuel, Pratik Aklın Eleştirisi, Ankara, 1994, s.35

12-İnnna Kuçuradi'nin "İnsan ve Değerleri" ve "Etik" isimli kitaplarına bakılabilir.

Modernizm, Postmodernizm ve Sol

Mustafa Bayram MISIR

Hiç umut yok mu?

Tüm modernizm-postmodernizm tartışması Nazım'ın bu sorusuna ilişkindir. Lenin'in emperyalizm teorisi, kapitalizmin üst aşaması olarak emperyalizmin "içten içe çürüyen bir kapitalizm" olduğunun altını çizerek Bu, bir "nihai çöküş" vurgusundan çok, "ya sosyalizm ya barbarlık" çağrısıdır. Kapitalizm, bir toplumsal sistem (üretim tarzı) olarak bağrından çıkan tek devrimci sınıf tarafından yadsınana dek barbarlığa doğru yükselişini sürdürecektir.

Ernest Mandel, günümüz kapitalizmini bu doğrultuda bir geç kapitalizm olarak nitelendirdi. Jameson da Mandel'den ödünç aldığı bu üretim tarzı çözümlemesinin üstüne "geç kapitalizmin kültürel mantığı olarak postmodernizm" teorisini, bir kültürel teori olarak inşa etmeye çalıştı. Jameson, çok çeşitli postmodernizm teorilerinin en ehven-i şer'inin kuramcısı olarak, "postmodern" diye adlandırılan durumun da neo-marksızan çerçeve içinde teorileştirilebileceğine inanmaktadır (Kellner 1993: 246). Bu iyi niyetli neo-marksist de dolaylı olarak dahil, ne yazık ki, tüm postmodern düşünürlerin ortaya attığı soru ve sorunlar nihayetinde insanlığın evrensel kurtuluş ütopyasının reddine, tarihin sonuna, kapitalizmin ebediliğine varmaktadır.

Sorun, ne modernlik ne de postmodernliktir; tüm bu laf kalabalığının göbeğinde marksizm vardır. Çünkü marksizm, insanlığa kurtuluş ütopyası sunar. Bu, tekelci sermaye için "akıl almaz" bir şeydi; bu yüzden onun uşakları, modernlik üzerine tartışma bahanesi ile zaten dünyanın da akıl almaz olduğunu keşfettiler. Postmodernizm, hiçbir şey değilse bile, en azından

budur. Madan Sarup'un haklı olarak üstüne bastığı gibi: "Modernliğe ve postmodernliğe ilişkin ihtilafın ideolojik mücadele bağlamında görülmesi gerektiğini düşünüyorum. Bu tartışma örtük olarak marksizmin dengesi ve geçerliliği üzerinedir" (Sarup 1995: 217).

Modernizm için Bir Çerçeve

Modern, modernizm, modernlik ve devamla postmodern, postmodernizm, postmodernlik üzerine her düşünen "ayrı" bir çerçeve sunuyor. Bu altı kelime kuramcılarının sözlüğünde çoğu kez aynı anlamı maalesef temsil etmiyorlar. Yine de bir çerçeve çizmek olanaklı, marksist bir çerçeve.

Modern üzerine düşünenlerden biri, Raymond Williams, az sonra aktaracağım uzun paragrafta görüleceği gibi, postmodern perspektifin bize sunduğu tarih okumasından rahatsızdır. "Modern" sözcüğü 16 yüzyılın sonlarına doğru, 'şimdi' sözcüğü ile eşanlamli kullanılarak ortaya çıkar, her şey bir yana ortaçağ ve kadim zamanlardan ileriye doğru giden bir dönemi ayırt eder. Oysa çok hızlı bir biçimde 'modern'deki 'şimdi'ye yapılan atıf, 'hemen şimdi' ya da hatta 'o sırada'ya çevrilir ve uzunca bir süredir de, hep geçmişe dönüp, orada bulunduğu 'çağdaşlığı', bugün var olup olmamasıyla kıyaslamak için kullanılıyor. Bütün bir kültür akımı ve anının başlığı olarak 'modernizm', o halde, 1950'lerden beri, genel bir terim olarak retrospektif (geçmişe dönük) olmuştur ve bu yüzden de, 'modern' hatta 'mutlak modern' sözcüklerinin, diyalim 1980 ve 1940 arasındaki geçerli olan anlamının ve uyarlamalarının önünü tıkamıştır. Biz hala alışkanlık gereği 'modern' sözcüğünü bir ya da yarım yüzyıllık dünyadan söz ederken kullanıyoruz. En a-

zından İngilizcede (Fransız kullanımı sözcüğün başta kazandığı anlamın bir bölümünü hala korumaktadır) 'avant-garde'in, olaydan yetmiş yıl sonra hem dadaizm için hem de birkaç gün önce gittiğimiz marjinal bir oyun için ayırt edilemezsin kullanıldığına dikkat edersek, bizim ölümcül derecede **ayrı** çağımızı adısı ya da kimlik belirsizliği içinde bırakan, bu hem bilerek hem de farkında olmadan yapılan karışıklık, entellektüel bir sorun olmaktan çok, ideolojik bir perspektif haline gelir. Onun bakış açısıyla bize kalan tek şey postmodern olmaktır." (Williams: 1992:54) Devamla Williams modernizm kapsamına alınan avant-garde akımların bir dökümünü yapar. Williams'ın tarih okuması rahatsız edici değildir. Herhangi bir sanat sözlüğünde de modernizm, 1880'lerde başlayan ve 20. yüzyıl ortalarına kadar süren, geleneksel Avrupa kültüründen bir dizi kopuşu içeren, fütürizm, kübizm, gerçeküstücülük, konstruktivizm, dadaizm vb. gibi çeşitli sanat dallarında açığa çıkmış öncü sanat akımlarının tümüne verilen addır, diye tanımlanacaktır. Söz konusu olan kültürel bir dönemleştirme olduğunda, sorun üzerinde anlaşılabilir değil: modernist bir sanat ürününün özellikleri açığa serilebilir. Modernizmin estetik öz-bilinçlilik, eş zamanlılık, bitişiklik, montaj, paradoks, çiftanlamlılık, belirsizlik ve insansızlaştırma gibi tekniklerle sanat ürününü oluşturduğu görülür. Böyle bir teknisist bakış, postmodern retrospektif tarih için sorunludur. Çünkü aynı teknikler mantıksal sonucuna vardırılabilmektedir postmodern sanat ürününün oluşturulma sürecinde de kullanılır. Örneğin, "Modern romancılar, anlatıyı dağınık biçimde kesintiye uğrattıkları için, onu çoklu perspektiflerden hareketle ifade eder, nesnelerin güçsüz 'karakterler'in bilinç altındaki ya da düşüncelerindeki gücünü açığa vurur ve birleştirici montaj mantığıyla bütünü inşa ederler bunlar, potansiyel olarak eleştirel bir tarzda, bireysel özelliğin parçalanışını aydınlatmaya hizmet ettikleri sürece" (Lunn: 1995: 339) Bütün bunlar postmodern romancılar için de, fazlası saklı tutularak, söylenebilir. Dilimizin altındaki baklayı çıkaralım: kültürel olarak bile, modern ile postmodern olan arasında, mimari dışta tutulacak olursa, belirgin bir kopuş ("devrim") bulunmaz. Postmodern, modernin tarihsel ve mantıksal uzantısıdır sadece.

Yine de sorun, postmodern zamanlar edebiyatı açığa çıktıktan ve bu denli yaygınlaştıktan sonra, bu kadar kolay geçirilebilecek gibi değil. Modern zamanlardan söz ediliyor ve postmodernlere göre modern zamanlar kötüydü. Tarihi modernlik ve postmodernlik olarak okumaya katkıda bulunan modernlik yanlış düşünülere göre ise modernlik iyiydi. İlk kanatta yer alanlar, yeterince Türkçeye de çeviriyorlar Lyotard, Baudrillard vd. İkinci kanattakiler ise, daha evvelen de meşhurdular: Habermas, Berman vd. İki kanat olur da, ortayolcular olmaz mı? İstemediğimiz kadar ve bu ortayolcuları genelde neo-marxistler oluşturuyor. İşte kargaşa, bu kanatların hepsinin ayrı bir tarih okumasına sahip olmalarından kaynaklanıyor.

Lyotard'a göre modernizm, aydınlanmanın büyük anlatısıdır; bilimperver bir despotluktur. "Bilim her zaman anlatılarla çatışma içinde olmuş, bilim ölçütü tarafından yargılanan anlatıların çoğunluğu masal olarak çıkmıştır. Ancak bilim, kendisini yararlı düzenlilikleri koymakla sınırlandırmadığı ölçüde ve hakikati

aradıkça, kendi oyununun kurallarını meşrulaştırmakla yükümlü kılınmıştır. Bilim böylece kendi konumuna bağlı olarak bir meşruluk söylemi üretmekte, bu söylem felsefe olarak adlandırılmaktadır. Modern terimini, kendisini bu tür Tinin diyalektiğini anlamının hermeneutiği, ussal ya da çalışan öznenin özgürleşimi ya da zenginliğin yaratımı gibi temel anlatılara açık başvurularda bulunan bir meta söyleme gönderme yaparak meşrulaştıran herhangi bir bilimi belirlemek üzere kullanacağım. Sözgelimi bir önermenin doğruluk değeri ile alıcısı ve göndereni arasındaki uzlaşımın kuralı, eğer ussal zihinler arasındaki mümkün bir oybirliği çerçevesinde tutulmuşsa, kabul edilebilir olarak sunulabilir. Bu, bilgi kahramanının iyi bir etiko-politik amaç (evrensel barış) doğrultusunda çalıştığı Aydınlanma anlatısıdır. Bu örnekten görüleceği gibi, eğer bir metaanlatı bilgi meşrulaştırmaya koyulan bir tarih felsefesini ima ediyorsa, toplumsal bağlı yöneten kurumların geçerliğine ilişkin sorunlar ortaya çıkmaktadır ki bunlar da meşrulaştırılmalıdır. Böylece adalet, hakikatin edildiği biçimde temel bir anlatıya emanet edilmiştir." (Lyotard: 1990: 6) Devamla Lyotard, "Uçsal olanı basitleştirmek amacıyla, postmoderni metaanlatılara yönelik inanılmazlık olarak tanımlayacağım." diye yazıyor Lyotard, modernizmin, kitleleri büyük özgürlük anlatısı ile uyuttuğunu, her şeyi araçsallaştırdığını, bilimle kendisi dışındaki bütün büyük anlatıları hizaya getirerek (din vb.) totaliter bir toplumsal yapı kurduğunu savlamakta. Aynı çerçevede, Baudrillard için de hemen hemen kabul edilebilirdir. Modernizm, ardı sıra gelen, bilimsel, endüstriyel, siyasal ve kültürel dönüşümlerin bir bütün olarak, Aufklärung, Aydınlanma ile birlikte yol açtığı hakim bir bakış açısıdır. Bu bakış açısı (bilimsel, siyasal, kültürel, ahlaki vd.) bütün bir yüzyıla damgasını vurmuştur. Ayırıcı özellikleri, insan merkezlilik, bilime duyulan güven, olanaklı bir iyi gelecek için beslenen umut, araçsallaştırma vb. gibi insanın özne olmasının yanı sıra kendisini özne olarak görmesinin yol açtığı dönüşümlerdir. Modernizm, böylece tarihi yeniden okumuş, insanlara sonu totaliterizme varan metaanlatılar anlatmıştır. Lyotard'a göre bu metaanlatıların biri de marksizmdir.

Modernliği, büyük özgürlük anlatısı olarak gören ve bu yüzden vazgeçmeyen düşünürlerden Berman ise, modernizm için şöyle bir çerçeve sunuyor: "Modern hayatın girdabı birçok kaynaktan beslenegelmıştır: Fiziksel bilimlerde gerçekleşen, evrene ve onun içindeki yerimize dair düşüncelerimizi değiştiren büyük keşifler; bilimsel bilgiyi teknolojiye dönüştüren, yeni insan ortamları yaratıp eskilerini yok eden, hayatın tüm temposunu hızlandıran, yeni teknelci iktidar ve sınıf mücadelesi biçimleri yaratan sanayileşme; milyonlarca insanı atalarından kalma doğal çevrelerinden koparıp dünyanın bir başka ucunda yeni hayatlara sürükleyen muazzam demografik altüst oluşlar; hızlı ve çoğu kez sarsıntılı kentleşme; dinamik bir gelişme içinde çok farklı insanları ve toplumları birbirine bağlayan, kapsayan kitle iletişim sistemleri bürokratik işleyiş ve yapılarıyla her an güçlerini daha da arttırmak için çabalayan ve güçlenen ulus devletler; siyasal ve ekonomik egemenlere karşı direnen, kendi hayatları üzerinde biraz olsun denetim sağlayabilmek için direnen insanların kitlesel toplumsal hareketleri; son olarak tüm bu insanları ve kurum-

ları biraraya getiren ve yönlendiren, keskin dalgalanmalar içindeki dünya pazarı. 20. yüzyılda, bu girdabı doğuran ve onu sürekli bir oluş halinde yaşatan süreçler 'modernleşme' olarak adlandırılmıştır. Bu dünya-tarihsel süreçler, insanların modernleşmenin nesnesi kadar öznelere yapmayı, onlara, kendilerini değiştiren dünyayı değiştirmek için güç vermeyi, onları girdaptan çıkarıp bunu kendilerine malettiirmeyi amaçlayan şaşırtıcı çeşitlilikte görüş ve düşünceyi beslemiştir. Geçtiğimiz yüzyılda, bu görüşler ve değerler hep birlikte, çok genel olarak 'modernizm' adı altında toplanmıştır " (Berman: 1992: 43) Berman'ın sunduğu çerçeve de çok farklı değil. Fark şurada; Habermas gibi Berman da, kötü olan modernizme rağmen iyi olan bir modernlik kurgusuna sahiptir. Yani, bir özgürlük anlatısı olarak modernlikten vazgeçilemeyeceğini, ancak modernizmin (bir aşırılık olarak) olumsuzluklarının törpülenmesi gerektiğini vurgulayarak savlamak-tadır. Kellner, bir ortayolcu olarak bu durumu şöyle özetlemektedir "Habermas'a göre modernite projesi, bir ölçüde hayat alanının bilimsel-teknolojik rasyonalite tarafından kolonileştirilmesi ve bir uzmanlar kültürünün tahakkümü ile sonuçlanmış olmasına rağmen, toplumsal rasyonalite adalet ve ahlaki arttıracak gerçekleştirilmemiş bir potansiyele sahiptir" (Kellner 1993: 252) Buna rağmen Habermas'ın postmodernizm teorilerine yönelik saldırıları ve modernliği savunusu kararsızdır. Habermas postmodernizmin gizli suçları olduğunu varsaymakta (Nietzsche, Heidegger ve faşizm) ancak Foucault, Derrida, Lyotard ve Baudrillard karşısında yeterine atak bir savunuya geçmemektedir (Kellner: 1993: 253)

Habermas'ın kurgusunu yeterince sahiplenilen bir makale Tuncay Birkan imzasıyla Birikim'de yayımlandı (Birkan: 1992) Makalenin önemi öne sürdüğü şu tezden kaynaklanıyor: Marksizm de moderndir. Hemen karşı tezimi yazayım: Marksizm köklü bir "modernizm" eleştirisidir. Marksizmin modern olduğu tezini bütün postmodern düşünürler öne sürüyor, o halde, niye Birkan öne sürünce önemli oluyor? Çünkü Birkan, "Büyük Özgürlük Anlatısı"ndan vazgeçmek istememektedir. Modernliği bu içerikle tanımlamakta ve olumlamaktadır, Habermas gibi. Yani söz konusu olan marksizm olduğunda Lyotard da, Habermas da (Birkan da) ağır birliği etmiştir Kellner de bir ortayolcu olarak bu teze uyar: "Modernite Marx ve Freud'un çağıydı; siyaset, kültür ve toplumsal yaşamın ekonominin gölge fenomenleri olarak yorumlandıkları ya da her şeyin arzu ya da bilinçdışı bazında yorumlandığı çağdı" (Kellner: 1993: 234)

Birkan'ın makalesinde Perry Anderson'ın bu teze karşı çıktığı açıkça belirtilmektedir: "Anderson'a dörnersek, bu ünlü İngiliz düşünür 'her birimizin özgürce gelişmesi sadece herkesin özgürce gelişmesi gözönünde bulundurulursa gerçekleşebilir' diyerek, sosyalist bir devrimin görevinin modernliği ortadan kaldırmak olduğunu ileri sürüp kestirip atıyor. Ona göre, modernlik terimi pozitif bir içerikten tamamen yoksundur; 'modernlik, tek göndergesi zamanın geçişi olan derme çatma bir kavramdır'" (Birkan: 1992: 61) Anderson'un tezi modernizm- postmodernizm tartışmasındaki "tartışmasız" marksist perspektifi içermektedir. Anderson, birçok çağdaşının aksine ortayolculuğa düşmemekte, marksizmin, ister modernlik olarak isterse de postmodernlik olarak kapita-

lizmin devrimci eleştirisi olduğu gerçeğini hatırlatmaktadır

Marksizmi modernlik olarak algılayan ve olumlayan bir diğer düşünür Berman da kendi kendisini çürütürçesine, söz arasında, "genellikle çağımızın modernizmlerinin çoğunun asıl kaynağı addedilen Nietzsche ve öyle modernizmle falan pek bağdaştırmayan Marx" diyerek marksizmle modernizmi bağdaştırmanın güçlüğü itiraf etmektedir (Berman: 1992: 45)

Modern, modernizm, modernlik ve devamla postmodern, postmodernizm, postmodernlik birbiriyle karışık temelinde değil, süreklilik temelinde ilişkili ve tümü ancak kapitalizmle, kapitalizmin erken ve geç mantığıyla anlaşılabilirler' kavramlardır. Birbirlerine karşı kullanılmalarıyla son derece anlamsız, herhangi bir modernlik ya da posmodernlik taraftarı metinde marksizme karşı okunmalarıyla işlevli sözcüklerdir. Madan Sarup'un sözlerini tekrarlırsak, bütün tartışma, örtük olarak da olsa marksizme ilişkindir. Marksizmin bu tartışmaya sunacağı perspektif ise (ne yazık ki) tartışmacıları tedirgin etmekten öteye hiçbir renklilik yaratmayacaktır. Tartışmayı yeteri kadar dışarıdan izleyen ve yer yer taraflardan çok "bizim" ortayolculara öfkelenen bir marksist olarak, şimdiden bütün popülerliği rağmen postmodern denilen modernin eleştirisi değil, devamı olduğunun açığa çıkmasının sevindirici sonuçlarını görebiliyorum. Sorun, modernizmin eleştirisi değil, kapitalizmin eleştirisi-dir. Devrimci marksizmin bu perspektifi tartışmaya kendiliğinden taşıyor ve merak ediyorum, tam olarak taşıdığına ne kalacak geriye. Baudrillard'ın hoş tekerlemelerinden başka.

Postmodernizm İçin Bir Çerçeve

Postmodern hakkında düşünürken, modern hakkında düşünürken olduğu kadar bir güçlük yok. Envai çeşit postmodern var, doğru. Yeterince dışında bir marksist için, bu envai çeşit postmodern düşünürün sonuçta bir büyük "metaanlatı"yı hep birlikte kurduklarını görmemek olanak dışı. Bu "yeni" ve büyük metaanlatının sosyolojisini Baudrillard, epistemolojisini Lyotard (postmodern bilim), ayrıkça dursa da "muhalif" siyasetini ortayolcular elbirliği ile kuramlaştırmış bulunuyorlar. Bu biçimiyle diğer tarafa, Habermas'a hak vermemek elde değil. Postmodernizmin bazı tarihsel suçlardan (örneğin: dinin dönüşü) kendini arındırması güç görünüyor.

Her kuramcının kendi içinde taşıdığı kapalılık, görünüşte çelişkilere yol açmıyor değil. Ancak bu herhalükarda telafi edilebilir. Postmodernizm denilen, emperyalizm, Hikmet Kıvılcımlı'nın vulgar ancak umut dolu ifadesiyle söylersek, geberen kapitalizm çağının gerici(restorasyon) teorisinin ana hatlarını açığa sermeden, köklerini göstermek gerekiyor. Bir önceki bölümde yazdığım tez, postmodernizmin tarihsel ve mantıksal olarak modernizmin devamı olduğuydu. Bunu kanıtlamak çok çaba gerektirmiyor. Kültürel teori olarak, ki birçok düşünür postmodernizmi böyle görmeye yatkındır, kültürel teori olarak sınırlandırıldığına postmodernizm modernizmden devrimsel ayırım noktalarına sahip değildir. Ayırım noktası olarak postmodern sanat ürününün düşünömselliği, ironiyi, keyfiliği, anarşiyi, parçalanmayı, pastiche'i içerdiği (kapsadığı) öne sürülmektedir. Modernizmi çerçevelemeye çalışırken belirttiğim gibi bunlar, modernizmin

girdiği serüvenin nihai sonucudur. Yegane fark, o da fark sayılabilirse şudur: modernistler marjinalci bir muhalefetin öznesi olmayı iyi ya da kötü başardılar (bazıları faşizmi etetize etti); postmodernistler ise kitle kültürünün bir parçası haline geldiler. Bu da olağan bir süreçtir, çünkü, kapitalizm artık 20. yüzyılın başındakiyle kıyaslanamayacak kadar gelişmiş, kurumlaşmış, yaşamımızın ve "beyinlerimizin" içine girmeyi başarmıştır. Bir farklılık olarak sunulan postmodernizmin yerellik vurgusu ise kendine güvenen Batı'nın batımerkezliliği yeniden üretmesinden başka bir şey değildir.

Eleştirel yaklaşmakla birlikte, modernizmin en görkemli teorisyen topluluğu olarak Frankfurt Okulu gösterilir. Habermas örneğinde görüldüğü gibi postmodernizm kuramcıları, bu görkemli modernist genelektan beslenir, onu nihai mantıksal sonucuna varırlar. Bunu yazmaktan da geri durmuyorlar. Lyotard, eserinde eleştirel teori ile olan "eleştirel" ilişkilerini birçok kez imler (Lyotard: 1990: 20).

Postmodernizm, Baudrillard ve Lyotard'da, eklemlenir, B.H. Levy, A. Glucksmann, J.M. Benoit gibi yeni Fransız gericiğinde temsil edilebildiği kadarıyla, Aufklärung'un, Aydınlanmanın topraklarında, Fransa'da yeşermiş bulunuyor. Madan Sarup'un yetkin bir biçimde ele verdiği gibi, post-yapısalcılık teorisyenleri bu yeni Fransız düşüncülerini önceliyorlar.

Postmodern kuramcılar üzerinde en etkili Fransız düşünür Foucault'tur. Foucault öncesinde Derida'dan söz etmek gerekiyor elbet, ancak Derida'ya Lyotard'ın postmodern epistemolojisini ve Baudrillard'ın postmodern sosyolojisini tartışırken döneceğiz. Foucault, Sarup'un bütün çalışması boyunca gösterdiği gibi, bir "söylem mahkumu"dur. Sarup'u izlersek, Foucault hakkında yeterli bir ilk fikir edinme şansı buluruz: "Nietzsche'nin Ahlakın Soykütüğü Üstüne adlı kitabı, 'şimdi'yi 'geçmiş'ten ayırarak 'şimdinin yasallığı'nı kaldırmaya yönelik bir çabadır. Foucault'nun yapmaya çalıştığı tam da budur. Bu kaçınılmazlık hattını izleyen tarihçinin tersine o, geçmiş şimdiden koparır; geçmişin sıradışılığına tanıtılarak, geçmiş şimdinin yetkesinin altını oyarak öyküler" (Sarup: 1995: 73). Nietzsche, postmodern düşünürlerin en çok başvurdukları "modern dönemde yaşamış ama modern olmayan" düşünürdür. Bu çizginin taşıyıcısı Foucault'nun tarih tasarımı postmodernlerinkine fazlasıyla uyar. "Foucault'nun dünyasında özgürlüğe yer yoktur, ne de bir kurtuluş kuramına sahiptir. Güçlü olan, gittikçe büyüyen birtakım bütüncül dizge ya da mantıkların görüş açıları, güçsüz olan ise dünyayı duyumsamak isteyen okurdur. Foucault'nun çalışmalarının eleştirel kapasitesi felç olmuştur, çünkü toplumsal dönüşüm tasarısının boş, tırvırı, ümitsiz olduğunu düşünür okur" (Sarup: 1995: 120). Az sonra Baudrillard'dan inciler aktarırken, okur, sürekliliğin farkına daha çok varacaktır, ama önce Foucault'nun meramını kendi ağzından duyalım: "Aralarında sürekli dolaysız bir savaşın geçtiği biri işçi sınıfından diğer burjuvadan kurulu özneler olduğunu sanmıyorum." (Akt. Sarup: 1995: 102).

Toplumsalın sonunun geldiğini iddia eden televizyon yıldızı postmodern sosyoloğun, Baudrillard'ın söylediklerine ne çok uyuyor bu: "Proleterya, proleterya olarak kendini yadsımayı başaramadı;

Marx'tan bu yana bir buçuk yüzyıllık tarihin gerçekliği budur. Proleterya sınıf olarak kendini yadsımayı ve böylece sınıflı toplumu yıkmayı başaramadı. Bu başarısızlığın nedeni belki de iddia edildiği gibi, proleteryanın bir sınıf olmamasıdır; sadece burjuvazi hakkı bir sınıftı ve dolayısıyla yalnızca burjuvazi kendini yadsıyabiliyordu. Burjuvazi ve burjuvazi ile birlikte sermaye, sınıfsız bir toplum doğurdu; ama bunun proleteryanın kendini yadsımasıyla ve bir devrimin sonucunda ortaya çıkacak sınıfsız toplumla hiçbir ilişkisi yoktu. Proleterya ise yalnızca yok oldu. Sınıf çatışmasıyla aynı anda ortadan kayboldu" (Baudrillard: 1995: 16). Baudrillard'ın metinlerini izlediğimizde, esas derdinin yukardaki pasaja olduğu gibi sınıf mücadelesinin bittiğini muştulamak olduğunu görmekle birlikte, yine de toplumsal teorisinin belli bir soyutlama düzeyinde inşa edildiğini kabul etmek gerekir. Baudrillard, kendi tarih şemasında modern zamanların var olduğunu, yaşadığını; ancak, artık, yeni bir "devrim" olduğunu (postmodern devrim) bu yüzden modern zamanların söylemlerinin artık geçersizleştiğini; bu arada, söylem denilen şeyin kendisinin de bir göstergeden, simulakr'dan ibaret olmakla yok olduğunu öne sürmektedir. Baudrillard'a göre, postmodern zamanlarda yapılabilecek ya da gözlemlenecek olan tek şey, modern zamanlarda yapılanların simülasyonudur. "Şeyler, göstergeler ve eylemler düşüncelerinden, kavramlarından, özlerinden, değerlerinden, göndermelerinden ve amaçlarından kurtuldukları zaman sonsuza dek kendilerini üretirler. Düşünce çoktan yok olmuşken, şeyler işlemeyi sürdürür; hem de kendi içeriklerini hiç umursamadan işlemeyi sürdürürler. Bu koşullarda bu kadar iyi işliyor olmaları tuhaf bir durumdur. (...) Türlerin karışım yasası dayatılıyor bize. Her şey cinseldir; her şey politiktir; her şey estetikdir; hem de aynı zamanda. Her şey politik bir anlam kazandı, özellikle 1968'den bu yana sadece gündelik yaşam değil, delilik, dil, medya ve hatta arzu bile politik bir anlam kazandı. Her şey özgürleşme ve kolektif kitlesel süreçler alanına girdiği ölçüde politikleşiyor. Aynı zamanda her şey cinsel hale geldi, her şey arzu nesnesidir: iktidar, bilgi, her şey fantazma ve bastırma terimleri ile yorumlanıyor, basma kalıp bir cinsellik her yere egemen durumda. Aynı zamanda her şey estetikleşiyor: Politika gösteri içinde, cinsellik, reklamcılık ve pornoda, her tür etkinlik kültür olarak adlandırılan şeyin içinde estetik nitelik kazanıyor; her şeyi istila eden medyatik ve reklamcı göstergeleşme tarzı; kültürün fotokopileştiği nokta. Her kategori mümkün olduğunca genelleşir ve böylece tüm özgüllüğünü yitirir ve tüm diğer kategoriler tarafından emilir. Her şey politik olduğunda artık hiçbir şey politik değildir ve politika sözcüğünün anlamı kalmaz. Her şey cinsel olduğunda artık hiçbir şey cinsel değildir ve cinsellik tüm anlamını yitirir. Her şey estetik olduğunda artık güzel ya da çirkin olan bir şey kalmaz ve sanat da yok olur. Bir düşüncenin tamamen gerçekleşmesi ve modernlik eğiliminin kusursuz biçimde ortaya çıkması olduğu kadar, aynı zamanda bu düşüncenin aşırılığı, kendi sınırlarının ötesine uzanarak yadsınması ve ortadan kalkması anlamına gelen şeylerin bu tuhaf durumunu tek bir simgede kavramak mümkündür: Trans-politik, trans-seksüel, trans-estetik." (Baudrillard: 1995: 15). Postmodern sosyolog, son derece hızla bize "artık böyle bir dünyada yaşıyo-

ruz, ister beğenelim ister beğenmeyelim" deyiveriyor Baudrillard'ın söylem düzeneğinde temel yeri temsil alır Bütün her şeyin, modernliğin çöküşünün nedeni artık hiçbir temsil olanağının kalmamasıdır

Postmodern epistemolojinin kuramcısı Lyotard'da benzer bir çerçeve sunar. Lyotard'a göre, temsili olanaklı kılan meşrulaştırım sistemi postmodern dönemde darmadağın olmuştur. Bu değişim bilginin postmodern toplumda edindiği yeni merkezi statüden kaynaklanmaktadır. Lyotard, Baudrillard'ı tamamlamakla birlikte, Baudrillard'da postmodern öncelikle bir toplum durumudur; Lyotard'da ise daha ziyade bir bilgi biçimidir (Kellner: 1993: 237) Temel tezi ise, gerçekliğin, dolayısıyla bilimsel bilginin de dil oyunları içinde kurulduğu (Lyotard: 1990: 35), postmodern dönemde bilimin meşrulaştırım sistemi (bilgisayarlaştırılmış toplumda bilginin toplumsallaşmasıyla) yerle bir olduğu için bir geçerlilik değeri bil-dirmemiştir Bilimsel bilgi totaliterdir, uzmanlar eliyle gerçekleştirilir Ancak postmodern bilgi demokratiktir, mucidin elindedir; "postmodern bilginin ilkesi uzmanın homolojisi değil, mucidin paralojisi" (Kellner: 1993: 237) Lyotard bilimsel bilginin modern zamanlarda kedinden önceki anlatsal bilgiler aleyhine kazandığı zaferin sonunun geldiğini ilan ediyor: "Bugün meşrulaştırım sorunu, bilimin dil oyununun bir başa-rısızlığı olarak düşünülmektedir (...) Bu noktaya gelmeden önce (bazılarının pozitivism olarak adlandırdıkları) bilimsel bilgi diğer çözümleri aramıştır. Uzun bir zaman bilimsel bilgi, çözümlerinin açık ya da kapalı olarak anlatsal bilgiye ait işlemlere müracaatında yardımcı olmamıştır." (Lyotard: 1990: 38) Bugün ise, "anlatıya başvurmanın, hiç olmazsa bilim dil oyununun önermelerinin doğru olmasını arzu ettiği ancak kendinde bunları meşrulaştıracak kaynaklara sahip olmaması derecesinde kaçınılmaz olduğu anlaşılabilir." (Lyotard: 1990: 39)

Sonuçta Lyotard, postmodern epistemolojisini dil oyunları üzerine kurmaktadır: "Toplumsal özne dil oyunlarının bu yayılmasında kendisini çözüyor gözük-mektedir Toplumsal bağ dilbilimseldir, ancak basit bir iplik ile dokunmamıştır Hiç olmazsa iki farklı ku-rallara itaat eden ve gerçeklikte sonsuz sayıdaki dil oyunlarının bölünmesi ile biçimlenen bir kumaştır." (Lyotard: 1990: 53) Açık ki, böyle bir durumda "temsil"in olanaksızlığı gündeme gelmektedir. Derida, postmodernizm öncesi bir düşünür olarak, yapıbozum adı verilebilecek düşüncesinde hem gösterilen ile sesli gösterilenin kendinden özdeşliğini hem de konu-şan özne ile sesli gösterenin "bulunuşu"nu sorgula-makta; ayrıca, tek bir merkez, durağan bir özne, ön-celikli bir gönderme noktası, mutlak bir temel ve ilk il-ke anlayışlarının tümünü yıkmaktadır. (Sarup: 1995: 66) Derida, böylece temsilin (epistemolojik, siyasal vb.) olanaksızlığını kuramlaştırmaktadır Ancak Sarup'un belirttiği gibi, Derida'nın çalışmaları geniş o-randa tarih dışı ve siyaset açısından baştan sona ka-çamak yanıtlarla doludur. Baudrillard, Derida'nın bu önermesinden kendi "toplumsal" teorisinde son sınırlarına kadar yararlanır. Sessiz yığınların gölgesinde toplumsalın sonunu ilan ederken temsil edilemezliğe başvurur. "Sessiz çoğunluğun ya da kitlelerin düşsel bir gönderen olması, onun var olmadığı anlamına gelmez. Bunun anlamı **sessiz çoğunluğun artık temsil edilemeyecek bir durumda bulunmasıdır.**

Kitleler artık bir gönderen olmaktan çıkmışlardır. Çünkü artık temsil edilememektedirler" (Baudrillard: 1991: 19)

Baudrillard'ın toplumsal teorisi üzerine devam etmeden, Lyotard'ın olanaklı bir "postmodern bilim" taraftarı olduğunu vurgulamak gerekiyor Lyotard, pozitivist çağın bilimini bir metaanlatı, bir totaliter meşrulaştırım aygıtı olarak görmekte, özellikle marksizmi "Parti üniversitenin, proleterya halkın ya da insanlığın, diyalektik materyalizm spekülative materyalizmin yerini almaktadır Stalinizm, bilimlerle kurduğu özgül ilişkilerle bir sonuç olabilir Stalinizmde bilimler ruhun hayatına eşit olan sosyalizme giden yürüyüşün metaanlatısından kaynaklanan takrirler olarak vardır- lar yalnızca." (Lyotard: 1990: 49) diyerek suçlamakta, olanaklı bir demokratik postmodern bilimden söz et-mektedir Yine de bu "epistemolojik bir temsil olanağı" değildir Çünkü, bu olanaklı bilimin mezarı "dil oyun-ları içinde" çoktan kazılmış bulunmaktadır Bundan sonra, postmodern teoriler bakımından Baudrillard'a hak verilmesi gerektiği söylenebilir Çünkü, "Lyotard gibi kuramcıların heden artık bir genel kuram olama-yacağını temellendiren genel bir kurama gereksinim duymaları gülünesi bir durumdur" (Sarup: 1995: 131)

Postmodernizm için, "sol" bir siyaset öneren Michael Ryan da Baudrillard'la aynı fikirdedir. Baudrillard'ın temsil eleştirisinin sol siyasetle bir kaç can alıcı tarzda ilişkili olduğunu söylemektedir (Ryan: 1993: 314) Ryan'ın tezlerini özel olarak tartışmaya- cağım, önemli olan şu epistemolojik çerçevenin kabu- lüdür: "1) Temsil etme sistemlerinin (özellikle dilin) göndermeleri temsil etme sistemlerinin dışında belirle- nemez. Bir gösterge hiçbir noktada, kendisini bir göndergeyle ya da bir şekilde temsille sınırlı olmayan bir anlamla değiş tokuş etmez 2) Temsil, sanki son- radan eklenmiş bir şeymiş gibi nesnellikten ya da anlamdan sonra gelmez. İnsan zihninin bir nesnellik alanı tasvir etmesi bizzat temsili gerektirir ve aynı şekilde ideallığın ya da anlamın koşulu temsildir 3) Dilsel temsilin, her tözel terimin sistem içindeki tüm öbür terimlerle karşılıklı ilişkisiyle oluşturduğu bir farklılıklar sisteminden ibaret olmasından ötürü, ve dilin pragmatik bağlamından ayrılamaz olmasından ötürü, nesnellığın tasvir edilmesindeki ve anlamın ile- tilmesindeki **belirsizlik** imkanı asla tümüyle tasfiye edilemez." (Ryan: 1993: 304) Böyle bir epistemolojik çerçevenin kabulünden sonra Ryan, kendisini ciddiye almamızı beklememelidir Böylece postmodern siya- set teorisinde "iyimser" cenahtan Ryan'ı takip etme gereği ortadan kalkar Baudrillard toplumsal teorisini şöyle nihayetine vardırmaktadır: "Aslında devrim her yerde gerçekleşti, ama hiç beklendiği gibi değil. Öz- gürlleştirilmiş olan şey, her yerde, katıksız dolaşıma geçmek ve yörüngeye oturmak için özgürleşmiş oldu. Biraz mesafeli bakarsak, her özgürleşmenin varacağı kaçınılmaz noktanın dolaşım ağlarını teşvik etmek ve beslemek olduğunu söyleyebiliriz. Özgür kalan şeyler sonu gelmez biçimde birbirinin yerine geçmeye ve böylelikle gitgide artan belirsizlik ve şüphelilik ilkesine mahkumdurlar" (Baudrillard: 1995: 10) Böyle bir du- rumun bize sunduğu "sol" bir siyaset olanağı var mı- dır? Baudrillard bu soruyu bizim için açıkça cevaplı- yor: "Politika, cinsellik ve sanat alanında öngörüye sahip bir öncü yok artık; dolayısıyla arzu adına, dev- rim adına ya da biçimlerin özgürleşmesi adına kök-

tenci bir eleştiri olasılığı da yok. Bu devrimci hareket günleri geride kaldı "(Baudrillard: 1995: 16)

Ortayolcuların, bu arada Ryan'ın da sol bir postmodern siyaset teorisi inşa çabaları yalnızca tutarsızlık değil, aynı zamanda abesle işigaldır. Postmodern durum teorilerinin, ortayolcular yüzünden içine daldığı tartışma da işte bu "sol siyaset" olanağından kaynaklanır postmodernizm iyimser mi kötümser mi? Baudrillard'ın bize sunduğu çerçeve açıktır. Simulasyon çağında, kitleler, her türlü "iyimser" çağrıya arkalarını dönmüşlerdir; yaşanan, siyasetin kendisinin ölümdür. Dolayısıyla, iyimser, "sol" bir postmodern siyaset tahayyül dışıdır (Baudrillard 1991: 9) Yeni Fransız gericiği ise, ayaklarını postmodern teoriye basarak şöyle seslenmektedir: "Ütopya yoktur kaldırım taşlarının altında kumsal bulunmaz" (Sarup 1995: 127) Yeni Fransız gericiğinin önde gelen isimlerinden B.H. Levy, Foucault'un "iktidar her yerdedir" tezini genişletmekte, "iktidar her yerdedir ama hiçbir şeydir" diyerek nihai sonucuna vardırmaktadır. Levy için yalnızca özgürlüğün olanaksızlığı söz konusudur; "iyi bir toplum düşüncesi saçma bir düştür."

Ortayolcular, marksist kökenlerine son bir saygı duruşunu, iyimser bir postmodernizm çağrısıyla yapıyorlar. "Sonuç olarak, bu politik, toplumsal ve kültürel burçlardan ortaya çıkmakta olan bir postmodernist kültürün şu 'her şey uyar'ın kolaycı postmodernizmine direniş de dahil olmak üzere bir direniş postmodernizmi olduğunu görmek zor değil. () Postmodern manzara, ne denli tedirgin edici olduğu hiç önemli değil, bizi kuşatıyor, ufuklarımızı eşanlı olarak sınırlandırıyor ve genişletiyor. Postmodern, bizim sorunumuz ve umudumuzdur" (Huyssen: 1993: 130) Bu alıntı ortayolcuların Baudrillard'ın tahayyül edilemez dediği yönelimde ısrarlı olduklarını gösteriyor. Söz konusu olan postmodernizm olduğunda ben de, yeterince dışarıdan bakan bir marksist olarak Baudrillard gibi düşünüyorum. "Postmodernite ne iyimserdir ne de kötümser. Yıkıntıdan arta kalanlarla oyanan bir oyundur. 'Post' olmamız bundadır -tarih durdu, anlamı olmayan bir tür tarih sonrasındayız. Burada anlam bulamayacaksınız. O nedenle, sanki bir tür dairesel çekimmişçesine bu tarihin içinde hareket edeceğiz. Artık ilerlediğimiz söylenemez. Sadece 'hareket' halindeyiz. Ama bu hiç de talihsizlik değildir" (Akt. Kellner 1993: 236) Baudrillard "yalnızca artıklar arasındaki varkalım" derdine düştüğü için durumunu talihsiz görmüyor. Dünyayı değiştirmek isteyenler için ise bu çürümenin ta kendisidir.

Ve Sol

Batı marksizmi politik iktidarsızlığını postmodernizm tartışmalarında da göstermiştir. Yukarıda haleti ruhiyelerini ve teorik çerçevelerini sunmaya çalıştığım ortayolcular bir yana, ki artık onları da postmodern saymak gerekiyor, Perry Anderson gibi birkaç İngiliz marksisti dışta tutulacak olursa, genel olarak batı marksizmi postmodernizme boyun eğmiştir. Direniş yoktur. Genel olarak tartışma totaliterizm eleştirisi yaptığı için olumlanmış; Chantal Mouffe gibi, solu siyasal olarak radikal demokrasi stratejik yönelimiyle (geniştirilebilir) bir kez daha burjuva siyasetine teslim etmek isteyenler, radikal demokrasinin postmodern olduğunu coşkuyla keşfetmişlerdir. Mouffe, postmodernizmi şöyle selamlamıştır: "(Radikal demokrasi)

stratejisi bizden, Aydınlanmanın soyut evrenselciliğini, özcu bir toplumsal totalite anlayışını ve üniter bir özne mitini ilga etmemizi ister. Bu bakımdan, radikal demokrasi, postmodern felsefenin gelişimini bir tehdit olarak görmek şöyle dursun, kendi amaçlarının icra edilmesinde zaruri bir araç olarak memnuniyetle karşılar" (Mouffe: 1993: 196)

Lukacs, modernist akımlara "dekadans" olarak bakmış şiddetli bir eleştiriye tabi tutarak reddetmişti. Birkan'ın yazdığına göre, İtalyan mimar Tafuri de aynı tavrı postmodernizm için almaktadır (Birkan 1992: 57) Jameson ise iyimser postmodernlerden farklı olarak, postmodernizmi bir olgu olarak alıp, onu neo-marksizan bir yoruma tabi tutmaya çalışırken, değer bildirmekten kaçınmaktadır.

Peki ne yapmalı? Perry Anderson'ın tavrı, bilebildiğimiz kadarıyla olumludur. Marksizm ne modern ne de postmodern bir projedir. Bu iki çerçevenin de dışında insanlığın evrensel kurtuluş ütopyası, büyük "özgürlük anlatısı"dır. Açıkça postmodernizm, bu "özgürlük anlatısı"yla marksizmle yapılmış bir polemiktir. Kimi postmodernler, özellikle orta yolcular, örneğin, postmodernizmin batı merkeziliğin eleştirisi olduğunu onun diğer kültürlerin de batı kültürüyle eşdeğer olduğunu savlamasından yola çıkarak öne sürbilmektedir. Ya da Guatfari doğu batı yerine daha sol bir kuzey güney ikilemi önermektedir. Tüm bu ortayolcu kuruntular, postmodernizmin büyük anlatılara karşı açtığı savaşın yanında, bir karikatür değeri bile taşımıyorlar. Yani postmodernizmin iyimser bir siyaset kurgusu yoktur.

Marksizmin çürüyen bujuva toplumunun kültürel mantığına karşı tavrı devrimci bir eleştiridir. Lukacs'ın modernizme karşı giriştiği eleştiri, onun hatalarını tekrarlamadan sürdürülmelidir. Bu eleştirinin postmodern olduğu öne sürülen kültürel üretim tekniklerini değil, bir burjuva bakış açısı olarak postmodernizmi hedef alması gerektiği anlamına gelir. Zaten postmodernizm göstermeye çalıştığım ve tekrar ettiğim gibi, modernizmin tarihsel ve mantıksal sonucudur. Şu halde modernizme karşı geliştirilen devrimci eleştiri, ki, kültürel alanda bunun en yetkin temsilcisi bir sanat emekçisi olarak Brecht'tir; işte bu Brecht'iye eleştiri sürdürülmelidir. Zira solun, hiçbir dönem ileri teknoloji ve kitleler üretimin insani potansiyellerine ilişkin negatif bir tutumu olmamıştır.

İkinci olarak modernist sanat ürününün kararlı bir biçimdeki kötümserliğini (Lunn: 1995: 86) aynı kararlılıkla sürdüren postmodern sanat ürününe cepheden tavır alınmalıdır. Bu cepheden tavır, sanatın siyasallaştırılması, yani iyimserliğin sanat ürününe sokulmasıdır. Benjamin'in ifadesiyle "Şimdi, auratik ifadesinin bir kült nesnesi olarak nihai çöküşüyle birlikte sanat, kitlelerin özgürleşmesinde potansiyel bir araç oluyordu. Böylece sanatın tarihsel yörüngesi dinden siyasete geçti." (Akt. Lunn: 1995: 189) Bu tarihsel yörüngeyi ellerinde tutan marksistler, buna kıskançlıkla sahip çıkmadılar.

Üçüncü olarak; ki kanımca en önemlisi budur; öncelikle siyasal ve hemen şimdi kültürel olarak "özgürlük anlatısı"na bağlı bir devrimci cephe için so-kağa çıkılmalıdır. Yeni toplumsal ve kültürel hareketler postmodernizmle, devrimci marksistlerin işini yeterince zorlaştıracak kadar içicidirler; bu doğru. Ancak bir başka doğru, bir gerici retoriği olarak post-

modernizmin yüzünün her geçen gün daha da çok açığa çıktığıdır. Dolayısıyla bugün toplumsal ve kültürel muhalefetin "özgürlük anlatısı"nı yeniden ayakları üzerine dikebilecek tek sınıf olan işçi sınıfının büyük özgürlük yürüyüşüne katılma olanakları her zamankinden fazladır. Örnek olsun, "özgürlük anlatısı"na bağlı kalmak isteyen ancak marksizme mesafeli duran Edward Said, Williams'ın ifadesiyle postmodernizm denilen kalpsiz formül için şöyle diyor: "Postmodernizm akademinin icadıdır. Dış dünyayla, hele modernliğe ulaşmaya çalıştığımız üçüncü dünyayla pek bir ilgisi olduğu söylenemez. () Postmodernistler 'biz tarihle ilgilenmıyoruz' deyip geçiyorlar. Baudrillard'ın körfez savaşı hakkında söylediklerini biliyorsunuz. Bir kurmaca, bir serapmış bu. Savaş olduktan sonra da, savaş falan olmadığını, bunun da serap olduğunu söyledi. Şimdi bu saçmalık değil de ne? Bir sürü insan öldü. () Tarih, hakikat ve otorite ile ilgili her türlü tartışmanın son kertede sonuçsuz bir şey, bir tür eğlence olduğunu söyleyen postmodernistlere hiçbir zaman katılmadım. (..) Direnmek gibi bir derdim var benim. Biliyorsunuz, postmodernist kuramın mesela Foucault'nun direniş gibi bir meselesi yok. Bu konu dışı, imkansız bir şey onlara göre. Ama ben direniş ve muhalefetin entellektüelin rolünün temelini oluşturduğunu düşünüyorum. Bu yüzden de postmodernistlere katılmıyorum" (Said: 1995: 5).

Tartışmanın içinden de böylesi aykırı seslerin yükseleceğinden kuşku duymuyorum. Çünkü, "umut insanda"

Kaynakça

Baudrillard, J. Sessiz Yığınların Gölgesinde ya da Toplumsalın Sonu, Ayrıntı yay., 1991, İstanbul.

Baudrillard, J. Kötülüğün Şeffaflığı, Ayrıntı yay., 1995, İstanbul.

Birkan, T. Modernlik Olarak Sosyalizm ve Postmodernizm, Birikim, sayı 34, 1992, İstanbul.

Berman, M. Modernlik/Dün, Bugün, Yarın, Birikim, sayı 34, 1992, İstanbul.

Huyssen, A. Postmodernin Haritasını Yapmak, Modernite versus Postmodernite içinde (der. M. Küçük), Vadi yay., 1993, Ankara.

Kellner, D. Bazı Meydan Okumalar ve Sorunlar, Modernite versus Postmodernite içinde, Vadi yay., 1993, Ankara.

Lunn, E. Marksizm ve Modernizm, Alan yay., 1995, İstanbul.

Lyotard, J.F. Postmodern Durum, Ara yay., 1990, İstanbul.

Mouffe, C. Radikal Demokrasi: Modern mi Postmodern mi?, Modernite versus Postmodernite içinde, Vadi yay., 1993, Ankara.

Ryan, M. Postmodern Siyaset, Modernite versus Postmodernite içinde, Vadi yay., 1993, Ankara.

Said, E. Söyleşi: "Önemli Olan Susmamaktır", Cumhuriyet Kitap, sayı 295, 12 Ekim 1995, İstanbul.

Sarup, M. Post-yapısalcılık ve Postmodernizm, Ark yay., 1995, Ankara.

Williams, R. Postmodernizm Ne Zamandı, Birikim, sayı 34, 1992, İstanbul.

Zaman Yolculuğu

I...

Sokaklara bıraktığın o dağınık yitik miras
şimdi devrik bir ısıktır eşkâlini zaman almış
asilerin tarihinde

O zaman ki dalgaları sürmüştür hep
sararmış bir resimdeki kumdan kalelerine
kıyı insanlarının...

II...

Yıllar ne anlatır bize senden neler arda kalır
erişmesiz bir toy düğün
saklanırken takvimlerin bilinmedik yerlerine
İpekyollarını bekler o dört denizlerin halkı
ıssız hanlar... kuş uçmaz kervansaraylar...
kuzgunkara düşler boyu... gün uğramaz

hanesine

Vakitsiz bir gülüş gelir sonra bir yanılmış bahar
ayrı iklimlere göçer
Bütün hatırladıklarım işte
kum saati kadar biter...

III...

Tüm kayıtlardan silinmiş neslimizin soykütüğü
hangi çağ ad koyar bize/hangi hasatı bekledik
çorak kaldırımlarında travesti bir kentin
Umut bitiyor nerede... nerede başlıyor ölüm
yolların gerisi yok diye geçiyoruz sokakları
çaldığımız kapılarda kimse tanımıyor seni
devrilirken gençliğimiz
yanılmayan mevsimine....

Sinan KUTLU

Komün Devrimi-Komün Şiiri

Erdoğan ALKAN

CLOUIS HUGUES

Cumhuriyetçi bir değirmencinin oğlu Rahip olması için İlahiyat Okuluna verilir, ama o, onsekiz yaşında cübbeyi atıp Marsilya'daki *Halk* gazetesine girer Marsilya'da Komün ayaklanmasına katılır ve bütün gücüyle Gaston Crémieux'yü destekler Komün yenilgiye uğrayınca Crémieux ile aynı hücreyi paylaşır, Crémieux ölüm cezasına çaptırılıp kurşuna dizildikten sonra Hugues üç yıl daha cezaevinde yatar 1875'de ürünlerini *Hapishane Şiirleri* adlı kitapta toplar

KOMÜN'E İLAHİ

Selam Komün, selamlar olsun sana!
Can çekişirken ülkemiz Fransa
Burjuvalar pek ince, boş nutuklar atarken
Cennetler vadederken karnı tok papazlar
Burjuvalar yüzkarasını bile
Paraya çevirirken, para verip alırken
Şefler "kimildayanı vurun!" diye haykırırken
Geldin sen ve acılarla kıvrandın
Gülüyordu keyifle Versailles düdüğü
Sen, alnında utançla gözyaşı döküyordun

Selam, selamlar sana büyük, kızıl bakire!

Selam sana ey Komün, hışımla doğrularak
Kralcı subaylardan yoksulun öcünü aldın
Yoksullar ki kanları çeşmelerin
Suyundan daha sevil, çağlar boyunca aktı
Selam sana ey Komün! Selamlar sana
Halkların şavkıyan tanyeri
Senin gözbebeğinde ağardı
Senin kanatlarına sığındı halklar
Savaşın yıkmak için krallıkları

Selam evrensel Yurt, selamlar olsun sana!

Selam Komün! Haykırarak dedin ki
"Ey acı gözyaşları akmayın artık,
Ey halkım, doğrul, kalk, doruklarda
İşitalım, kutsal düşleri!"
Ey Komün, sen
Aklın bütün gücüyle, bütün canlılığıyla
Verimli ve doğurgan bir insanlıkta
Kötülüğün ve kinin son bulmasını düşledin

Selam sana fikrin devşiricisi!

Selam, Komün! Ey lanetli kara günler!
Yoksulun ak ekmeğini yiyen haydutlar
Sana ve havarilerini karşı ayaklandılar
Duvarın önüne diktikleri zaman seni ey Komün
Foutriquet'nin gülmekten kasıkları çatladı
Tarlada başaklar içindeki
Serçeleri vurur gibi vurdular seni

Selam onurlu kurban!

Selam Komün! Gülüyordu mavi gök
Kıyıyı open dalgalara
Vermemiştin daha son soluğunu,
Kireç kuyusuna gömdüler seni!
Ot bürüdü yamaçları;
Vurdu dehşet muhafız alayını.
Rüzgar çaldığında kapını
Tek ses gelmedi içerden artık.

Selam sana bizler için ölen Komün!

Ama hayır, ölmedin Komün, hayır
Kökünü kurutmak için eski dünyanın

Homurdanan kitlelere, öfkeli halka
Adını haykırmak yeter.
İçin, şarkılar söyleyin, sevinin
Uçurum ağzını açmış bekliyor
Kayıyor ayaklar altında toprak.
Sıra halka gelmeli!
Hak yerini bulmalı!

Selam, Yarınlara! Selam, Hakka, Adalete!

23 Mayıs 1890

(Kavga, günlük sosyalist yayın 26 Mayıs 1890)

JULES JOUY

(Şair ve halk ozanı)

DUVAR

Büyük mezarlığın tam dibinde
Altında otların, yeşil otların
Kurtlarla ve böceklerle birlikte
Gizleyip mitralyöz deliklerini
Uyuyan kurşuna dizilerek ölenler
Taçlar, bayraklar, bayraklar,
Devrimcilerin son sığınakları olan
Hazin duvarı süslüyor

Ne altın leylaklar var,
Ne de lacivert camlar
Ondan söz ederken, halkın
Kullandığı tek ad:

Duvar

Piyadeler, süvariler, topçular
Sıkıştırıp burda kurbanlarını
Sıkıştırıp soylu savaşçıları
Burda canlarını aldılar
Kurşuna dizerek hayvanlar gibi

Paris gözlerini kapadığı zaman
Hırıltılar yükselir her gece
Bu karanlık taşlarından

Duvar'ın

Katiller, lanetliyor sizi gelecek!
Bakın, devrim yeşerdi yeşerecek
Bu toprakta, her cesetten
Anıların otları fişkiriyor
Tacıyla alay ediyor şakacı Fleuron
Kurşunladığınız Gavroche buraya
Cambronne'un sözlerini kazıyor
Haykıran sesini kazıyor Cambronne'un:

Olgunlaşınca umudun başağı
Hesaplaşma günü gelince, burjuva,
Çivileyeceğiniz beyaz yüzlerinizi
Duvar'a!

4 Kasım 1887

ROUSSEL DE MERY

Aşağıdaki şiirinde Roussel de Mery, Versailles'deki kendilerini "İlimliler" gibi gösterip, aslında Thiers'in başkent halkına karşı giriştiği kıyımı destekleyen Millet Meclisi üyelerinin, yani Fransız milletvekillerinin gerçek yüzünü ortaya koyuyor

İLİMLİLER, YANSIZLAR

Halk acılar çekerken bu baylardan çit çıkmaz.
Halk hakkını ararken, haykırıp avaz avaz
Barışsever kesilip karşı korlar savaşa
Hiçbir şey düşünmezler koltuklarından başka.
Emekçi, dar gelirli uçurumun içine
Duşmuş umurları mı? Ölen halk, onlara ne?
Fırtınalar yaratan bombalar, bu güller
Yalnız bizi öldürür, onlar seyredip güler
Mermilerle çatılar ve başlar uçuyormuş
Düşman yaşlı, genç, vurup dehşetler saçıyormuş
Nineler, çocuklarla doluyormuş mezarlar
Umurları mı? Onlar, çıkarlarına bakar
Kapımıza dayanmış açlık hayalet gibi
Niçin ilgilendirsin bu karnı tok beyleri
Vurulmuş evlerinin önünde karı-koca,
Analar gözyaşıyla kapanmış çocuğuna
Kızkardeşler umutsuz, kardeşini ararmış
Her yanda nice acı, nice ağrılar varmış
Umuru mu onların?

Ya fransızım diye öğünen şu ördekler?
Bir top sesi duyunca kümeslere girdiler
Ferrière'den Versailles'a kadar hıçkırıkları.
Duyulur, döktükleri yalnızca gözyaşları
Başkaları ölürken ne yaptı bu kansızlar
Fransız geçinen bu ilimliler, yansızlar?
Yalnız koydular bizi. Zavallı sefiller, siz
Döktüğünüz yaşlarla nasıl temizlersiniz
O kardeş kanlarını kaldırımlardan akan?
Toplu kıyım olurken seyrettiniz uzaktan
Yazdığım bu devrimci, özgürlükçü dizeler
Kardeş katili olan sizi söyleyecekler
Nasıl çağlarca Kabil kargışla anıldıysa,
Yüzünüze kazdığım bu utanç damgasıyla
Anacak sizi tarih, ilimliler, yansızlar
Devrimcileri yalnız bırakan tabansızlar!

GASTON CREMIEUX

Esnaflar çocuğu. 1857'de basın suçundan dört yıl hapis cezası. 8 Ağustos 1870'de büyük bir halk hareketinin başında, cumhuriyeti ilan edenlerden. Altı ay hapis cezası. 11 Mart 1871'de Marsilya'da Komün yönetimi, Crémieux Komisyon başkanı. Versailles ordusu Marsilya Komününü ortadan kaldırıp Gaston Crémieux'ü kurşuna dizer

CLOUIS HUGUES'E

Kefenlerinin içinde uyusunlar, bırakın
Uyusun özgürlük kurbanlarımız
Artık direnmek hakkı olanların
Aralamayın kutsal lahitlerini
Yaptıklarını okuyun, şanlı adlarını okuyun
Bu kadarı yeter bize
Yeniden yaşasınlar örnek ölümleriyle
Kı onlar gibi ölmek sırası şimdi bizde.

17 Ekim 1871

HALKIN SESLERİ

()

Spartaküs'ün, İsa'nın, Sokrat'ın haykırışı
Canlı bir yankı gibi çınlar göğsümde
Duyarım yüreğimden devrimin fişkirdiğini.

Her yerde kan, zincirler, acımasız yasalar
Sonu gelmez bir savaş, bitmez bir çaba
Ölmek değil, yaşamak istiyor insanlık
Eziyor köleleri zorba hükümdürlar

Ey halk, Tarihin günah keçisi
Demir laleler vururlar boynuna

Sen yenersin, utkunu onlar elinden çalar,
Yenilirsens bozgunda ölüme bırakırlar.

Güç en yüce yasadır, dediler sana
Kimler çoğunluktaysa onlar yönetir dediler
Koy artık tacını yiğit alının üstüne
Madem güçlü kralmış krallık sırası sende.
(...)

DÜŞKIRIKLIĞI

(...)
Ey Tanrı! İğrenç bir put musun yoksa?
Uyuyor, duymuyorsun acı çığlığını,
Yaşamı vadediyor, ölümü sunuyorsun
Uyan; inançla birlikte uçuyor umutlar da.
(...)
İn seni diktiğimiz kaideden aşağı
Ya gelip bizimle birlikte savaşsın, ya da
Kanlı boyunduruğunu taşıyan proleterya
Rüzgarlara savurur devrik tapınağını.

LOUISE MICHEL

Voltaire'ci ve ateşli bir cumhuriyetçi olan
Etienne Demaris'nin kızı. İlerici düşünceleri daha
çocukluk döneminde, aldı. İyi bir şairdi, Hugo ile
mektuplaşması şiir yeteneğini ve deneyimini daha
bir arttırdı. Paris'te öğretmen. Cumhuriyetçi görüş-
ler yayınlınca tam bir militan oldu. 1870'te Paris
kuşatıldığında Kadınlar Birliğini, ilk yardımı ve
halk kantinlerini örgütledi. Komün ayaklanması sı-
rasında gündüz silahlı çatışmalara katılıp gece
kürsülerde söylevler vererek militanların moralini
yükseltti: Versailles ordusu Paris'e girdiğinde
Clignancourt'daki kadın barikatlarında, Montmartre
ve Pigalle Alanı barikatlarında silahlı savaşım
verdi. Hapis yattı, sürgün yaşadı ve ölüncüye dek
davasını için çalıştı. Marsilya'daki bir işçi konferan-
sından dönerken öldü.

Hugo ve Verlaine'in sevdiği, beğendiği iyi bir
şair

BARIŞ YÜRÜYÜŞÜ (1)

Geceydi, yürüyorduk uzun kuyruklarla biz
Bulvarları kaplayıp: barış! barış! diyerek
Kralın köpekleri, tazılar peşimizde.
Ey Özgürlük, bir gün elbet sıra sana gelecek!

Kaldırımlarda kral ordusunun top sesi
Belli ki soyguncular hâlâ saltanatını
Sürdürmek arzusunda, varsın Fransa batsın
Ama halkım kararlı bu savaş bitmeyecek

Lanetli! Sarayında kulak ver, bu geçenler
Bu yürüyen işçiler sonun geldi diyorlar
Yüzyıllardır kanını içtiğin halk, işçiler
Şimdi hayalet gibi üstüne yürüyorlar

Senin de orduların, hayvan sürüsü gibi,
Senin de orduların, Sezar eşkiyaları
Geçiyor alay alay Paris sokaklarından
Halkı öldürmek için biliyor bıçağını

Ölüden daha beter, ey alnı eğik halkım
Kavga istiyorlarsa, savaş istiyorlarsa
Zalimler bir gün ettiğini bulacak
Yetti! Bu zorbalara karşı savaş açalım
Bonaparte da, Guillome da cehennemlik ola-

cak.

Anılar

Roy, Paris 1886 (1)

Fransayla Prusya arasındaki savaştan önce
Paris işçiler ve savaş karşıtları Bonne-Nouvelle

bulvarında gösteri yürüyüşü yaparken bu yürü-
yüşü kraliyet güvenlik güçleri önlemeye çalışmıştı.
Şiir bu olayı anlatıyor.

KIRMIZI KARANFİLLER

İ
Öyle zamanlardı ki, halkın uğursuz, kara
Zincirlerini sarsan bizler, kızgın, öfkeli
Toplanırdık her gece yoğun karanlıklarda
Kasaplık hayvan gibi

Yıkımın eşiğinde bir krallık, kan kokan
Mağrasında keyfince vurup öldürüyordu
Marseyyez söylüyordu esen yel doruklardan
Tanyeri kırmızıydı.

Sık sık tatlı bir duygu coşkulu kalbimize
Gerirdi o esenlik veren kanatlarını
Özgürlüğü şakiyan o yiğit canlar bize
Karanfiller atardı.

Karanfiller taşırdık tanıyalım diye biz
Devrimci kardeşleri, birgün zaman gelecek
Ey kırmızı çiçekler, yine yeşereceksiniz
Sizi yakalarına yenilmiş halkım değil
Yenen halkım takacak.

Versailles Hapishanesi
4 ekim 1871

KARANFİL

Kardeşlerim, kara toprağa düşersem
Umut son bir kez açılınsın diye
Top top kırmızı karanfiller saçın
Bacınızın mezarı üstüne.

Son zamanlarında İmparatorluğun
Halkımızın uyandığı günlerde
Senin gülücüğündü ey karanfil
Umudu muştulayan bize.

Kara ve hazin hapisanelerin
Loşluğunda mutsuz tutsağın yanında
Git, yine çiçeklen karanfil, ona
Kendisini sevdiğimizi söyle.

De ki: zaman rüzgar gibi geçiyor,
Mutlu günler bekliyor insanlığı!
De ki: bir dava için savaşan ölmez
Yenilse de her zaman diktir alnı!

Versailles Hapishanesi
4 eylül 1871

TUTSAKLARIN ŞARKISI

Burda kışın sular donmaz, buza kesmez ortalık
Ağaçlar her zaman yeşildir burda
Okyanustan gelen serin meltem rüzgarı
Eser üzgün, tasalı bozkırlarda
Öylesine derindir ki sessizlik
Havada yalnızca dallarında sallanan
Böceklerin çitirtisi duyulur.
Şu uzak kumsallar üstünde, akşam
Bazan tatlı bir şarkıdır yükselir
Bu şarkı kabukları uğultularla açılan
Midyelerin, istiridyelerin sesidir.
Ormanda kiremit rengi defneler,
Tomurcukları patlayan çiçekler, aşkla
Titreşip ürperirler rüzgar altında.

İşte bakın, yıldız yıldız dalgalar
Saçıyorlar gezgin beyazlıklarını
Uzakta, sonsuz derinliklerde gemiler
Açmış yelkenlerini gidiyor

Dalgaların bağrından ıpıl ıpıl
Çıkıyor fosforlu ışıklar

Usul gemi, al beni, kurtar beni, gel
Çek bordana yelken gibi şu tutsağı da
Burda demirler içinde soluyor
Mahpusluk ölümden betermiş meğer.
Ama umudumuz var bizleri yaşatan,
Yurdum, bir gün dönmek nasip olursa eğer
Kaldığım yerden savaşa
Başlayacağım yeniden.

Bitmeyecek evrensel dövüş
Kanat vuruyor havada Özgürlük
Yoksulların sonsuz çılgınlıkları
Bizi kavgaya çağırıyor.
Şavkıyor yoğun karanlıkta tan
Uzakta, kanlı ufukta
Yanı bir dünya var doğrulan!

Selam olsun halkın uyanışına
Selam olsun, ölürken, geleceğin
O kocaman, o büyük
Kapısını açanlara.

KARDEŞLERİME

Geçin, geçin, saatler günler,
Ölümlerin üzerinde ot bitişin!
Dökülen açan çiçekler,
Gemiler, limanları terkedin;
Geçin, geçin, ey derin geceler,
Ey yaslı tepeler parçalanıp toza dönün
Hücrelerden, mezarlardan, dalgalardan
Tutsak, ölü, yeniden geleceğiz.

Geleceğiz sayısız kitlelerle
Geleceğiz her yandan, bütün yollardan
Biz, karanlıktan çıkan öcalıcı hayaletler
Sıkıp yumruklarımızı yeniden geleceğiz.

Solgun kefenlerde kimimiz,
Kimimiz hâlâ kanlar içinde
Geleceğiz kızıl bayraklar altında
Bağrımızda kurşun delikleriyle.

Her şey bittii! Güçlüler, yiğit canlar,
Vurulup öldünüz hepiniz ey dostlarım
İşte daha şimdiden kapladı her yanı
Köleler, hainler, alçalmışlar.

Dün, sizler, kardeşlerim
Sizler halkın onurlu oğulları
Babalarımız gibi mağrur ve yiğit
Yürüyordunuz gözlerinizde Marseyyez şarkıları

Kardeşlerim devce savaşınızda
Büyük cesaretinizi sevdim
Gürleyen kızıl makineli tüfeği
Rüzgarda dalgalanan bayrakları sevdim.

Dalgalar üsütnde çalkantılarla
Yazgıyı zorlamak ne güzeldir
Kitleleri kurtarmaktır amacım
Armağınım yalnızca ölümüdür
Versailles Hapishanesi
8 Eylül 1871

YENİLMİŞ DEVRİM

Oy sevdam! Oy Cumhuriyet!
Niceleri senin için kan döktü!
Niceler yurtsever ilahilerle

Senin için, kıvançla, seve seve
Oy sevgilim! Senin uğruna öldü.

Kardeşler, oy, yodaşlar,oy
Ölümüz de dirimiz gibidir
Bir gün kırmızı barikatlar altında
Yeniden geleceğiz bir, bir
Zorbaları ezmek için!

Nice ocakları söndürdü onlar
Yaşlı, çocuk demeden
Dedeleri, nineleri, bebeleri vurdular
Bir gün sıra bize de gelecek
Her öldürülen mazlumun hesabı
Binlercesinden sorulacak.

Oy! Geldiği zaman o hesap günü
Cinayetlerinizi ödeteceğiz
Ey beyaz dehşetin acımasız canileri
İşte o zaman, ancak o zaman
Toprak altında dinlenirsiniz.

Versailles Hapishanesi
1871

KIŞ VE GECE

Esin ey kış rüzgarları, durma hep yağ kar
Gün kızsın ve hiç bitmesin gece
Buzlu örtüler altında dah bir
Yaklaşırsız ölülerimize

Severim kara bulutlar altındaki
Yüksek dallarınızı yeşil çamlar
Dallarınız ki rüzgarlar estikçe
Bir sağa bir sola sallanırlar

İç çekerler usul usul havada.
Onlar, karanlığa inenler
Dünden ya da o sayısız günlerden,
Bize doğru yeniden gelmeyecekler asla

Ölümler mezara gömülmeden önce
Nasıl bir kefene konursa,

Çağımızda bir manto gibi
Bizi saracağını görecektir miyiz?

Filizlenip fidan olan bir tohum misali
Kanla sulanmış toprakta
Yükselecek soylu bir gelecek
Doğan kırmızı güneşin altında

Esin ey kış rüzgarları, durma yağ kar
Gün kızsın ve hiç bitmesin gece
Beyaz buzla kefenler altında daha bir
Yaklaşırsız ölülerimize.

POTTIER

(Enternasyonal şiirinin şairi)

YOKSUL JEAN

Henri Rochefort'a

Bir deri bir kemik, giysisi lime lime
Yoksul Jean bir sokakta, halsiz, yığılıp kaldı
Bitkin, kısık bir sesle, dedi, kendi kendine:
"Ey acı! Ben yoruludum, sen yorulmadın mı?"

Oy! Oy! Söyle.
Sürüp gidecek mi tutsaklık böyle?

Ne tek yıldız, ne tek dost var
Meydan ıssız, kimseler yok

Şuracıkta uyurdum yerler kuru olsaydı
Yağıyor durmadan gökten sulu kar.

Oy! Oy! Söyle.
Sürüp gidecek mi tutsaklık böyle?

Sonum mu geldi, yaşlı kaldırımım
Cep delik, cepken delik
Ne kuru ekmeğim var, ne evim barkım
İçine tüküreyim böyle yaşamın!

Oy! Oy! Söyle...
Sürüp gidecek mi tutsaklık böyle?

İyi bir taş işçisiydim eskiden
Berbat bir harebeye döndüm artık
Hep karadır emekçinin yazgısı
Dünyamız dünya olalı beri

Oy! Oy! Söyle.
Sürüp gidecek mi tutsaklık böyle?

Ücretin düşüktür, dinlenemezsin
Ya katlanır, ya geberip gidersin
Ve grev nedir bilmez
Tuzu kuru olanlar

Oy! Oy! Söyle...
Sürüp gidecek mi tutsaklık böyle?

Akıl öğretirler, söylev çekerler
Düzen ve aile başta gelirmiş
Onların açtığı savaşta öldü oğlum
Baştan çıkardı kızımı lüksleri

Oy! Oy! Söyle...
Sürüp gidecek mi bu tutsaklık böyle?

Ne zaman kurtulacağız soygunculardan?
Kilise onların keselerini kutsar
Boşaltsınlar diye ceplerimizi
Tanrıları elimizi kolumuzu bağlar

Oy! Oy! Söyle...
Sürüp gidecek mi tutsaklık böyle?

Bir gün aydınlanmıştı aniden gökyüzü
Güneş doğmuştu, izbe, karanlık inime...
Alıp ölen bir işçinin tüfeğini
Takıldım kırmızı bayrağın peşine.

Oy! Oy! Söyle
Sürüp gidecek mi tutsaklık böyle?

Binlercesi üstümüze geldiler
Düşük, hazindi ay.. batmıştı gün
Kimileri hemen öldüler
Doğrulup haykırdım: Yaşasın Komün!

Oy! Oy! Söyle
Sürüp gidecek mi tutsaklık böyle?

Elveda Satory'de ölen yiğitler
Kurduğumuz tatlı düşler, elveda
Ölelim! Değmez yaşamaya koşmuş dünya
Zengin saraylarda, yoksul zindanlarda

Oy! Oy! Söyle...
Sürüp gidecek mi tutsaklık böyle?

Öldü Jean

Morgda dinleniyor artık bedeni
Yeni ölümler istiyor burjuva
Her gün çoğalıyor mezar taşları

Oy! Oy! Söyle.
Sürüp gidecek mi tutsaklık böyle?

EMİLE DEREUX (6 Ocak 1871'de Yirmi İlçe Komitesi'ni ilan eden, Kızıl Bildiriyi kaleme alanlardan)

PARİS BİR BİFTEK UĞRUNA

Ezgi: Debana, Trochu(1), de bana, anımsarmısın?
Yaşasın Barış! Deyip satılıyor Fransa
Yarın, ey Burjuvalar, tıknabilirsiniz
Thiers'in "buyurun girin" dediği Pariste, bak
Ferrieres Şatosunda, mağrur bekliyor Bismarck
Vazgeçerken Trochu(1) muamma planından
Favre oturmuş yazıyor son protokol metnini
Verilmek üzere Paris bir tek biftek uğruna

Neme gerek Alsace ve Lorraine, diyor burjuva
Ne arazim ne malım mülküm var oralarda
Almanlar ister alsın, ister bıraksın bize
Umurumda olur mu benim kaybım yoksa ve
Strasbourg'da değil soframda benim aklım
Boş ver Metz'i, kızarmış keklige bayılırım
Hem metresim hoşlanmaz bu acayip sözlerden
Biftek için Parisi teslim edelim, baylar

Bazı çılgın deliler var direnmek isteyen
Yurt diyen, onur diyen, canımız feda diyen
Midemden başka bir şey ilgilendirmez beni
Göbeğimin altına indirdim yüreğimi
Yurtseverlik köylünün, hırtın hırbonun işi
Düşman kurşunlarıyla niçin ölecek mişim
Yemek varken sarmısak soslu dana etini
Biftek için Parisi teslim edelim, baylar

Fransa can veriyor, ölüyor diyenler var
Kemiriyormuş anaç göğsünü yabancılar
Alman süvarileri çizmeleri önünde
Boyun eğdiriyormuş köleler gibi bize
Kim görmek ister böyle acıklı sahneleri
Bütün bu çılgınlara barış bir son verecek
Et yoksa mutfağımda aşçım ne pişirecek?
Biftek için Parisi teslim edelim baylar

Nonoşum, sevdiceğim, süslenmene bak, durma
Yepyeni perdeler as mavi salonumuza
Monon, sen de güzel bir omlet hazırla bize
Yumurta yiyeceğiz Almanlar sayesinde,
Yarın akşam üç Bavyeralı konuğumuz var
Keyfimize bakalım, çekip kafayı sarhoş
Çanına ot tıkansın yurdun! Yaşarsın barış!
Teslim ettik Parisi biftek uğruna, baylar

Berthelemy Basimevi, Paris

(1) Louis-Jules Trochu (1815-1896), general, 4 Eylül 1870 ayaklanmasından sonra kurulan ulusal savunma hükümetinin başkanı. Bir noterde, Paris'in teslimini çetin ve sağlam koşullara bağlayan bir planının bulunduğunu ileri sürüyordu

EUGENE POTTIER(Enternasyonal şiirinin şairi 1848 ve 1871 ayaklanmalarında yer alıp barikatlarda savaştı. Kurşuna dizilmekten kıl payı kurtulup sürgün edildi. Merkez Komitesi ve Enternasyonal üyesi. Ölüncüye dek proleter savaşımını sürdürdü)

ASİ

Georges Proteau'ya

Senin önüne, vahşi sefalet,
Senin önüne, ağır kölelik,
Asi
Dikiliyor doldurup tüfeğini

Asi diyorlar ona
İnsandır gerçek adı
Artık hayvan olmayan
Aklın buyruğuna uyan,
Bilimin kırmızı güneşi
Yükselirken ufukta
Güvenle yürüyen insan.

Gülüp şakalaşarak
Hiçe sayarak ölümü
Devrimci arkadaşlarla
İnıyor barikatlara

Ve düşünceleri gibi
Yanıyor alev alev
Kararlı gözbebeği
Bayrağının kırmızı dalgalarında.

Komün için savaşırken
Diyordu ki: dünya tektir, bölünemez
Ve tek kaynak doğadır
Anamal denen kesede
Herkesin hakkı vardır

Bir kurtuluş aracı
Olduğu halde aygıt
İşletmeci elinde
Kölelik aracı oldu, diyor
Kızgın buharların altında
Çalışan asi
Makinadan da payını istiyor

Patron sınıfına karşı
Toplumsal savaş veriyor
Sömürü ortadan kalkıncaya dek
Bütün işçiler doyuncaya dek
Savaşım bitmez, diyor.
Bundan böyle insafsız burjuvaya
"Artık değer" ödemiyecek.

Her yıl milyarlar çalınıyor
İşçinin alın terinden
Emekçiler, madenciler, köylüler
Soranızdaki ekmekten, etten
Çalınarak birikiyor anamal!

Annesini anlarcasına
Anlıyor dünyamızı işçi
Bireysel bir boyunduruk altında
Uydumuzun çektiği
Acıları biliyor
Emzirsin diye tüm insanlığı
Örgütlemek istiyor dünyamızı.

Senin önünde, vahşi sefalet,
Senin önünde, ağır esaret
Asi
Dikiliyor doldurup tüfeğini.

Paris, sürgün dönüşü, 1884

JULES VALLES

Gazeteci, yazar, şair ve militan. Paris Komünü
Yirmi İlçe Merkezinin üyesi. Kızıl Bildiri'yi kaleme
alanlardan Belediye başkanı ve barikat savaşla-

rında komutan. Yenilgiden sonra kaçtı, gıyaben ölüm cezasına çarptırıldı. Çocukluk, Liseli ve Asi adlı üç önemli romanı var. Tamamı ölümünden sonra yayınlanan Asi'de Komün ayaklanması sırasındaki Paris ortamını, olayları ve barikat savaşları anlatır

2 ARALIK OLAYINA DEĞİN YAYINLAN- MAMIŞ BİR BÖLÜM

2 Aralık balyoz darbesi.

Kesimlik öküz gibi alnımıza balyoz vurdular; çoğu aklını oynatıp delirdi. Yazarı, sanatçısı ve şairiyle bütün bir kuşağın ruh sağlığı bozuldu. Chareton'lar, Pére-Lachaise'ler niceleri aldı götürdü, sayısı belirsiz.

Balyoz darbesi nice başları çatlattı, ezdi. Hepsi de, düşüncenin ve usun hasta kafatasları altında gücünü yitirdiğini ya da uçup gittiğini duyumsayacaklardır daha sonraki yıllarda.

Kimileri hâlâ gerçeği görüyor ve işitiyor, ama onları da sefalet sararıp soldurdu, çöktürdü, içlerini boşalttı! Bir kuşaktan geriye nice mezarlar kaldı! Nice deli hücreleri! Nice açlıklar, nice can çakişenler!

**

Yine de bizlerden daha az mutsuzdular

Onlar gençliklerinin bir parçasını olsun yaşadılar Ekinleni devşiremediler, doğru, hasat yarıyırıya tarlalarda çürüdü, ama hiç değil çiçekleri derdiler

1845'te yirmi yas dolaylarında olanlar yaşamı tanıyıp tattılar Bizler'e ise yaşam ancak bir yıl nasip oldu, 1850'de liseyi bitirdik, bir yıl sonra, 51'de yenilmişlerden olduk!

**

Zaman Zaman başlarına kakıyorlar, karamsar-sınız, tepki dolusunuz diyorlar onlara.

Evet, hepsi de acının izlerini taşıyor alınların-da, kanları siyah akıyor Çünkü tarihin en horlanan kuşağıydılar

Sonraki yılları anımsarım. Birbirimizi artık uzak-tan uzağa görüyorduk, arayıp sormuyorduk, konuşmuyorduk, söyleyecek neyimiz kalmıştı ki!

Bazen eski bir arkadaşın bir köşede açlıktan öldüğünü duyardık. Bir raslantı sonucu öğrendik, çünkü ne hale düşerlerse düşsünler, yakınmayacak kadar gururluydular

Bir ekmek ve birkaç kuruşla o mutsuz arkada-sın evine akşam yemeğine giderdik. Biraz geçmiş-ten konuşur, gelecekte hiç söz etmedik. Boyun eğmediğimiz için geleceğimiz yoktu ki!

**

Kimse baş eğmedi, bir teki bile teslim bayrağı çekmedi!

8 Eylül, 1868
Halkın Çocukları

YİRMİ SEKİZ MAYIS

Yirmi sekiz mayıs:
Bitti bitecekti savaş
Son soluğumuz gibi uluyordu yorgun toprak
Yine de
Direniyordu yurttaşlar
Hâlâ ayakta kalan
Ve kanayan bayraklarımız vardı

Yaşamaktan usanmış yalpalayarak
Bizimkilerin savaş verdiği
Sokaklara gidiyordum,

Yalnızdım-ölmüştü ötekiler-
Beni de bitirmişti amansız savaş,
Soluk soluğa

Kirpas içinde, barut içinde kapkara
Yürüyordum acıyla sersemlemiş.

Sakindi geçtiğim sokak, ıssızdı
Duvarlardan, tomurcuğa durmuş asmalar
Yeşil bir sakal gibi sarkıyordu kaldırımlara
Tepemde çiğ bir güneş
Bülbüllerin kırlangıçlar misali
Çizgiler çizerek uçuğu katı bir göğe
Saçıyordu aleve benzer ışınlarını
Ve kızıl altınını kanatlarının
Yaymıştı Paris üstüne yangın

-Sıcak toprakla kör gökyüzünün arasında
Solgun ve yorgun, kanlar içinde,
Yenilmiş adam durdu...-

Neler düşünüyordu? -Çok şey uçtu belleğimden
Tarihin gecesinde sönüyor anılar bile
Ama anımsadığım:
Yapayalnız, ayakta, ansızın çakılıp kaldı
Yüreği nerdeydi bilmem, gözleri ufukta
Kırmızı lekeler vardı parmaklarında
Benzi kurşunu mordu
Elleri çılgın gibi boş tefeği sıkıyordu,
Yalnızca zaman zaman
Top sesleri duyulan sessizlikten
Bir çıtırtı yükseldi
Başımı kaldırdım birden
Balkonda tatlı mı tatlı
Bir kadın vardı, alımlı
Saçları altın sarısı, iri gözleri mavi

-Uzun uzun bakıştılar kadın ve yenilmiş adam-

Üzerindeki giysinin
Minicikti düğmeleri
Firenküzümü gibi
Bir de karanfil takmıştı saç fiyonklarına
Yeni bir ışıdı, yeni bir alev, yeni bir parıltı
Yeni bir umuttu bu karanfil.

Aniden bir ses duydum durgun havayı yırtan
Güç bela köşeyi döndüğümde
Ateş! Ateş! diye bağıırıyordu Versailles'li asker-

ler

O gün, bugün
O mavi gözlerden çıkan ışık
Gözlerişmin önünde parlar durur
Ve yeniden görür gibi olurum o dilberin
Atlas dantelli elbisesini
Ölüm yüklü bir havada o bayramlık halini
Kıyametler koparken, edasını
Ve geçmiş kavgaları
Düşünüp zaman zaman
Düşlere daldığım an
Belleğim hep aynı anıyı taşır
Barut kokularına
O karanfil çiçeğinin
Kokuları karışır

Sözcükler

CHARLES BONNET
KARŞI DEVRİMCİ GENERAL ESPIVENT'İN
MARSİLYAYA SALTANATLA GİRİŞİ
Çalın bandomızıkları!.. Şen şarkılar söyleyin!.

Çiçek saçalım her yana! Büyük Espivent maşallah sana!

Maşallah sana general! Yiğitliğine maşallah!
Maşallah soylu galip! Ünlü fatih, maşallah!
Büyük yiğit, sana borçlu esmer Marsilya
Şimdiki esenliğini, kıyımları ve dökülen kanları.
Kıyıcılık sanatında gerçekten çok ustasın,
Sakla ellerini kurtarıcı kan kızartıyor kollarını,
Marşlar söylet askerlerine, sesleri kaplasın
Ayakları dibindeki can çekişen çocukların hırıl-

tısını

Yürü zaferlerle Marsilya sokaklarında, yürü!
Ölüler, doğrulun! Generale defneden taşlar su-

nun

Le Pileri, Cenevre
Kooperatif Basımevi 8,
Genel Konsey Sokağı, 1872

VICTOR HUGO (Hugo bu şiirinde Almanlarla barış imzalayarak Parislileri öldüren Vesailles yönetimini eleştiriyor Öte yandan Komünçülerin sa-
vaş sürdürmelerine karşı çıkıyor)

BİR ÇİĞLİK

Yeter dökülen kanlar! Duymuyorlar, nasıl da
Çöküyor bu büyük yurt ayakları altında
Cezalandırdıkları kimdir? Paris mi? Bu kent
Özgür olmak istiyor, bitsin bu kıyım, şiddet.
Bir yanda dünya varsa bir yanda da Paris var,
Dünyanın geleceği Paris kentinden doğar
Koca bir okyanusa mümkün mü ceza vermek,
Paris Okyanus demek, Okyanus Paris demek.
Derin, saydam sulara hele şöyle bakın bir
Avrupayı görürsün, Fransa yüreğidir
Savaşçılar! Söyleyin, nedir istediğiniz?
Buğdayları yok eden yangınlar gibisiniz.
Onur, akıl ve umut, öldürdünüz ne varsa
Bir tarafta Fransa, karşısında Fransa,
Bu savaşa son verin, bütün başarınızdan
Zafer değil yalnızca acıdır, yasdır doğan
Fransız Fransızı vuruyor her gülleyle
Geride kalan, ölüm, utanç değil mi söyle?
Eylül ayından sonra, şubat ayından sonra
Karıştı köylü kanı işçilerin kanına.
Ölenlerin kanları çeşmeler gibi aktı,
Düşünün bir, vurur mu Romalılar Romayı,
Grekler Atınayı yıksın, olacak şey mi?
Bu acayip savaşın emrini kimler verdi?
Vurun, öldürün diye kimdir size buyuran?
Bir papaz, "Tanrı böyle istiyor" derse, yalan.
Hangi rüzgar esiyor? Kimsede akıl yok mu?
Kardeş kardeşi vurup da kahraman olur mu?
Lanet!

Başlarınızı kaldırıp gökyüzüne
Bir bakın, yukarıda, alnınızın üstünde
Nasıl dalgalanıyor yüz karası, alçalma
İnsan kemiklerinden oluşan şu bayrağa
Bir bakın, mezar gibi kara ve kafes gibi
Beyaz. Bakın ve görün düştüğünüz halleri
Bu bayrak yenilginin acının bayrağıdır,
Bu bayrak yenilginin acının bayrağıdır
Bu küstah paçavranın altına sığındığınız
Sizlere bakıyor o bakmasanız bile siz.
Tıpkı ibranelerin üstünde Mısır gibi,
Ağır, uğursuz, kara, kutluyor zaferini
Gizmiş ülkeneye Alman, buyruklar yağdırıyor,
Fransız ne yapıyor? Fransızı vuruyor,
Vuruyor birbirini, erkek, kadın, yaşlı, genç,
Sedan yenilgisinden sonra bunlar çok iğrenç!

ANADOLU DİVAN EDEBİYATI

Arap ve özellikle İran kaynakları örnek alınarak oluşturulan Anadolu divan edebiyatı, Anadolu beylikleri ile Osmanlıların ilk döneminden başlayıp, XIX. yy'ın ortalarına kadar sürmüştür.

Kuruluş ve geçiş dönemi.

XIII. yy'dan başlayıp XVI. yy'ın başlarına kadar sürdüğü varsayılan bu dönemde şairler özellikle Fars şiirine yönelmişlerdir. İlk dönem çeviri etkinliğinde İran şiirinin ustaları Sadi, Nizami, Ferideddin Attar ve Cami'nin eserleri belirleyici olmuştur. Gülşehri, Ferideddin Attar'dan *Mantıku't-Tayr*'ı, Hoca Mesud, Sadi'nin Bostan'ından kimi parçaları (*Ferhengname-i Sadi* adıyla) ve kimden çevrildiği belirlenemeyen *Süheyl ü Nevbahar*'ı (1350), Şahidi İbrahim Dede, Sadi'nin *Gülistan*'ını, Mercimek Ahmed, İranlı Keykavus bin Iskender bin Kabus'un *Kabuşname* adlı ahlak ve siyaset kitabını Anadolu Türkçesine çevirmişlerdir. Bu kitapların oldukça serbest bir biçimde çevrilmiş olması, ilk dönem divan şairlerinin bu alanlarda da eserler ortaya koyma niyetlerini de göstermektedir.

Anadolu Divan edebiyatının kuruluşunda ünlü İslam mutasavvıfı Mevlana ile oğlu Sultan Veled'in katkılarından da söz edilmelidir. İslam, Fars ve Türk kültürlerinden özgün bir senteze ulaşan Mevlana (1207-1273), bütün kitaplarını Farsça yazmıştır (*Divan*, *Mesnevi*, vd). Varlık birliği (vahdet-i vücud) inancına bağlı olan Mevlana, tasavvufu, kişisel tutkularından sıyrarak halka ulaşmak, insanlara sınırsız sevgi duymak biçiminde yorumlanmıştır. Şiirlerine yer yer Türkçe söyleyişler de katmıştır. Mevleviliğin bir tarikat olarak örgütlenmesinde büyük rolü olan oğlu Sultan Veled (1226-1312) de, tasavvufi bilgiler ve öğütler verdiği şiirlerini Farsça yazmasına karşın, eserlerinde Türkçe parçalara da yer vermiştir (*Divan-ı Sultan Veled*, basımı:1925-1941).

Anadolu divan edebiyatının ilk döneminde, daha çok mesnevi türünde eserler yazılmıştır. Bu nedenle XIV. ve XV. yy'lara mesneviler çağı da denir. Bu dönem edebiyatçıları, İran mesnevilerini kendi dilinde veya Türkçe çevirilerinden okumuş oldukları anlaşılmaktadır. Bu dönemde yazılan mesneviler arasında Şeyyad Hamza'nın *Yusuf ile Züleyha*'sı, Şeyhoğlu'nun *Hurşidname*'si, Meddah Yusuf'un *Varaka ve Gülşah*'ı (1368), Erzurumlu Darî'nin *Yusuf ile Züleyha*'sı, Ahmedî'nin *İskendername* (1350) ve *Cemşid ü Hurşid*'i (1403), Süleyman Çelebi'nin

*Mevlîd*i, Abdülvasi Çelebi'nin *Halilname*'si, Hassan'ın *Mîhr ü Müştên*'si anılabilir.

Divan şiiri geleneğinin hem, "dini" (mistik), hem de "ladini" (dindışı) kimliği, daha kuruluş döneminden itibaren belirginleşmeye başlamıştır. Hem Mevlevî, hem de Bektaşî çevrelerinde benimsenen Ahmed Fakih (XIII. yy), oldukça yalın bir dille yazdığı şiirlerinde, dünyanın geçici olduğunu, öbür dünyaya hazırlanmak için bir yandan ibadete, öte yandan da insanlara iyilik yapmaya yönelinmesi gerektiğini vurguladı (*Çarhname*, basımı:1956). Şeyyad Hamza (XIII. veya XN. 5y), Yunus Emre ilahilerini anımsatan şiirleriyle dini-tasavvufî çizgiyi sürdürdü. Sultan Veled'in müritlerinden olan Gülşehri (XIII -XIV yy), bir yandan kurduğu tekke ile Mevlevîliği yayarken, öte yandan eserleriyle dini-tasavvufî edebiyata katkıda bulundu.

Horasan'dan Anadolu'ya gelen Hoca Dehhanî (XIV yy) ile din ve tasavvuf dışı şiirin yolu açıldı. Dehhanî, şiirlerinde yaşamın güzelliğini, yaşamdan tat almayı dile getirdi, aşkın, şarabın övgüsünü yaptı. Doğu Anadolu'da Eretna Devleti'ndeki sarsıntılardan yararlanarak Sivas yöresinde sultanlığını ilan eden Kadî Burhaneddin (1344-1399) Arapça ve Farsça şiirlerinden çok Türkçe şiirleriyle tanınmış, Azeri lehçesiyle yazdığı şiirlerinde siyasal hırslarını, taşkın mizacını, tasavvufî bir yaklaşımla dengelemeye çalışmıştır. Türkçe Divan'ındaki (basımı: 1980) şiirlerinde halk edebiyatı motiflerini de büyük bir ustalıkla kullanmıştır. "Tuyug" adı verilen yerli nazım şekliyle de şiirleri vardır. Ahmedî (öl 1413), dindışı konuları (sevgi, içki, doğal güzelliği) yerli öğeler de kullanarak özentisiz bir dille işlemiştir. Farsça ve Türkçe divanları bulunan Ahmedî Dai (XIV-XV yy), çeng adlı çalgıyı anlattığı mesnevisinde (*Çengname*), gerçekte varlık birliği felsefesini işlemiştir.

Asıl adı Yusuf Sinaneddin olan Şeyhî (1373?-1431 ?), Selman ve Hafız gibi ünlü İran şairlerinden çeviriler yaparak divan şiirinin bu yönde gelişmesine büyük hizmet etmiştir. *Divan*'ında topladığı şiirlerinde- özellikle gazellerinde- sevgili, onun vefasızlığı, bahar sevinci, saki, şarap gibi temaları yalın ve kolay bir söyleyişle işlemiştir. *Harnâme* adlı mesnevisinde yeşil bir tarlada keyifle otlayan semiz öküzlere imrenerek, buraya giren âciz bir eşeğin başına gelenler anlatılır. Fable benzeyen bu mesnevide Şeyhî, iyileştirdiği I. Mehmed'in kendisine tımar olarak verdiği Tokuzlar köyüne vergisini almak üzere giderken, yolda köylüler tarafından tartaklamasını

Yergili bir dille anlatmıştır. Şeyhi mesnevi yazmayı bir şehir kurmaya benzetir, ona göre bir mesnevideki beyitler, bir şehri oluşturan evler gibidir. *Harnama*'den sonra da bu alanda ürün veren Şeyhi'nin *Hüsrev ile Şirin*'i, Genceli Nizami'nin aynı adlı mesnevisinin Türkçe'de yeniden yazılmış izlenimini veren bir çevirisidir.

Süleyman Çelebi (1351-1422), ilk Türkçe mevlit kabul edilen *Vesiletü'n-Necat* (Kurtuluş Yolu, 1409) adlı eserinde Hz. Muhammed'in yaşamını (doğumu, peygamber oluşu, Miraç olayı ve ölümü) destani bir üslupla mesnevi tarzında anlatmıştır.

Bursa Muradiye medresesinde müderrislik, Edirne'de kadılık yapan Ahmed Paşa (öl. 1497), Fatih Sultan Mehmed'in de sohbet arkadaşı ve veziriydi. İstanbul'un fethi sırasında da padişahın yanında bulunan Ahmed Paşa, Fars-Türk edebi motiflerinden özgün bir şiir yaratmayı başarmıştır (*Divan*, basımı: 1966). Divan şiirini, dindışı temaları da gündeme getirerek XVI yüzyıla hazırlayanlardan olmuştur. Asıl adı İsa olan Necati (öl. 1509), Ahmed Paşa'nın kapısını araladığı dindışı şiirin izleyicisi olarak dünya zevklerine duyduğu eğilimi, günlük yaşamın canlı görüntüleri eşliğinde dile getirmiştir (*Divan*, basımı: 1963). Şiirlerinde halk deyişlerini, özellikle atasözlerini kullanması divan şiirinin yerleşmesine katkı olarak değerlendirildi.

Divan şiir dilinin sadeleşmesi yolunda ilk adımı atan Aydınlı Visali (XV yy) olmuştur. Arapça ve Farsça kelime ve tamlamalar yerine sade Türkçeyle şiir yazma anlayışını (Türki-i Basit), XVI yy'da sadece Tatavlı Mahremi (öl. 1536) sürdürmüştür.

Olgunlaşma ve yerleşme dönemi.

Osmanlı Devleti'nin siyasal ve ekonomik alanlarda olduğu kadar bilim, kültür ve sanat konularında da en parlak çağı XVI yy'da başlar, XVIII. yy'nın ilk yarısına kadar devam eder. Askeri ve ekonomik gelişmeler kısa sürede toplumsal yaşamda da etkisini gösterir, başta İstanbul olmak üzere, Osmanlı topraklarına katılan Bağdat, Kerbela, Basra gibi kentlerde de kültür ve sanat açısından büyük önem kazanır. Bilim ve sanat adamlarını her zaman koruyup destekleyen Osmanlı padişahları (Fatih Sultan Mehmed, Yavuz Sultan Selim, Kanuni Sultan Süleyman, II. Selim, III. Murad, III. Selim vd) da edebiyatın değişik türlerinde eserler vermişlerdir.

Klasik dönem divan şairleri, bir yandan dış etkileri en aza indirip, kendi yaratıcılıklarını özgün eserlerle ortaya koymaya çalışırken, öte yandan da geleneğe çeşitli yerli öğeler katmayı bilmişlerdir. Şairlerin çoğunun İstanbul'a gelip padişahların ya da diğer devlet büyüklerinin hizmetine girmesi, belirtilmesi gereken olgulardan biridir.

Lamii Çelebi (1472-1531), özellikle İran şairlerinden yaptığı şevrillerle tanındı (Cami'den *Nefehatü'l-Üns*, Unsuri'den *Vamıkı u Azra*, Nizami'den *Heft Peyker*, vd). Kanuni'ye sunduğu *Şehrengiz-i Bursa* (basımı: 1871) adlı özgün eserinde de Bursa'nın çeşitli güzelliklerinin övgüsünü yaptı. Zati (1471-1546), özellikle II. Bayezid, Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman'a sunduğu kasideleriyle bu türün önde gelen sanatçılarından biri oldu (*Divan*, basımı: 1967-1970). Beyazıt Camii avlusundaki dükkânı dönemin şairlerinin uğrak yeri idi. Yaşamı boyunca Irak'ın dışına çıkmayan Fuzuli (öl. 1556?),

üç dilde (Türkçe, Arapça ve Farsça) yazdığı şiirleriyle (özellikle lirik gazelleriyle), Leyla ve Mecnun adlı mesnevisiyle gerek çağdaşlarını, gerek sonraki kuşak şairlerini derinden etkilemiştir. Ona göre şiirin temeli bilim, özü sevgidir. Şiirlerinin ana teması aşktır. Yalnızlığın ve acının beslediği aşkı şairliğinin sermayesi olarak görür. Yaratılmış olanların en yetkini olarak gördüğü insanın, ancak İslami ilkelere bağlı ahlak anlayışıyla olgunlaşacağını savunur. *Leyla ve Mecnun* adlı romantik mesnevisinde de maddi aşktan ilahi aşka geçişin hikâyesini anlatmıştır. Kanuni ile Bağdat seferine katılan Hayali (öl. 1557), yer yer tasavvufi motiflerle süslediği şiirlerinde, özgün imgeleri, içtenliği ve yalın söyleyişle dikkati çekti (*Divan*, basımı: 1945). Özellikle gazelleriyle ustalığını kanıtlayan Nevi (1533-1599), halk deyişlerine bolca yer verdi (*Divan*, basımı: 1977). Sipahi olarak bütün Osmanlı ülkesini gezen Bağdatlı Ruhi (öl. 1605), ünlü terakibendiyle hem ahlakçılığını hem de usta hicivciliğini gösterdi, toplumsal gerçekleri dile getirirken, sahte dindarları ve cimri zenginleri sert bir dille yermişti (*Divan*, basımı: 1870). Acemi Ocağından yetişen Taşlıcalı Yahya (öl. 1582), özellikle mesnevileriyle tanındı (*Şah u Geda*, *Yusuf ve Zeliha*). Usta işi şiirleriyle gerek yaşadığı yıllarda, gerek ölümünden sonra *Sultan-üş-şuara*, (Şairler Sultanı) diye anılan Baki (1526- 1600), hayata mistik açıdan değil hazzı açıdan bakmış, yaşama sevincini, rıntçe yaklaşımının yanı sıra ikbal hırsını (şeyhülislam olmak istiyordu) da şiirine yansıtmaktan kaçınmamıştır (*Divan*, basımı: 1859-1995). Kanuni Sultan Süleyman'ın ölümü üzerine terakibent biçiminde yazdığı ünlü mersiyede ölümün ve yaşamın felsefesini yapmıştır. Titiz şiir işçiliği, İstanbul Türkçesini başarıyla kullanması, düşüncüyü şiire sindirmesiyle çığır açmıştır. Şeyhülislam Yahya (öl. 1644), ince hayallerle süslediği lirik gazelleriyle Baki'den sonra gazel türünün en önemli temsilcisi olarak kabul edilir (*Divan*, basımı: 1918).

Klasik dönem divan edebiyatında, şiir günlük yaşama ilişkin tutkuların, ahlaki ilkeleri savunan düşüncelerin, eğlenceli günlük yaşam sahnelerinin dile getirildiği bir tür olarak büyük gelişme göstermiştir.

XVII. yy divan şairleri Baburlu saraylarında oluşturulan "Sebkihi" (Hint üslubu) akımının da etkisinde kalmışlardır. Bu alegorik, kapalı anlatım yolunu da yerleştirmeyi başaran divan şairleri, yeni türlerle (şehrengiz, surname vd) geleneksel şiire açılım kazandırmışlardır.

Ovgülerinde de, yergilerinde de aşırılığı ilke edinen Nefi (1572-1635), şiirlerinde ses ve uyuma büyük önem vermiş, abartılı söyleyişleri ve coşkunu lirizmiyle renkli bir şiir dili yaratmıştır (*Divan*, basımı: 1836-1993, *Siham-ı Kaza* "Kaza Okları" basımı: 1943). Hamsesiyle tanınan Nevzade Atai (1583-1635), mesnevilerine yerli hayattan canlı sahneler, halk hikâyeleri ve masallar katmıştır. Naili (öl. 1666) ve Neşati (öl. 1674), yoğun ve kapalı imgelerle yüklü, anlaşılması güç şiirleriyle Sebkihi akımının başarılı örneklerini verdiler. Nabi (1640-1712), divan şiirinde "hikemi tarz" adı verilen düşünce şiirinin temsilcisi olmuştur, hikmetli sözleri şiirleştiren Nabi, ahlakçı bir tavırla toplumun eğitimine önem vermiştir (*Divan*, basımı: 1841-1875). Oğlu için yazdığı *Hayriye-i Nabi*

adlı mesnevisinde bir yandan zenginlik, mevki ihtirası ve eğlence düşkünlüğünü eleştirmiş, öte yandan evcimen, akıllı, bilgili insan tipini yüceltmeye çalışmıştır. Nabi'nin öncülüğünü yaptığı hikemi tarzı, Sabit (öl.1712), Seyyid Vehbi (öl.1736), Koca Ragıp Paşa (öl.1762) sürdürmüşlerdir.

Lale devrinin (1718-1730) şairi olan Nedim (1680-1730), klasik ölçülerin sınırlarını zorladığı şiirlerinde, İstanbul'daki görkemli yaşamı, bu yaşamdaki gerçek güzelleri şiirlerine yansıtırken, gerek biçim ve dil, gerek içerik yönünden kendi adıyla anılan bir tarzın (Nedimane) kurucusu olmuştur (*Divan*, basımı 1874-1951).

Anadolu divan şiirinin son büyük şairi Şeyh Galip'tir (1757-1799). Hem Mevlevîliğin, hem de Sebkihîndi akımının en güçlü temsilcisi olan Şeyh Galip, yeni mazmun ve deyişlerle renklendirdiği şiirlerinde, Nedim gibi İstanbul Türkçesinin zengin söyleyiş olanaklarından yararlandı (*Divan*). Yarattıkları gözbebeği olarak nitelendirdiği insanın, ancak Allah sevgisiyle mutluluğa erişebileceğine inanan Şeyh Galip, *Hüsûn ü Aşk* (1783) adlı mesnevisinde de çeşitli alegoriler, masalsı ve mitolojik öğelerden yararlanarak mecazi aşktan ilahi aşka geçiş aşamalarını anlatmıştır.

Çöküş dönemi:

Osmanlı Devleti, XVII. yy'dan sonra büyük siyasal ve ekonomik sorunlarla karşılaşmaya savaşlardaki toprak kayıplarıyla da bu sorunlar ağırlaşmaya başlamıştı. III. Selim ve II. Mahmud dönemlerinde girilen yenileşme ve batılılaşma çabaları da gerek yönetimde gerek toplumsal yaşamda birtakım değişimlere yol açmıştır. Batı dünyasıyla çeşitli düzeylerde kurulan yakın ilişkiler, gazete ve dergilerin Osmanlı ülkesinde yayımlanmaya başlanması, kimi Osmanlı aydınlarının batılı ülkelerde öğrenim görmesi, batı uygarlığını, batılı toplumların düzenini ve yaşama biçimini yakından tanımaları edebiyat dünyasında yankı bulmuştur. Yeni Osmanlı aydınlar dil anlayışı ve kullanımı, dünyaya bakış biçimiyle toplumdan kopuk olduğunu gördükleri Divan edebiyatına yönelttikleri tepkinin yanı sıra, edebiyata özel, değişik görevler de yüklemeye başladılar. Onlara göre edebiyat, toplumun eğitilmesinde, ahlakının düzeltilmesinde, çevresini tanıyıp değiştirmeye yönelmesinde etkin bir araç olmalıydı. İlk sivil gazetenin yayım tarihi olan 1860, aynı zamanda göreceli olarak Divan edebiyatının da sona erdiğini simgelemektedir. Bu dış etkenlerin yanında, gerileme ve çöküşün iç etkenleri de belirleyici olmuştur. Divan şiirinin zengin birikiminden yararlanıp özgün yenilikler yapacak şairler yetişmemiş, çokluk nazirecilik ve taklitçilik yoluna gidilmiştir. Böylece estetik zevk bozulmaya başlamış, söz oyunlarına boğulmuş niteliği düşük eserler verilmiştir. Ayrıca ne yeni başlayan edebiyattan, ne de halk edebiyatından yararlanılması düşünülmüştür. Çöküş dönemi Divan edebiyatçıları arasında Enderunlu Fazıl (öl.1810), Enderunlu Vasıf (öl.1824), Sümbülzade Vehbi (öl.1809), Süruri (öl.1814), İzzet Molla (1785-1829), Leskofçalı Galip (1828-1867), Hersekli Arif Hikmet (1840-1903), Yenişehirli Avni (1826-1883), Leyla Hanım (1850-1936) özellikle anılabilir.

Sürecek

Sevda Bir Şair

Sevgilim dışarda yırtıcı bir soğuk
Öyle soğuk ki
Öyle soğuk
Her rüzgarda
Genç alnımın çizgileri kırışıyor...
Kolay değil gülüm
Kolay değil
Böyle havada cenge çıkmak...
Tipi var yoğun tipi
Ağladığımı sanma
Kırpkırlarımın üstü kar tanecikleri...
Sezmek, algılamak ve düşünmek
Daha ne varsa
Kavuruyor yüzümü
Yüzüm taşırtıyor sezgilerimi
Bak
Göz merceğimden, elimin titremesinden
Usul usul akıyor aşk...
Sevgilim uzat çeşmeme
Avare dudaklarını
Uzat acunun en tatlı suyuna
Kollarım sarsın, serinletsin içini

Seninle yazaçağız
Körpe gülüm
Kaçma...
Korkaklık yakışmaz aşka
Seninle yürüyeceğiz
Çizereken yüreğimizi
Her düşen savaşçının
Umuda saçılmış yüzü
Seninle bulunaçağız
Bu bereketli buğda tarlasında
Yeşil iki sevda başak
Korkusuzca bekleyeceğiz tırpanımızı
Sevgilim toprak gebedir
Unutma
Her vakit
Umutlu başaklara
Toprak gebedir sevgilim
Çalkalansın gayri
Gayri çalkalansın
Yakıcı bir şarap gibi
Dudağımızda aşkın başeğmez türküsü
Çalkalansın
Fırtınada yelkenler gibi

Sevgilim dışarda yırtıcı bir soğuk
Öyle soğuk ki
Öyle soğuk
Her rüzgarda
Genç alnımın çizgileri kırışıyor
Unutma
Sevda bir şair
Açmış kollarını seni bekliyor
Kavgada

İsmet ALICI

Duyarlılığa Giriş Şiirleri : “Cec Ettim Hasretini*”

Fevzi Gümüş

Cec Ettim Hasretini genç bir şiir emekçisinin, Hasan Hüseyin Gündüzalp'in şiirlerini topladığı ilk kitabının adı. Gündüzalp, **Cec Ettim Hasretini**'deki şiirlerini, 'fildiş kulelerine' kapanarak şiir yazan 'şair ağabeylerinin' aksine yaşamın içinden, yaşadığı toplarlardaki ilişkilerden, gündelik yaşamdaki çelişkilerin genelinden yola çıkarak yazmış. Gündüzalp'in şiirlerinin iki temel özelliğine vurgu yaparak bu yazıya başlamak gerekiyor. Hemen belirtelim bu iki özellik, şairin kitabına yakınlık duymamızın da sebebini oluşturuyor. İlk özellik, Gündüzalp'in Eylül sonrası gençliğin içinde yer almasına rağmen umudunu diri tutmayı başarabilmesi ve bunu şiirleriyle güzellemesidir; kitabının son sayfasındaki tanıtım yazısında belirtilen aksine "Eylül vurgunu" gençliğin içine itildiği boşluğa karşı 'yine de isyan' diyen şiiriyle durabilmiştir.

Gündüzalp'in şiirlerinin ikinci özelliği de yukarıda belirttiğimiz özelliğini destekler. O da, son dönemde kutsanarak genelleştirilmeye çalışılan kapalı - gizemli şiir yazımına karşı açık anlaşılır şiirlerle karşı çıkmadır. **Cec Ettim Hasretini**'de içtenlikle coşku buluşturulmuş, içtenlik coşkuya, coşku içtenliğe omuz vermiştir. İçtenlik ve coşku, yaşamı gizemli olandan arındırır.

Cec Ettim Hasretini, "Kaç düşük sonrası / yine / karnı burnunda umutlarımın" dizeleriyle başlayarak adeta temel izleğini belirler. Ya da bu dizeler, 'nerede kalmıştık umut ?' sorusuna 'Hiç ara vermemiştik ki' diyen ve devam eden cevaptır. Şair tüm olumsuz koşullara, umut tüketicilere...umut yiyicilere rağmen, umudunu diri tuttuğunu okuyucunun bilincine işlemek ister. Sonra "Biz / en ağır işçileriz / sevmek ve direnmek denen sanatın / bilmelisin-ki zordur / arasında kalmak iki şahlanan atın" (s.6) dizeleriyle umudun yol göstericileri sevmek ve dirinmenin diyalektiğini bireysel kimlikten toplumsal kimliğe taşır ve adeta onların kullanıcısının elinde silahlaşabileceği mesajı verir.

Açım adlı şiir de şairin öfkesi, haykırışa yönelmiştir. "Bolluklar içinde / kıt kanaat / kuru yavan / takılır boğazıma / nutuklarınız / vaadleriniz / Açım demek ayıp mı / açım ulan açım / doyuruyor beni / sohbetleriniz" (s.15). Bu dizelerde yukarıda değinilen içtenlikli coşku doruğa çıkar. Bir farkla ki şair okuyucu ile bire bir kavgaya tutuşmaya hazırlanmakta, aynı zamanda bu duruma okuyucuyu da hazırlamaktadır. Her kavgaya yeni bir kavga'nın önayağını oluşturur.

Cec Ettim Hasretini de bireyin iç kavgası toplumsal iç kavgayla birlikte seyrederek. Bu anlamda çelişki tüm özelliklerin gebe halidir. Araya yer yer hüznü bir karamsarlık girer. Parentezsiz Yaşam isimli şiirde olduğu gibi "Öyle bir yerindesinki yaşamın / parantezsiz / ne yaşadığın boşluğu doldurabiliyorsun / ne de / doldurduğun yeri / boşaltabiliyorsun / Akıyorsun bir şelaleden / denize doğru / düşsen acı lardasın / düşmesen olmaz" (s.17). Sevgide karam-

sarlığın hakim olduğu Sevmiyorum Göçmen Kuşları adlı şiirde: "Dünyanın orta yerinde / irili ufaklı / dikenli duvarlı / varsıl yoksul / sınırlar arasında çakılı bir çividen / farksızken insan / nasıl sevebilir göçmen kuşları / ha nasıl" (s.23) denilerek okuyucudan, sevginin toplumsal koşullarla belirleniminin sorgulanması istenir. Her iki şiirde de hüznü karamsarlık hakim olmakla birlikte umuda kapı açık bırakılır; acı ve umut çelişmesinde durum iyice belirgindir.

Açım adlı şiirle sarsılan okurda sarsmanın tonu, Umut ve Küfe adlı şiirle artırılır: "Dibi olmayan bir küfedir / sırtımda yokluk / hammallık yaparım babam gibi / ne koysan düşer ana / ne koysan düşer / kalsa kalsa / bir umut kalır / o da uymadığı için yerçekimine / uymadığı için ana / ne zaman ki / iner bu küfe sırtımızdan/ne zaman ki / kaldırıp atarız / parçalarız birilerinin başında / işte o zaman akamaz çatımız / işte o zaman yere basar umut / ellerinden tutarız / lokma olur ağızımızda / doyarız ana" (s.27). Umut ve Küfe şiiri 'eylem umudun anasıdır' sözünün şiirselleştirilmiş hali gibidir.

Sarsma sorgulamayla başat gider. Sen adlı şiirde bu durum iyice belirgindir: "Kendi karanlığında / uçluğumu aşırılıkla yargılama / Sen / beyaz ile siyahın seviştiği yerindesin/yaşamın / Sorgula kendini / güneş bir parça da senin için doğmuyor mu / Hey / sen / yüreğini avuçlarında taşıyan çocuk / şu / sıkılı yumrukları / bir açta bak" (s.28-29).

Gündüzalp, dizelerini basit sözdizimiyle kurmuştur. Devrik cümleler dahi çağrışımsal zenginlik için vardır. Amaç anlamı iletmektir. Bunu toplumcu şiir geleneğimiz için olanağın yeniden ama yeniden atışılması olarak değerlendirmek gerekir. Yine Gündüzalp şiirlerinde göze batan bir olgu da yüksek sesle okunabilir şiirlerin zorlanmış olmasıdır. Yaşamak Mavi Mavi adlı şiirdeki şu dizelerde bunun zevki ne iyice varılır: "Önümde mavi / üstümde mavi / alabildiğine umut / ve içime / garip öldüren pınarı gibi / mavi mavi / Sevdalar akıyor dostlar/sevdalar akıyor"(s.51). Bu arada yeri gelmişken belirtmek gerekiyor: "garip öldüren pınarı", "Ayrık otu yarım", vbg. yöresel ağızla oluşturulan tamlamalarla, imgelerle bir şölen yerine çevrilmektedir **Cec Ettim Hasretini**.

Sonuçta bir bütün olarak Hasan Hüseyin Gündüzalp **Cec Ettim Hasretini** ile, kendisine bir söylem oluşturabilme yolunda büyük mesafe katetmiş; şiir bilincini yoğunlaştırarak bir duyarlılık oluşturmuştur. **Cec Ettim Hasretini** okunması gereken duyarlılığa giriş kitabıdır: "seni senin sevdana değil / sana sevdalıya akıtacağım" (s.48) diyen duyarlılığın, "Bilirsin / ne çok severim gözlerini / ve / gözlerinin rengidir diye / severim geceleri" (s.65) betiğinin yaratıcısının şiirini okuyun seveceksiniz.

***Hasan Hüseyin Gündüzalp, Cec Ettim Hasretini, Tını Yayınları, Ocak 1994, Adana**

Suskunun Ayak Sesleri: "Ay Soloları"

Şeref BİLSEL

ve inadına yaşıyor
insan kıyı kentini/daralan ufkunda
ay yüzün göstermez
susuyor alaturka şarkılar
taş avluların kırılğan aynalarında (Sy 40)

Şair Betül Tarıman'ın ilk kitabı, **Ay Soloları** Akademi Sanatı'nın tasarım ve dizgisiyle "Kedi" şiir kitaplığından çıktı. Kadından şair olup ol (a)mayacağı'nın tartışıldığı bir ortamda, **Ay Soloları**'ni okudum. Tarıman şiire sokulmasını biliyor ve bunu yaparken ince bir duyarlılıkla yaşamı sarsmadan sorguluyor. Nakışlar patiskalar...iğne oyalarıyla zamanı işlerken saf bir yalnızlık indiriyor şiire. Kitapta yer alan şiirlerin hemen hepsi yalın ve ekonomik şiirler. Kelimeler arasında kurmaya çalıştığı ilişkiyi tasvirlerle görüntülemeyi başarmış, yapay cümle kurgularından ve kullanılmaktan pörsümüş sözcüklerden uzakta durmuştur.

Tarıman'ın şiirlerinde dikkati çeken başka bir unsur da Görmeye alışık olmadığımız suskun fakat kulak estetiğini okşayan-sözcükleri şiirlerine sindirmiş olmasındır. İşte bunlardan bir kaç: Toynak, sayrıl, seğırtir, apak...rahvan...şehla. Her şiir bitimiyle beraber bir suskunun, bir yalnızlığın kıyısına bırakıyor insanı. "gittiler/gözpınarlarında/denenmemiş bir anın/ sessizliği (Sf 16). Aynı resim asılı kalır/aynı anılar (Sf 20), Kentin sesleri dağılırken/bir hanendenin/suskun saatlerinden (Sf 22), dilsiz gömütlerin (Sf 24), yüzüm yorumsuz/sevmelerim talan(Sf 30) sonun başlangıcını yaşarım (Sf 37). Tarıman, her şiirindeki serüveni, şiirin bitimiyle beraber kendi üzerinde nokt alıyor. Şiiri belirsizliğe terk etmeme düşüncesi ya da şiiri yorum alanından çıkarma düşüncesi şairi kendine çeviriyor ve yaşamışlığının aynasından görüntüler sergilemeye zorluyor. Yani Tarıman, kelimeleri bir araya toplarken, kelimelerin kendine ait taraflarını gözetiyor, böylelikle olması gerekeni değil olanı yazıyor. "Çocuk Sevinciyle" adlı şiirin de: "...ve yüklenip götürmek isterim/tüm eski aşkları/ve seyretmek/zamanın keskin çizgilerini/saydam yüzünde suyun" derken geçilmiş zamanı besleyen motiflerle (çizgi, yüz, su) şiirin muhtevasını oluşturuyor. Genelde, şiirlerini birinci tekil şahıs üzerinde kurması şiirde bütünlüğü sağlamış. Tarıman, şiirini oluştururken dışardaki yalnızlığı da duyumsatabiliyor: "Bir adam şarkı söylüyor/aile çay bahçelerinin/boş masalarında", bu ifadede geçen,"bir adam"ve "aile çay bahçesi" ve daha sonra gelen, "boş masalarında" kelime öbekleri bir araya gelerek güncel bir ifadeyi tezatlıklarıyla şiire yaklaştırmışlardır.

Sıfatlarla oluşturulmuş ilginç tamlamalar şiirdeki sesi renklendiriyor. Örneğin: küflenmiş karanlık (Sf 17) sancılı turnalar (Sf 20) dölenen gül (Sf 21) mor ısıklık (Sf 27). Şair, kendine yağar. İçinde demlenen, orada gelişen sözcükleri ki bu sözcükler dış karşılığı olan bir gerçeği somutlar) ince bir işçilikle damıtarak ve onları görünmez ipliklerle işleyerek kendi duruşunu dışarıya yüzleştirmeye hazır insandır ve şairin özgürlüğü bir şeyleri terk etmekten çok bir şeylerin içine girmekle anlam kazanır. Yani şair bağımsızlığını birşeylere bağımlı olarak kalmakla korumaya çalışır. Kadın şairler açısından bakılınca durumun daha da zor olduğu bilinen bir gerçektir. Bulunduğu mekanda sosyal rollerin sorumluluğu (kadınların anne olurken aynı zamanda eş olmaya devam etmeleri) altında yaşayan bir kadın (şair)kendisine biçilen özgürlük alanına yakın otursada bir türlü onun içini dolduracak hareketliliği gösterememektedir. Kadın şairleri bu şartlar içerisinde düşünce şiirin onlar için bir teslimiyet olmadığı aksine sıcak bir sığınak, belkide hesap verilen bir "Öz mekan" olduğu hissine kapılıyor. Böylelikle biraz kuş, biraz yağmur, biraz nakışla çok şey anlatıyor kadın şairler. Hüzünden, şefkatten ve merhametten ne kadar kaçsalar o kadar yaklaşıyorlar bu kavramlara. Bildik şeyler bir kadının ağzında yeni anlamlara, yeni görüntülere yakalanıyor.

"Güz bulutları" adlı şiirinde Tarıman, sözcükler arasındaki ahenk'i ortaya koyarken kendi şiir dilini de ifşa ediyor: hüzündü/katlanmış gömlek/ açık duran kitap/arasına gizli/ılık bir esinti" (Sf 16) Anlamı öne almayan bir duyuşla şiire yönelen Tarıman, esrik bir lirizme yakalanmış: bir dal ayağa kalkar (Sf 12) yalağa dökülen su (Sf 13) şimdi gurbet işler kadınlar (Sf 27)

Betül Tarıman, her ne kadar pazarlarla, asfaltlarla, şehirlerle uğraşmıyorsa da kendi patikasını kurmuş bir şairdir. Ezgin bir yüreği büyütür şiirlerinde ve şiirin özgürlük olamayacağını fakat özgürlüğe isim koyabileceğini dizeleriyle duyumsatıyor. "koridorlara renk veren/sesleriniz/ olgun başaklar gibi/düşüp tomurlarından toprağa/dağıldınız ülkemini/rüzgar sesli yayalarına" (Sf 35)

Ay Soloları'ni okuyun. Sıcak bir yürekle tanışıp, berrak bir yolculuğa çıkın ve kadından şair olup-olamayacağını tartışanlara bir gül dalı fırlatmanın haklılığını duyumsamanız dileğiyle, son olarak"bozkır yalnızlığı"adlı şiirinin bir bölümüyle sizleri başbaşa bırakıyorum: onlar çekip gittiler/Kızılca göğün ardından/onlarki yitirdikleri kentin/çok söyleden/türküleriydiler

"Ay Soloları, Kedi Şiir Kitablığı, Betül Tarıman, Şubat 1995.

Düşünce Özgürlüğü Üzerine

Kaan ARSLANOĞLU

*"Gît dağın doruğuna çık, benim etimden olan çocuk,
Gökkuşağı savaştısı olmayı öğren. Çünkü ancak sevgi ve
sevinci başkalarına yaymakla bu dünyada nefretin yerine
anlayış ve şefkat getirilebilir. savaş ve yıkım sonbulur "
Bir Kızılardı Masalından(*)*

Antalya'nın otuz kilometre kadar kuzeydoğusunda Güllük dağının doruklarına yakın, bir kartal yuvası gibi kurulu Termessos şehri. Öyküsünü yeni öğrendim. Büyük İskender'in doğu seferi sırasında yoluna çıkıp da teslim olmayan bu kentte Solymli'ler yaşamış. Haraççı ve ganimetçi olan Solym halkı bağımsızlığına çok düşkünmüş. İskender de bir yıllık kuşatmayı sonunda kaldırıp yoluna devam etmek zorunda kalmış. Termessos'un rakibi olan yakındaki öbür dağ şehri Selge ise Termessos'un başı derde girer girmez İskender'e bağlılığını bildirmiş. Persler'e de, Romalılar'a da pek ödün vermeyen Termessos şehrinin yıkıntıları arasında gezerken, başka ören yerlerini dolaşırken aklıma gelenleri düşündüm yine. Binlerce yıl önce beşbin kişilik tiyatrosu, kapalı müzik salonu, kanalizasyon sistemi kurmuş olan kentten geriye kalanların durumu utanç verici. Müzikçilerini yakan, tiyatroları kapatan, dışkıları karışmış suları içen modern toplumumuz binlerce yıl sonra şimdiki noktaya nasıl gelmiş? İnsanlığın binlerce yıllık kültürel birikiminin üstünde şekillenen diyalektik ve tarihi materyalist felsefe bize bunun nedenlerini yaklaşık da olsa göstermekte yardımcı oluyor. Peki düşünce özgürlüğüyle ilgili yazıma başlarken Termessos'u anmak nereden geldi aklıma? Beni oraya yüzlerce, belki binlerce kaya mezarının üstünde dolaşırken düşündüklerim getirdi. Ölümlü insan, hiç karşılaşmadığı yüzlerce kuşak atalarının mezarları üstünde dolaşırken ölümlülüğünü ve görece çok kısa yaşam mücadelesinin anlamı ve anlamsızlığını sorguluyor. Bu kısacık zaman aralığından baktığımızda, mezarları yıkılmış, yağmalanmış onbinlerce ölümlü Büyük İskender denilen o kavram kişiden ne aşağılığı, ne üstünlüğü var? Buradan baktığımızda tek tek o insanların savundukları ilkelerin ya da bir şehrin direnmesi ya da teslim olması arasındaki farkın ne önemi var? Böylesi derin düşünceleri şimdilik bırakıp kısa ve ölümlü yaşamımızdan güncel basit iki olgu aktarayım sizlere. Benzerleri atalarımızın da başına gelmiş sıradan insani olaylardan ikisi:

OLGU 1: Kişilikler adlı romanım toplatılınca Cumhuriyet Gazetesi'ne İlhan Selçuk'a gittim. Amacım hem olayı duyurmak, hem de fikir almaktı. Öyle ya, İlhan Selçuk önemli bir Kemalist Sosyalist. Niyetimi kendisine açıkladım: Ondan, iddia ile ilgili mahkeme açılırsa söz konusu metinde hakaret olmadığını belirten bir yazılı belge almak istediğimi söyledim. Anlayışla karşıladı Selçuk ve bu belgeyi avukatım isterse verebileceğini belirtti. Önemli bir şey daha ekledi; aşağı yukarı şunları: "Şimdi konuyu duyurmak için

çeşitli yerlere başvurursunuz. Sizi ilgisiz, donuk bir suratla karşılarlar ve sorunuzla ilgilenmezler. Buna hazırlıklı olun. Çünkü herkesin yakın bulduğu bir çevresi, kendine göre bağlantıları vardır. Dışlarındaki insanların sorunlarıyla ilgilenmek istemezler." Ben de Selçuk'a, bunları iyi bildiğimi, zaten başka hiçbir yere gitmeyeceğimi söyledim. Çeşitli sorunlarımız karşısında kendi gazetesinin de betimlediği türden bir ilgisizlik içinde olduğumu nezaketen söylemedim. Çünkü böylesi düşüncelerimizi pek çok kez dergimizde yazmıştık. Konuşmamızda dergimizi izlediğini ve beğendiğini belirtmiş olduğuna göre bunlardan da haberdardı. Her neyse, Selçuk'un bizim de bildiğimiz öngörüsü sonunda doğrulandı. Toplatma haberini birkaç yerde zorlukla duyurabildik. İnsancıl dostları dışında tek bir kişi arayıp; sorun nedir-ne değildir diye sormadı. TYS, Pen Yazarlar Birliği, Yayıncılar Birliği de ilgilenmedi. Zaten onlara haber vermemiştik. Bu kurumların kapitalist yazın sistemini oluşturup güçlendirme dışında etkin bir işlev gösterdiklerine inanmadığımızdan... Yine de basında haberi çıkınca telefonla arayıp bizi birazcık utandırabilirdi. Fakat son kerte-de nazik olan bu beyler utandırmak istemediler.

OLGU 2: İnsancıl Yayınları'nın ilk romancısı Ömer Baytaş'tır. Bundan dört yıl önce Proxima Centauri adlı bir romanı yayımladı bizim yayınevince. Elbette hiçbir roman eleştirmeni ve medya kuruluşu romanıyla ilgilenmedi. Ömer Baytaş bizim gibi alık biri değil; zeki bir insan. Durumu görünce bir daha İnsancıl'a uğramadı. İnsancıl'dan ne kadar uzak olursa bunun kendi edebiyat geleceği için o derece hayırlı olacağını anladı. Geçenlerde İletişim Yayınları'yla anlaştı. O da sol bir yayinevidir; düşünce özgürlüğü savaşımında bizim bilmem kaç saf ilerimizdedir. Eski romanlarından biri işte bu yayınevince basılınca Baytaş kamuoyuna "yeni bir yazar" olarak tanıtıldı. Tanıtım işi halen başarıyla sürdürülmekte.

Olgular bunlar. Şimdi nereye geleceğim? Şuraya: Yazılarımda zaman zaman ironi ve espri bulunsa da son derece ciddiym. Ben, sürekli olarak hatta diyebilirim her adımda yürüdüğüm yolun doğru olup olmadığını sorgulayan bir insanım. Zaman zaman savunduklarımda çok ateşli ve kararlı görünmem, içimdeki muhasebenin bittiğini göstermiyor. Kaya mezarlarının üstünde ilerlerken de aynı şeyleri sorup duruyordum. Şu ölümlü dünyada kavga neden? Neyi ispatlayacağız? İspatlasak ne olur? Gösterdiğimiz tüm bu hırçınlıklar önünde sonunda kişisel bir hırsı göstermiyoruz mu? Hırslı, hırçın insan nasıl doğruya, güzele, bilgelğe ulaşır? Beni en çok rahatsız eden şeylerden bi-

risi düşünme özgürlüğünün kısıtlanmasıydı. Yanlış yasalar kısıtlamıyordu özgürlüğümü. İnandığım değerlerin yayılmasını, yazdığım romanların okunmasını engelleyen çok daha temel sorunlar vardı. Düşünce özgürlüğü sorunlarını enine boyuna inceledim. Bazı maddeler formüle ettim kafamda. Şimdi bu maddelere geçeyim: Yalnız, bunları sıraladığımda zaten biliyorduk diyebilirsiniz. Formüle edilmiş bilgilerin çok büyük bir çoğunluğu için o tepki zaten doğar. Ama daha önce okumuş ya da düşünmüş olmakla bilmek; bilmekle bildiğine göre davranmak aynı şeyler değildir. Maddeler şunlar: **1-Düşünce özgürlüğü için önce özgün bir düşünce olması gerekir.** Yani kişi ya da çevre emek verip geliştirdiği, içselleştirdiği bir fikri savunmalıdır ki düşünce özgürlüğü olsun. Genelde yaygın olan durum, başkalarından, çoğun da kullaktan dolma öğrenilmiş, içselleştirilmemiş, sorgulanmamış, gerçekle sınanmamış fikir parçalarının fikir diye savunulmasıdır ki; böylesi düşünceler kişileri özgürleştirmediklerinden onların özgürleşmesi de yanlış. **2-Düşünce özgürlüğü bir güç sorunudur.** Başka bir deyişle bir düşüncenin arkasında ne denli iktidar gücü, para gücü ya da kitle gücü varsa o düşünce o denli özgürdür. Arkasında güç olan çok yanlış düşünceler yaygınlık kazanırken, çok daha mantıklı görünen başka bazı düşüncelerin özgürlük kısıtlılığı buna bağlıdır. Başka bir açıdan, bir gücün başka bir güçle savaşırken kısıtlanan düşüncesi daha o güce erişememiş başka çevrelerin hiç sözü edilmeyen düşüncelerinden daha özgürdür. **3-Herkes esas olarak kendi düşüncesinin özgürlüğünü savunur.** Bir düşüncenin özgürleşmesi bazen başka düşüncelerin yolunu açar, çoğun ise başka düşüncelerin yolunu kapatır. Başka bir deyişle ikinci maddeyle birlikte ele alındığında, herkesin özgürce düşüncelerini açıklayacağı özgür bir toplum, sınıflı toplumlarda mümkün değildir. Burada ikinci ve üçüncü maddeyi biraz daha açalım. Bundan onbeş-yirmi yıl önce düşünce özgürlüğü denilince ilk akla gelen ceza yasasının 141-142. maddeleriydi. O zaman da birçok aydın durmadan düşünce özgürlüğünden söz ederdi; kampanyalar düzenlenir, demeçler verilir, 141 ile yatılır 142 ile kalkılırdı. Oysa içlerinde 141-142 den ceza alanların çoğunun da bulunduğu gerçek sosyalist çevreler, düşünce özgürlüğünün sistem sorunu olduğunu özellikle vurgularlar, düşünce özgürlüğü mücadelesinin bir sınıf mücadelesi alanı olarak kavranması gerektiğinde ısrar ederlerdi. Yazar çizerlerimizin çoğunluğunca anlamsız bulunan bu savın doğruluğunu hayat gösterdi. Şimdi komünizm propagandası yapmak suç değil. Komünist örgüt kurmak da Ama Marksist kitaplar eskisinin onda biri kadar satılmıyor artık. Hakim sınıflar şöyle düşünüyor: O bir dalgaydı geldi, geçti. Birakınız artık istedikleri gibi davransınlar. Nasıl olsa güçleri yok. Güç toplamaya çalıştıklarında başka ceza maddeleriyle de onları içeri atabiliyoruz zaten... Aslında batı demokrasilerini düşünce özgürlüğü cenneti olarak gören yazar-sanatçı takımımız şunu gözden gözlemeye çalışıyor: Yasalarla cezalar koymak ayaktakımının kendi düşüncelerine sahip çıkmasını engellemenin yollarından sadece biri. Altyapı ve üstyapısıyla sistem zaten toplumcu düşüncenin gelişimi için yüzlerce yüksek engel çıkartıyor ortaya. Güçlü basın-yayın-iletişim ttekelleri, rekabet edebilirseniz siz de çıkın ortaya, yapın istediğinizi diyor. Alay edercesine ekliyor: Düşünce özgürlüğü mücadelesi mi! Sosyalist düşünce mi! Biz hepsini sizin yerinize, sizden iyi yaparız... Şimdi düşünce özgürlüğü denilince ilk akla gelen şey 8. madde ve o madde nedeniyle içeri atılanlar. Söz konusu madde tümüyle kalkarsa sanki düşünce özgürlüğü

gelirmiş gibi bir hava estiriliyor. Batı demokrasilerinin düşünce özgürlüğü düzeyine ulaşmak sanki bizler için makul bir hedefmiş gibi gösteriliyor. Bu havayı estirenler, bu görünümü verenler solcu-sosyalist-özgürlükçüymüş gibi davranan aydınlar. Onları düşünce özgürlüğü şampiyonu olarak ilan eden sosyalist gruplar ve sol basın da dolaylı olarak aynı yolu izliyor.

Konuyu daha da açalım. İnsanların beyinlerini dumura uğratan, haber alma, düşünce geliştirme yollarını tıkayan bir medya tekelisi var ortada. Medyanın emperyalist kapitalist güçlerin sözcüsü, daha doğrusu ta kendisi olduğunu artık pek çok kişi kabul ediyor. Bu duruma sol çevrelerden de bir ölçüde tepki var. Sol, kendi iletişim ağını kurmak istiyor. Fakat bir yandan da medya denilen bu güçle ilişkileri koparmak istemiyor, dahası ona yaranmak, onun gözüne girmek için yaltaklanmaktan geri durmuyor. Örneğin büyük medya kuruluşlarına hiçbir zaman kesin tavir alınmıyor. Bu kuruluşlarda çalışan liberal-özgürlükçü-sosyalist kılıklı uzantılarla ilişkiler sıcak tutulmaya çalışılıyor. Ayrıca sorun batı demokrasileri standartlarına ulaşip ulaşamamış gibi gösterilerek medya tekelinin temeli aklanıyor. Bunları yapmamak için, yani düşünce özgürlüğü konusunda ödün-süz olmak için en başta insan ilişkilerinde tutarlı, devrimci tavir almak gerekiyor. Türkiye'de yapılması en zor şey. Medyadan kırılan bir göz solcularımızın tavrını bir anda eritip, yumuşatıyor. En son örnek: **İşçi Partisi'nin** seçim ilanını bakıyorum: Büyük bir kıvançla, işte bunlar da bizi destekliyorlar diye sunulan isimlerin bazıları medyanın çeşitli alanlarında hakim sınıf ideolojisini-sanatını örgütleyen insanlar. Biz her vesileyle bu sorunu insanların gözüne soktuk, sokmaya devam edeceğiz. Şimdi denilebilir ki, tavrıları haklı olarak eleştirilebilir. Fakat yine de bu insanların bir sosyalist partiyi desteklemesinde ne sakınca var? Dilimizde tüy bitti, yine de bıkmayacağız. Önce şu: O insanları ideolojik olarak doğru dürüst eleştirmiş olsan zaten senin partini desteklemezler. Bunu yapmış olsan bile şöyle bir sakınca var: Bu kişiler medyadaki işlerini bırakıp pişman olarak destek vermiyorlar. Onların desteklerinde, yaptıkları para merkezli işlerin vicdan rahatlatmasını görmek mümkün. Bu anlamda bunun kendilerine yararı var, zararı yok. Ama bulundukları yerleri terk etmedikleri, asıl işlerine aynı biçim ve özde devam ettikleri için, bu durum emekten yana düşüncenin gelişimi için, emekten yana gerçek aydınların ortaya çıkışı için engel yaratıyor. Hem de çok esaslı bir engel. Bir sosyalist parti bir seçimde daha güçlü görünmek, biraz daha oy alabilmek için emperyalist kültür politikalarına evet diyor. Üstelik bu ülkede önüne az buçuk kitleleşme hedefi koyan her sosyalist hareket ısrarla aynı yola başvuruyor.

Konunun başka bir yönü: Yayıncılık işi. Yayın kurumları ülkede düşüncenin gideceği yolları belirliyor. Yani felsefe ve sanata yön çiziyor. Bunu yapan kuruluşlar, birisi de doğrudan banka kuruluşu olan beş-altı yayın tekelisi. Şimdi abarttığımızı düşünceceksiniz. Türkiye'de kaç kişi kitap okuyor, kaç kitap satılıyor, diyeceksiniz. Sonra da ekleyeceksiniz: Boş ver bunları. Kendi aranızda çekişip durmayın, asıl büyük tehlikeyi görün! Son cümleler zaman zaman kendime yaptığım telkinlerdir aslında; ya da üstünde düşündüğüm, acaba biz yanlış mı yapıyoruz dediğim konular. Fakat şu var: Küçük büyük her alanın bir tekelisi, bir mafyası var bu ülkede. Biri çıkıyor, üç arkadaşıyla bir caddenin kenarını tutuyor; gelenden gidenen otopark parası alıyor. O da bir mafya. Bizim yayın ttekelleri de bir anlamda böylesi zavallı mafyalar işte. Ama yüzbin

mi, iki yüz bin mi ne kadar kitap okuyucusu varsa; onları tutuyorlar ellerinde. Bir anlamda okuyucunun çoğunluğu gönüllü olarak tutuluyor; alan razı veren razı; o ayrı konu. Ama başka yollara sapacak bazı insanların ayrılmalarını o tekeller az oranda da olsa engelleyebiliyorlar. Geniş emekçi yığınların felsefeden sanattan soğutulması konusunda ise hayli başarılılar. Ülkenin düşünce akışını, aydınların ideolojik siyasi tercihlerini etkileyebiliyorlar. Bu arada epeyce para kazanıyorlar. Bu kadarlık da olmasa, neden örneğin bir banka durup dururken güçlü bir yayınevi kursun? Neden Sabah grubu özgürlükçü bir gazete çıkarsın? Şimdi geldiğimiz yere dikkat: Söz etmiştim ya; bizim 8. madde mağduru düşünce özgürlükçülerimizin çoğunun bu konuda en ufak bir kaygısı yok. Zaten bu yayın tekellerinin adları iyi bilinen yöneticileri düşünce özgürlüğü konusunda en etkin simalar. O yüzden bizim 8. maddecilerin de en yakın dostları onlar. Bunu kendi kendime iyi niyetle açıklayamıyorum.

Şimdi gelelim 8. maddeye. Bu ülkede insan hakları sorunu nasıl pratik olarak etnik soruna indirgen-diye, düşünce özgürlüğü sorunu da ayrılıkçıların düşünce özgürlüğü sorununa sıkıştırıldı. Peki bundan toplumcuların kazancı ne? 80 darbesinden sonra ülkede solun büyük ölçüde ezilmesi, belirgin bir aşağılık duygusu içine girmesi, bunun sonucu Kürt milliyetçiliğine görülmemiş ödünler vermesi, toplumculuğun bu denli zayıf düşmesinin en önemli sebeplerinden. Ayrılıkçı düşünce ve hareketlere ödünler verilmesi solu eritti bitirdi. Süreç yazık ki devam ediyor. Ayrılıkçılar emekçileri önce düşüncelerde böldüler. Özgürlük hareketi ve Türk solu diye sol siyasi yapılanmaları iki ana grupta ele almayı meşru hale getirdiler. Hiçbir gerçek sosyalist yapılanma bu cereyana göğüs geremedi. Biz Türk solu değiliz, her etnik grubun, her bölgenin solcusuyuz diyemedi. Kendileri ve çevreleriyle ilgili gerçeklik duygusunu yitirmiş gruplar hiç alışık olmadıkları, bundan sonra da alışamayacakları kaygan bir zeminde çıkarcı, güdübirlikçi politikalarla kafalarına dek çamura battılar, bir de üstelik beceriksizlikle suçlanıp alay edildiler. Kürt sorunun bu noktaya varmasında asıl suçlu elbette ki başından beri T.C devleti ve iktidarlarıdır. Halen de asıl suçlu onlardır; fakat 80 den beri Kürt ayrılıkçıları rejimle suç yarışı içine girmiştir. Sorunu, iktidarları aklamaya çalışarak açılmaya çalışan her türlü girişim solcu da görünsün ırkçı niteliktedir. Ancak ayrılıkçıların etnik fark gözetmeyen sosyalist yapılanmalara bile unutturdukları bir gerçek var: T.C devleti, iktidarlar ve hakim sınıflar derken bunların içine başından beri Kürt toprak ağalarının, sermayedarlarının, kara paracı-mafyacılarının, her kademede Kürt bürokratlarının da girdiği gerçeği. Yalnız bu kadarla kalmayıp Kürt orta ve küçük burjuvazisinin de ülkenin her yanına yayılıp artı emekten özgürce pay alabildiği gerçeği. Bu gerçekler sömürgecilik safsatasını tek başına yıkacak gerçeklerdir. Unutturulan bu gerçekler, Kürtlerin hatta Alevilerin ayrı örgütlenmesini savunan çevrelerin, pay arttırma kavgasına dikkat çekmektedir, ki bunda emekçilerin hiçbir çıkarı yoktur.

Doğu'daki hareket Batı'da demokrasi getirmiş! Doğu'da yükselen sosyalist dalga batıda da ikizini yaratmış! Gelişen hareket emekçilerin etnik köken ayrımına gidilmeden birlikte örgütlenmesini savunan bir hareket olsaydı bunlar doğru olabilirdi. Fakat gerçek sonuçlar bunun tam tersi oldu. Orada da burada da yalnızca ırkçılık ve dincilik gelişip güçlendi. Orada da burada da toplumcu ideoloji, toplumcu düşünce zayıfladı. Savaşın bitmesini istemeyen çevreler olduğu söyleniyor. Yalnızca bu ile onun nedenini açıklayamıyor mu? Biz ayaktakımının kendi davasına sahip çık-

ması için uğraş veriyoruz. Kendi felsefesini kavraması, kendi sanatçısını kendi yetiştirmesi için. İnsancıl bu yolda altı yıldır mücadele içinde. Bize benzer şeyler yapan başka çevreler de var. Hepsinin uğraş sonucu bir kanala akıyor. Şimdi bakın, bu bir düşünce özgürlüğü mücadelesi değil mi? Hem de en gerçeği değil mi? Ankara'lı İnsancıl emekçileri KAR-YA adıyla bir kooperatif kurdular. Okur yazar bütünleşmesi için. Başka deyişle baldırı çıplakların yazar-şair-felsefeci olabilmesi için. Peki nerede Yaşar Kemal? Nerede Fikret Başkaya, Haluk Gerger? Bu aydınların düşünceleri kısıtlanmaya çalışılıyor. Fakat bizim onlara acıyacak halimiz yok. Bizim durumumuz o açıdan içler acısıdır. Üstelik bu aydınların artacak düşünce özgürlüğü bizim düşüncelerimizin daha da kısıtlanması sonucunu verecektir. Onların düşüncelerine artan ilgi bize duyulan ilgiyi büsbütün azaltacaktır. Marksizme ilgiyi azaltacaktır. Şimdiki durum da aslında tam anlamıyla böyledir. Onlar baldırı çıplakların felsefe yapması sorunuyla ilgilenmezler. Öyle ya, Alman dergilerine demec verebilirler, yurtdışında konferanslara çıkarlar, milletvekili aday gösterilirler, medya o veya bu nedenle peşlerinden koşar. Ama bunları bize yaptırmazlar... İnsancıl'ın gücü buna yetmez. Hayalci olmayalım, ilerde de yetmeyecektir. Bizim düşünce özgürlüğünde ileri adımlar atmamız gerçekten emekten yana güçlü bir partinin kurulmasına bağlıdır; toplumcuların onun bunun peşinden koşmayı bırakıp birleşmesine bağlıdır.

İnsancıl okuru! Sık sık doğru olup olmadığını düşündüğüm bu tavrın yanlışlığı konusunda ikna edebilirsiniz beni, bizi; doğruluğunu da onaylayabilirsiniz. Başında söylediğim gibi şu ölümlü dünyada durmaksızın hırcınlık, hırs, durmaksızın kavga yıpratıyor insanı. Bilgelige böyle mi ulaşılır ya? Zaman zaman şöyle düşünüyorum: Yazar olacaksın yazar ol. Toplumcu olmak istiyorsan toplumcu. Ülkede kusursuz yazar, kusursuz toplumcu biz miyiz? Bak ortalıkta bir sürü örnek var. Belirli ölçülerde toplumcu, belirli ölçülerde özgürlükçü, belirli ölçülerde ilkel. Büyük çoğunluğu ülkede sol adına ne varsa hepsiyle iyi geçiniyor, kimseyi eleştirmiyor. Gazetelerle dost, yayınevlerle dost, edebiyatın büyükleriyle dost, tüm sol gruplarla dost, ayrılıkçılarla dost, Yeni Yüzyılla dost, Yapı Krediyle dost... Gerçek bilgelik bu olsa gerek. Bazıları ise arkasını belirli bir gruba dayamış ne güzel şiirler okuyor, ne güzel konuşmalar yapıyor. İşçi sınıfının yükselen hareketi... Sosyalizmin yükselen bayrağı. Bunca grup şefinin az olsun benden olsun mantığıyla solu bölmekten bıkmadıklarını görmek, bir sürü küçük grubun birbirlerine habire pasifist, oportünist, reformist diye söve söve eridiklerini duymak rahatsız etmiyor onları. Gıpta ediyorum... Birinci gruptakilere de, ikincilere de... Eğer mümkünse onlar gibi olabileceğim günleri ipe çekiyorum. Baldırı çıplakların sanatıymış, ayaktakımının felsefesiymiş... Ya o takıntı haline gelmiş ahlakçılık... Sütten çıkmış ak kaşık mı sanıyorsunuz kendinizi! Neyin ahlakıymış bu? Boş şeyler değil miymiş bunlar... Kimsin sen? Kimsiniz siz? Bazıları gençliklerinde adları duyulana dek dik kintılık yapar, sonra durulur... Diyebilecek miyim, diyebilecek miyiz? Aslında vakit epeydir geldi, geçiyor. Bunu kendime yedirebilecek miyim, kendimize yedirebilecek miyiz?

*Pastoral Dergisi'nden alınmıştır.

*Söz Dergisi Barış Etkinlikleri ile ilgili kendilerini eleştiren yazımdan sonra star sistemi konulu ucu kendilerine de dokunan yazımı da bastı. Ayrı ödün verme dışında, birlik ve düşünce özgürlüğü alanında alışılmadık güzel şeyler yapan bu çevreyi kutlar, teşekkür ederim.

"Biz Hangi (Kültür-Sanat-) Fikir Mirasını İnkâr Ediyoruz?"

Nezih GENÇLER

Sınıflı toplumların belli bir gelişme aşaması olan kapitalist toplumda, başlıca iki uzlaşmaz kesim, durumları ve çıkarları gereği, maddi-manevi bütün silahlarıyla karşı karşıya gelirler. Biri; mevcut kapitalist düzenin, devletin, kanun, yönetmelik ve tüzüklerin aynen devam etmesi için bütün gücüyle direnen burjuvazi, diğeri; mevcut düzenin iç çelişkileri nedeniyle filizlenmiş sosyalist üretim, tüketim ve paylaşım ilişkilerini, o yeni ekonomik düzene uygun devlet, kanun, yönetmelik ve tüzüklerini üst ve egemen hale getirmek için değişim, gelişim ve devrimden yana tavır alan proleterya. Bu iki uzlaşmaz kesimin arasında kalmış kalabalık toplum katmanları da kimi zaman egemen sınıflardan yana. Çoğu kez de alt, yönetilen fakat değişim, gelişim ve devrim sonucu iktidar olabilecek sınıftan yana, "arafatta" gider gelirler.

Böyle bir klasik toplumda, başlıca üç tip kültür-sanat yapı ve anlayışı, birbirleriyle kıyasıya yarışır ve çekişirler.

Kapitalist düzenin egemen sınıfının kendine has (kendinden bir önceki düzeninkine göre ileri, fakat bir sonrakine göre geri olan) burjuva kültür-sanat yapı ve anlayışı; egemen kültür-sanatı temsil eder ve topluma damgasını vurur.

Burjuvazinin tam karşısında, onunla uzlaşmaz ekonomik, politik ve sosyal konumdaki işçi sınıfının proleter-sosyalist kültür-sanat yapı ve anlayışı; nüve halinde de olsa mevcut düzenin içinde filizlenir. Bu da; baskı altında, çeşitli yasaklamalara ve kovuşturmalara uğratılan, yeni, değişim, gelişim ve devrimden yana olan, cenin halindeki genç kültür sanattır. Daha "anasının karnında"dır. Doğmamıştır. Fakat toplumdaki belirtileri ve etkileri oldukça güçlü hissedilir ve görülür.

Egemen kapitalist ekonomi ve üretim ile direkt ilişkide olan bu iki uzlaşmaz sınıfın, birbirinden apayrı iki kültür-sanatından başka, arada kalmış toplum katmanlarının, güçler dengesine göre eğilim değiştiren, toplumda belirleyici olmayan kültür-sanat yapı ve anlayışları yelpazelenirler. Bunlar; ya bir önceki toplumdan artakalan (: köylü tabakaları, esnaf ve zanaatkarlar vb.) ya da mevcut toplumun yarattığı (: devlet memurları, banka-şirket-büro vb. masabaşı çalışanları) küçükburjuva katmanlarının kültür-sanat yapı ve anlayışlarıdır. Bunlar, yeni ve genç kültür-sanat filizlenmelerinden yana değişimci ve devrimci eğilim gösterdikleri zamanlarda bile, orijinlerindeki küçükburjuva reformist ya da anarşist sapkınlıklardan çok zor arınabilirler.

Bu genel ve klasik tarihi gerçekleri Türkiye özelin-

de somutlaştırmaya çalışalım. Tek cümleyle özetlersek: Bugün Türkiye'de egemen ekonomi ve üretim yordamı; çarpık sanayileşmeyle dumura uğramış kapitalist-emperyalist geri kalmışlıktır diyebiliriz. Bu düzenin ekonomi-politik iktidarını elinde tutan güç; sanayicilerin içinden en kodamanlarının, büyük emlak ve arazi sahiplerinin en irileriyle banka kubbeleri altında, devletle içiçe holdingleşerek oluşturdukları yerli-yabancı ortaklı, birkaç yüz kişilik **Mali Sermaye** ("**Finans Kapital**" V.I.Lenin) oligarşi zümresidir. Uluslararası emperyalist **Finans-Kapitalistler** şebekesinin Türkiye şubesi olan bu çete, büyük kentlerimizde sanayi ve ticaret odalarında, işveren sendikalarında, ihtiyar-geç işadamları derneklerinde, mason localarında, bilinen partiler ve parlamenter "yollar"la avukatları ve medyalarıyla sonuna kadar destekleyip, kamuoyunu diledikleri gibi oluşturmaya çalışıyorlar.

Bu egemen zümrenin karşısında, onunla durumu ve çıkarı gereği her alanda uzlaşmaz konumdaki toplum kesimimiz; fabrikalarda, rafinerilerde, tersanelerde, kömür ve maden ocaklarında, devlet işletmelerinde işgücünü ücret karşılığı işverene kiralayan **İşçi Sınıfımızdır**. Genellikle "sarı" sendikalarda, sadece ekonomik hakları için, parça-bölük, sözümona örgütlüdür. Demokratik ve siyasi örgütlülüğü olağanüstü yetersiz ve yok denecek durumdadır. Kısaca, iliklerine dek örgütsüz, darmadağın bir halde, parabolalarının ve onların siyasi iktidarlarının işsizlik-pahalılık-özelleştirme baskınları karşısında çırılçıplak kasap çengeline asılmış gibi canıyor işçi sınıfımız. Bu dağınlılığına ve siyasi partisinde hâlâ örgütlenememiş olmasına rağmen, sınıf olarak yaşam hakkını koruyabilmek, demokratik ve siyasal haklarını geliştirebilmek için kendiliğinden kalkıştığı yığın hareketleriyle toplumsal muhalefetin başını çeken **Türkiye Proleteryası**; 15-16 Haziran direnişi, 1 Mayıs kutlamaları, Zonguldak Büyük Yürüyüşü gibi destanların yaratıcısıdır. Tüm bu toplumsal olaylar; yeni ve genç kültür-sanat filizlenmelerine ortam hazırlamaktadır. Azınlık da olsa, henüz cılız da olsa, işçi sınıfımıza angaje aydınlarımızın düşünce ve davranışlarını etkileyip determine eden bu "doğum sancıları"nın proleter-sosyalist kültür-sanat filizlenmeleri, her geçen gün güçlenerek gelişmektedir.

Bu iki uzlaşmaz sınıfın, birbirlerine taban tabana zıt iki kültür-sanat yapı ve anlayışlarından başka, Osmanlılığın tefeci-tüccar, bezirgan-hacıağa sömürücü sınıfının, Cumhuriyetten önce de sonra da kasabalarımızı örümcek ağlarıyla sarmış (egemen kültür-sanat anlayışına entegre olmuş, onun yedek-gücü konumundaki) antika kültür-sanat yapı ve anlayışı (özellikle vakıflar aracılığıyla) pervasızca azdırılıp hortlatılmış durumdadır

"Bizi bize benzeten" en önemli özelliklerden biri olan bu "durum"un daha iyi anlaşılabilmesi için, yakın tarihimize kısa bir bakış, yararlı olacaktır inancındayım

Türkiye'de 1919-23 devriminin demokrasi ve cumhuriyet kurma çabaları, büyük toprak sahibi feodal derebeylere ve tefeci-bezirgan haciağalara hemen hemen hiç dokunulmadan yürütülmüştür. Demokrasi ve cumhuriyet düşmanı, hazıryıyıcı bu sömürgeci sınıf, Kurtuluş Savaşı'nı hiç zarar görmeden atlattı ve 1940'lara gelindiğinde de çarpık ekonominin subaşlarına yerleşmiştir. Oysa bu Osmanlı artığı sınıf, Kanunî'den beri emperyalizmle işbirliği halinde, yabancı sermayeyi canemimize sokmuş, yabancı şirketlerin acenta ve bayiliğini üstlenmiş; bu ekonomik çıkar birlikteliği sonucu Kurtuluş Savaşı'nı arkadan vurmak için elinden geleni ardına koymamıştır. "Batılılaşma" aşkıyla "sanayileşme"yi bayraklaştıran T.C. iktidarları, eğer gerçekten sanayileşmeyi, kalkınmayı ve batılılaşmayı isteselerdi ya da gerçekleştirmeye kalksalar, bu Osmanlı artığı tefeci-bezirgan sermayeyi demokrasi ve cumhuriyet adına, öncelik ve ivedilikle ortadan kaldırmaları gerekirdi. Ortadan kaldırmak şöyle dursun, "kapitalistleşme"yi onların eliyle ve aklıyla becermeye kalktılar.

Çok hayran oldukları "batı"da ilk girişken kapitalist sanayi sermayeleri, 16., 17. ve 18. yy.larda serbest rekabetçi ortamda gelişirken, tefeci-bezirgan sermayeyi ("merchant capital" K.Marks) önce kendi ülkelerinden, sonra da tüm Avrupa'dan kazımış ve tarihin çöp sepetine atmışlardı. Rant, irat, faiz ve aracı kârı mekanizmalarını sanayi sermayesinin top ateşiyle kıran burjuvaziler; ulusal demokrasi ve cumhuriyetlerini bileklerinin hakkına, işçi sınıfını ve tüm halkı arkalarına bırakarak kurabilişlerdi.

Bunun üstüyağıdaki yansıması da, 15 -16. yy.larda rönesans ve reform hareketleriyle başlayıp 17. ve 18. yy.larda kurumlaşarak gelişen ulusal burjuva kültür-sanat yapı ve anlayışları olmuştur. Burjuvazi, tekelleşerek iktidarını pekiştirdikçe, karşısında işçi sınıfını bulunca; eski toplumun büyük emlak-arazi sahipleri ve asker-banker-yunkerleriyle ittifaklar kurmuş, 19. yy.ın ikinci yansından itibaren de uluslararası emperyalizm dönemine geçilmiştir. Emperyalizm çağında artık, burjuvazinin öncülüğünde bir devrimci ulusal sanayiler kurup geliştirebilmek, demokratik cumhuriyetler kurabilmek, geçmiş topluma göre ileri olan burjuva ulusal kültür-sanatını yaratabilmek ya da yeniden üretip diriltebilmek imkânızaşmıştır. Ekonomi-politik tekelleşmeye, gericileşmeye ve emperyalistleşmeye paralel olarak burjuva kültür-sanat alanında da "aydınlanma dönemi"nden, devrimci gerçekçilikten, materyalizm(ler)den çıkılıp devrimci geleneklerin parçalanmasına, romantizme, ekoller derebeyliğine, metafizik sosyolojilere, postmodernizm vs. batılmıştır. Tarihte ilk sosyal devrimi beceren burjuvazi; kapita-

list-emperyalist ekonomisi, politikası ve kültür-sanatıyla gericileşip çökerken, yeni bir sosyal devrimci sınıf: İşçi Sınıfı; sosyalist ekonomi-politikası ve kültür-sanatıyla tarih sahnesine çıkmıştır. Tüm insanlığın özgürce yaşayabileceği bir doğa ve toplum yaratmak için kaçınılmaz bir gerçek olan devrim; bundan böyle artık, diyalektik ve tarihi materyalistçe (yani bilimsel) düşünüp davranmaya determine dünya proleterlerinin ve onların partilerinin tarihi misyonudur

Türkiye gibi ülkelerin sanayici geçinen burjuvaları, durumları ve çıkarları gereği emperyalizmle bütünleşmeyi, ulusal sanayiye demokratik cumhuriyeti kurup geliştirmekten daha kârlı ve kolay "yol" olarak seçip benimsemişlerdir. Onun için, emperyalizmin "burjuva"ları; kapitalizmin ilk girişkenlik döneminde "can düşmanı" ilân edip kökünü kazıdıkları tefeci-bezirgan sermayeyi (zamanla kendileri de onlara benzedikleri için) baş tacı ederler ve ediyorlar. Nitekim Türkiye'de, 1923 İzmir İktisat Kongresi'nden sonra, "devletçiliğin" tam desteğiyle ve devletle içiçe, en kodaman "sanayici"lerle en büyük emlak ve arazi sahipleri banka ve finans kurumlarında holdingleşerek, yerli finans -kapital zümresini oluşturmaya başlamışlardı. 1940'lara kadar iyice palazlanan bu zümre; gene o tarihlere kadar Anadolu kasabalarındaki ekonomi-politik hakimiyetini "reorganize" eden, karşı devrim cephesinin ezeli mücahiti tefeci-bezirgan sınıfla (Kurtuluş Savaşı'nın şoku atlatılıp toz-duman durulunca) açık ittifakını oluşturup "1946 Ruh'u"yla kayıtsız şartsız iktidara gelmiştir. Denize düşen yılana sarılması misali, "devletçilik"yükünden bunalan halk, sözümona "demokratik seçim"le ve CHP'li kodamanların desteğiyle DP'ye "oy" vermiştir. DP siyasi iktidarı, yerli mali sermaye zümresinin tefeci-bezirgan sınıfla, emperyalist "dış yardım" destekli ekonomik ittifakının politik yansımasıdır

Türkiye'nin asıl üretim, tüketim ve paylaşım yordamı olan kapitalist-emperyalist sömürü düzeninin çarklarını tüm Anadolu'da ekonomi-politik olarak işleten; işte bu birkaç bin kişilik antika **Tefeci-Bezirgan** sınıfıdır. "Din iman bin mîntan" her türlü maddi-manevi aracı, halkın dini duygularını, gelenek-göreneklerini binlerce yıldır sömürüp kullanmakta "usta" olan bu sınıf, şimdi de büyük şehirlerimizi kuşatarak en ufak demokrasi ve sosyalizm filizlerini bile yoketmenin "nazi" tatbikatlarını yürütüyor. Bu sınıfın öncülüğüyle hortlatılan ortaçağ haciağalarının (türk-islam) kültür-sanat yapı ve anlayışı; Türkiye orijinalitesinin 4. kültür-sanat çeşidi olarak kendini dayatmaktadır

1-Uluslararası ortaklı yerli finans-kapital zümresinin,

2-Türkiye işçi sınıfının,

3-Köylü ve kentli küçükburjuva tabakalarının(*),

4-Kapitalizm öncesinden kalma tefeci-tüccar-bezirgan-şeyh-hacıağa sınıfının olmak üzere 4 kültür-sanat yapı ve anlayışı; Türkiye'nin kültürel üstyapısını oluşturuyor

Demek ki; Türkiye'de topluma damgasını vuran, biri asıl ve çağdaş, diğeri onun yedeği ve çağdışı olmak üzere iki egemen kültür-sanat yapı ve anlayışından sözdebiliriz. Biri; "Atatürkçülük", "çağdaş uygarlık", "batılılaşmak", "globalleşmek", "katılımcılık", "çok seslilik", "sivil toplumculuk", "hürparlamentar hukuk devleti", "özelleştirme", "küçük ve güçlü devlet",

"devleti ve milletiyle bölünmez bütünlük" slogan ve il-keleriyle, yerli-yabancı şirket ortaklıklarıyla, YDH, A-NAP, DYP, CHP, DSP hatta kimi "sol" "süsyalist" politik yansımalarıyla özgüç finans kapitalin egemen kültür-sanatı, diğeri: "ümmeççi sivil toplumculuk" "tarikatçılık", "milli-islami devlet, güçlü iktidar" "türk-islam dünyası", "şeriatçılık", "islam aleminin lider türklüğü" "adil düzen", "cihad-ı ekber" nida ve "ülkü"leri, artık büyük şehirlerde de yaygınlaşan ka-saba şirketleşmeleriyle, MHP, RP, BBP, MP politik yansımalarıyla iktidar ortağı, destekçisi ve denetçisi, militan-vurucu, yedekgüç tefeci-bezircanların (insanlığı, metafiziğin ve idealizmin cehennem zebani-lerine sonsuza dek köle yapabilmeyi düşleyen) ticani kültür-sanatı

Meclisde danışıklı dövüşleri, halk içinde "laik-antilaik", "Atatürkçü-köktendinci" "demokratşeriatçi", "bölücü-çakıltaşçı" "ikinci cumhuriyet-resmi ideoloji" demogojileri ve sarkık bıyıkçember sakal-tesettür çe-telerinden "kaç ben kurtarayımı" "hürriyetçilik"leri, iki yüzü kesen tek bir kılıcın diyaletliğiyle işliyor Bir yü-zü, "türk popu" denen gündelik cümbüş pazarlama-sından Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası aristok-ratlığına, Aziz Nesin'in "ateizm-akılsız toplum"culuğu, Livaneli-Kaya "satıcı'lığı ve Toktamış Ateş "Atatürkçülüğü"nden AK-Sanat, Eczacıbaşı, Hakkı, Vakkı, banka "kültürel etkinlik"lerine kadar uzanan Sömürü düzenini "demokratik yol"larla koruma ve kollama "liberal" "kültür-sanatı, diğer yüzü: Necip Fazıl'dan Kabaklı'ya, Dilipak'dan fethullahçılığa, "nizam-ı alem ülkücüleri"ne, ilahi ve zikir mistisizmin-den ve afyonkeşliğinden mehter marşlarına, "cihad-ı ekber" nidalarına, bozkurt ulumalarına kadar uzanan Sömürge faşizmi ve bölgesel savaş ("yeni dünya dü-zeni") parolalı gerici, şövenist kültür-sanatı, birbirleri-ne karşıymış gibi çekişirlerken, aynı zamanda birbir-lerini bileyip güçlendiriyorlar Milletın gözüne baka ba-ka "kırk katır mı? kırk satır mı?" diyerek "atın önüne et, itin önüne ot" koyup tozu dumana katıyorlar

Tüm küçükburjuva ve burjuva kökenli "ilerici" deni-len kültür-sanat yapı ve anlayışları artık, proleteryanın yeni ve genç sosyalist kültür-sanat-estetik filizlenme-lerinin yanında veya ardında saf tutmalıdır Başka bir yol ve alternatifleri yoktur Gerek az topraklı yoksul köylü tabakalarının ve hızla işçileşen esnaf kesimle-rinin, gerekse de memurların ve özel-tüzel sektör büro çalışanlarının "etine göre budu" ilerici kültür-sanat yapı ve anlayışlarının, köylü ya da burjuva reformist-anarşist sapkınlıklarda kurtulabilmeleri; gelecek top-lumun proleter kültür-sanat-estetik değerlerini filizlen-diren işçi sınıfımızın ve proleter aydınlanımızın yürün-gesine girebilmelerine bağlıdır Tıpkı; küçükburjuva halk kesimlerimizin ve aydınlarımızın nihai kurtuluşu; işçi sınıfımızın ve onun siyasi partisinin (lokomotifinin) çektiği, sosyalizme giden tirenin gü-venli vagonlarında yerlerini alıp, orman kanunlarıyla yönetilen bu düzenle vedalaşabilmelerine bağlı oldu-ğu gibi.

(*) İnsanlık, Tarih Öncesi'nde 800.000 yılı aşkın yaşa-dığı ve hâlâ unutmadığı sınıfsız ve devletsiz kardeş top-lumunu çeşitli gelenek-göreneklerinde ve kültüründe mito-lojik kalıntılar olarak yaşatmaktadır. Kimi zaman geçmişte kaybettikleri "cennet"i gelecekte arayan, kimi zaman da il-

Özgürlük

Bir gün hücreye kapattılar beni
üstüme kilit vurdular
çılgılığımı kimse duymadı
bir pencere koymuşlar
ışık bile girmiyor
duvarlar üstüme geliyor
ben kağıtlar arasında
kilitlenen özgürlüğümü arıyorum
bedenimde
benliğimde
belleğimde
mahkemem var yarın
özgürlüğü düşünüyorum küçük odamda
yüreğimdeki umutla
güneşi
yağmuru kucaklıyorum.

Gün ALTAY

kel komünizme yeniden dönüp kardeşlik toplumunu kur-mak üzere büyük isyanlara kalkışan kollektif aksiyon ka-lıntıları; 6500 yıldır süre gelen antika özel mülkiyet düze-nlerine ve son 600 yıllık kapitalizme rağmen, özellikle kırsallarılarında yaşayan halkın kültür-sanat estetik yapı ve anlayışlarında varlığını sürdürmektedir. Halk masalların-dan halk oyunlarına, danslarına, müziğine, deyişlerine, köyseyirlik oyunlara, ellş ve kilim desenlerine kadar her alanda görülen bu kültürel doku; medeniyet (:sınıflı-devletli özel mülkiyet düzeni) öncesi toplumların geriye doğru uzanan Yukarı Barbar (kent), Orta Barbar (göçebe), Aşağı Barbar (anahalık) gelenek-göreneklerini yansıtmak-tadır. Onun için, köylü-şehirli küçükburjuva halk kesimle-rimizin kültür-sanat-estetik yapı ve anlayışları; geniş ve derinlemesine bir araştırma konusudur. Bunları gerçekçi olarak anlatan ve işleyen sanat eserleri etüt edilmelidir. Marx Engels'in; Aiskhylos, Aristophanes, Dante, Cervantes, Shakespeare, Balzac, Çernişevski, Goethe ve Hegel'i değerlendirirken, Lenin'in; Tolstoy'u ve Tolstoycu-luğu değerlendirirkenki yaklaşımları bu konuda bize ışık tutacaktır. Bunlara Homeros, Puşkin, Helne gibi şair ve yazarları da ekleyebiliriz.

Kooperatifleşme Sürecinde Kurumlaşma-Siyasi Ahlak-Yabancılaşma Arasındaki İlinti

İbrahim DEMİRCAN

Yabancılaşma Kavramı Üzerine:

Yabancılaşma terimi, farklı bilim alanlarında farklı tanımlanıyor. Hukukta mülkiyetin el değiştirilmesi, psikiyatride patolojik bir durum/ rahatsızlık olarak anlamlandırılan yabancılaşma (alienation)terimi, özellikle felsefe, sosyoloji ve siyaset alanında, aynı alan içinde dahi farklı şekilde kavramlaştırılıyor.⁽¹⁾

Hegel, bu kavramın tartışılıp geliştirilmesinde ilk önemli basamak olarak (genelde) kabul edilirken, Marks, 1844 Elyazmaları'nda Hegel'in bilinç-mutlak tin merkezli idealist yabancılaşma tanımının eleştirisini yaparken insanın kendini yaratması ve yabancılaşmanın bir süreç olarak diyalektik bir biçimde kavramlaştırmasını kabullenmiş; ayrıca, Feuerbach'ın dinsel yabancılaşma(tanrı insanı yaratarak yabancılaşmadı, insan tanrı kavramını yaratarak yabancılaştı)eleştirisini de kabullenip geliştirerek önemli bir senteze varmıştır:"İnsan kendi benliğinin sadece bir bölümünü tanrı biçiminde yabancılaştırmakla kalmayıp, manevi etkinliğinin diğer ürünlerini felsefe, sağduyu, sanat ve ahlak biçiminde, ekonomik etkinliğinin ürünlerini meta, para ve sermaye biçiminde; toplumsal etkinliğinin ürünlerini de devlet, hukuk ve toplumsal kurumlar biçiminde yabancılaştırmaktadır."⁽²⁾

Dikkat edilirse, Marks'ın buradaki yaklaşımı, eleştirel olmaktan çok bir durum saptaması, bir tarih çözümlemesidir. Onun yabancılaşma kavramını eleştirel bir biçimde kullanması, ekonomi politüğün eleştirilmesinde, yani Kapital'de ortaya çıkar ve asıl,"emeğin yabancılaşması" ekseninde yaptığı eleştirel çözümleme, yani ücretlinin kendi ürettiğine sahip olamaması, bir başka deyişle emek-üretim-mülkiyet diyalektik sürecinin son halkasının sömür-genlerce koparılarak sermaye kategorisinin oluşturulması ve bu yüzden, ürünün emekten bağımsız-yabancı bir duruma gelmesi; bu sürecin, iktisadi yabancılaşma olarak, diğer yabancılaşma hallerine temel oluşturduğu saptamasındaki yabancılaşma kavramı, geniş bir çerçeve olarak tüm bilim alanlarına referans olmaktadır.

Zaten yukarda alıntı yaptığımız süreç-tarih saptamasıyla ilgili bölümden değinilen, yabancılaşmaktan çok yabancılaştırma faaliyetleridir ve her iki kavram

arasında önemli bir farklılık vardır. Gerçi Marks'ın sözünü ettiği bu yabancılaştırma süreci sonunda yine yabancılaşma ortaya çıkmıştır ve Marks'ın özellikle "devlet" çözümlemelerinde, "insanın kendi yarattığı araçların kölesi haline dönüşmesi: putçuluk (fetişizm) devlet ve kural fetişizmi, meta fetişizmi, para fetişizmi, din..."şeklinde özetleyebileceğimiz saptama, Marksist modelin (paradigma, örnekçe) tipik yabancılaşma kavramını vermektedir.

Yabancılaştırma Kavramına Kısa Bir Değini:

Yabancılaşma kavramı, yukarda aktardıklarım-dan da anlaşılacağı gibi, genelde yabancılaştırma kavramını da içeren bir şekilde kullanılıyor. Zaten sözlük çalışmalarında çoğunlukla "yabancılaştırma" maddesi olmuyor ve "yabancılaşma"maddesi tanımlanırken, tanımların en az yarısında yabancılaşma yerine yabancılaştırma tanımlanıyor.⁽³⁾

Sadece Brecht tiyatrosunda, yabancılaştırma terimiyle karşılaşıyoruz: Epik tiyatro yaklaşımında "yabancılaştırma etkileri"ne sıkça başvurulur. Bunun nedeni, oyuna kapılarak kaharsize olmuş (arınmış) ve böylece her türlü manipülatif etkiye açık, dış dünyaya yabancılaşmış seyirciyi uyandırarak, onun eleştirel bakışını canlı tutmaktır.

Dikkat edilirse burada, yabancılaştırma epikle, yabancılaşma ise katharsisle birlikte kavramlaşıyor. Yani; yabancılaşma, ancak yabancılaştırmaya kırılıyor. Bu noktada, ücretli işçinin arındırılarak iş mekanizmasının (makinenin, büronun v.s.) bir parçası haline dönüşmesi, yabancılaşmanın insan düzeyindeki aldığı görümdür. Tarihin başlangıcından bu yana ordu ve kolluk, yabancılaşmanın en önemli hallerindendir. Yabancılaşma üniformadan başlar: Üniforma, giyenin kişilik özelliklerini ve özgün renklerini örter, aynılaştırır. Aslında tüm meslek giysilerinde bu olgu vardır: İşçi tulumu, önlük, tutsaklara giydirilen tek tip elbiseler yabancılaşmanın yerleştirilmesi-ne yönelik işlevler taşır. Keza savaş, yabancılaşmanın en acı görünümüdür: Yaşamı ve yaşamsallığı geliştirmede en yetkin varlık olan insanın bir benzerini öldürmeye kalkışması, ölüm makinesi haline gelmesi o kadar doğal bulunuyor ki, bu doğal bulma bile, yabancılaşmanın bir göstergesi sayılabilir.

Yukardaki paragrafta da bir yabancılaştırma faaliyetinden sözettiğimiz oluyoruz. Fakat bu, olumsuz anlamda bir yabancılaştırma faaliyetidir: Yabancılaşmadan kurtulmak amacıyla yapılan bir içyabancılaştırma faaliyeti olmayıp, tersine yönetimin yönetilene dayattığı bir dışyabancılaştırma faaliyeti olarak kişiyi nesneleştirerek yabancılaşmasını sağlama amacı taşımaktadır.

Afşar Timuçin'in, **Felsefe Sözlüğü**'nde yabancılaşma kavramına katkı yaptığını düşünüyorum. ⁽⁴⁾ Şöyle diyor Timuçin: "Önemli olan, bilincin kendine aldığı ve kendini dizgesel (sistematik) olarak kavramlar düzeni içinde en uygun ya da en doğru yere yerleştirdiği bu bilinç ögesinin bir yanılısına olmaması ya da gerçeklikte karşılığının bulunmasıdır. Doğru diye alınan, ama gerçeklikte karşılığı olmayan bir her öge, zihin için bozucu ya da yabancılaştırıcı bir etkidir (burada olumsuz anlamda yabancılaştırmadan söz ediliyor-benim notum).

Bilinç, bir yanlış yönelimle gerçeklikte karşılığı olmayan bir ögeyi 'doğru' diye benimsemişse; o durumda, özünde kendine aykırı olması gereken bir bilgiyle biçimsel bir uyum içinde bütünleşmiş demektir. Bu "bilgi"nin bilince katılması, bilincin sağlıklı yapısını bozacak ve onu kendine yabancılaştırmaya başlayacaktır.(...)Yanlış bilgi edinen bilinç kökel bir biçimde kendine yabancı düşecektir. Her bilinç, kendinde barındırdığı uyarısız bilgiler ölçüsünde gerçeklikle tersleşirken kendisiyle de tersleşecektir; giderek mutsuz ya da bunalımlı bilinç özellikleri gösterecektir. (s.249-250)"

A.Timuçin örnek vermemiş; bir örnek dediklerini netleştirmeye çalışalım: İnsan yaşamsal bir varlık olarak, normal şartlarda kendini öldürmez, kendini öldürecek şeyler yapmaz; örneğin kendini bile bile zehirlemez. Sigara içen insan da bu bilgiyi taşımasına rağmen ve sigaranın etkisi yavaş-uzun süreli olsa da bir zehir olduğunu bile bile sigara içmeye devam eder; yani kendini zehirlemekten zevk alır. Bu durum onun yaşamsal varlık olmasıyla çelişir ve bu çerçevede kişi varlık nedenine yabancılaşır. Nedenini bir türlü keşfedemediği mutsuzluk ve bunalımlarla boğuşur durur.

Bununla birlikte; Afşar Timuçin de "yabancılaştırma" kavramını "yabancılaşma" olarak kullanıyor:"Bir bilinç, kendi bütünlüğü ve özgül yapısı içinde tüm nesnel gelişimini geçici bir olgu olan yabancılaşma (a.b.ç.) olgusuyla sağlarken, kendisiyle kökel bir yabancılık içinde değildir (s. 250)" Yazar, burada, yukarıda olumsuz anlamıyla sözettiği dışyabancılaştırmanın alternatifi olan içyabancılaştırmadan söz ediyor; fakat bu içyabancılaştırmaya da yine "yabancılaşma" diyor. Bu anlamda nesnel gelişim yabancılaşmayla değil, yabancılaştırma ve bunun yanında kopuş ve yadsımlarla sağlanıyor.

Yabancılaşmanın Objektif ve Subjektif Anlamları:

Marks'ın başarısı saklı kalmak kaydıyla, en zor objektif/nesnel anlam yüklenecek terimlerden birisinin yabancılaşma olduğu kanısındayım. Çünkü "yabancı" dediğiniz an, kendi dışınızda-dışladığınız bir olgudan sözettiğimiz oluyorsunuz. Yani yabancı ve

yabancılaşma, hatta yabancılaştırma terimleri kullanmanın bulunduğu noktadan subjektif/öznel olarak anlamlandırılıyor.

Örneğin bir kişinin kadın ya da erkek olduğunu belirtmek istediğinizde, sizin erkek ya da kadın olduğunuzun (ilke olarak) pek önemi olmaz. Bu yüzden kadın ve erkek tanımlarında net bir biyolojik nesnellik vardır. Oysa yabancılaşma saptaması yapar yapmaz "ben" penceresinden (yani subjektif) bir yargıda bulunuyorsunuz demektir. Çünkü birisini "yabancı, yabancılaşmış, yabancılaştırılmış" görüyorsanız, büyük olasılıkla o kişi de, kendi öznelinden sizi "yabancı..."olarak görüyordur. Kendinizin dahi yabancılaştığına ilişkin bir saptamanız olması halinde bile, bizzat sizin referans aldığınız bir olguya göre bu belirlemeyi yapmak durumundasınızdır.

Bununla birlikte; yabancılaşma olgusunun subjektif/öznel anlamında kişinin düşünsel yapısında yaşanan bir iç-süreç ve buna bağlı olarak ortaya çıkan herhangi bir şeyden uzaklaşma, onu anlamsız bulup reddetme/benimsememe davranışları yatıyor, denebilir. Daha öz bir şekilde subjektif yabancılaşma, kişide beliren kendini yabancı görmesi olgusudur.

Objektif yabancılaşma ise, kişi dışında saptanan bir durumdur. Bir kişi ya da olgu hakkında yapılan eleştirel bir durum saptamasıdır. Yabancılaşma saptamasını yapan kişi, kendine ait bir düşünsel tepki vermemekte; tersine kendi dışındaki bir olguya/kişiyi "yabancı, yabancılaşmış..."sıfatlarını yüklemektedir. Bunun için, saptamasının da referans aldığı noktalar vardır ve bu referanslar, saptamacının subjektifliği- dir.

Bu subjektifliğiyle beraber objektif yabancılaşma, dışardan saptanan bir mantıksal çelişki ve çatışkırı (anlamsızlığı)ifade eder. Objektif yabancılaşmanın içinde olan kişi, bunun farkına varırsa içinde bulunduğu sürece subjektif anlamda yabancılaşır.

Bu yazıda, bundan sonra yapılacak çözümlemelerde özellikle yabancılaşmanın objektif anlamı kullanılacak; subjektif yabancılaşma anlatılacaksa, bizzat belirtilecektir.

Marks'ın Yabancılaşma Çözümlemesinden Burjuvazi Nasıl Yararlandı?

Çoğu zaman, burjuvazinin marksizmin saptama ve yöntemlerini ciddiye almayıp ondan yararlanmadığı yanılığı yaşanıyor. Oysa, görünüşte böyle olsa da, sömürgeci muhalif eleştirilerden ve yöntemlerinden (örneğin diyalektik yöntemden)ustaca yararlanıp, kendi çıkarlarına uygun bir şekilde kullanıyor. Sadece, geniş yığınların rağbet etmemesi için kabul etmez görünüyorlar.

Marks'ın yukarıda özetlediğimiz yabancılaşma saptamasından da fazlasıyla yararlandıkları, günümüzde çok açık görülmekte: Emeğin yabancılaşması, yani üretenin ürünün sahibi olamaması, sınıf çelişkisinin önemli bir dinamiğidir. İşçi, sahibi olamayacağını bildiği bir ürünü üretirken gerekli özeni göstermeyecek, verimliliği düşürecek; toplumsal düzeyde de, bu mekanizmaya karşı savaşım verecektir. Çünkü insan, bile bile kendini sömürmez. Yukarıda verdiğimiz sigara örneğine paralel olarak algı-

lanmalı.

Marks'ın saptamasını uyarı olarak alan burjuvazi, özellikle geç-kapitalist dönemde bu yabancılaşmayı nasıl kırabileceğinin formülü bulmuştur. İlk olarak Japon burjuvazisinin keşfettiği yöntem, çalışanlara firma şovenizmi dikte etmek, yapılan işin önemini abartarak dinsel, ibadetvari bir kutsallıkla özdeşleştirmek. Bu, çeşitli terapi yöntemleriyle yapılmaktadır. Çalışanlara bir ordunun neferleri olduğu, üretimin her aşamasında empoze edilmektedir; rakip firmalar düşmandır, ürünleri de kendi ürettikleri (ya da pazarladıkları) ürünlerden çok daha kötüdür. Özellikle pazarlama firmaları, çalışanı katarsize ederek (arındırarak; yani işiyle özdeşleştirip insan olduğu gerçeğini yabancılaştırarak) birer pazarlama askerine ya da robotuna döndürmüştür.

Emeğin yabancılaşması, sömürülen işçi açısından görece yararlıdır. Çünkü hiç değilse işçi, insan olduğu gerçeğine dayanarak sermayeye karşı sınıf bilincini pekiştirebilecek; bu yabancılaşmanın kendinde yarattığı mantıksal çelişkiyi (anlamsızlığı) kırmak için savaşımlar verebilecek, "üreten biziz, yöneten de biz olacağız!" diyebilecektir. Oysa dış-yabancılaştırılmış işçi, işinden başka birşey düşünmeyecek, gittikçe insan (organik-biyolojik bir birey) olduğu gerçeğinden uzaklaşacaktır. Örneğin başarılı bir pazarlamacı demek, ihtiyacı olmayana dahi malı satan kişi demektir. Başarılı bir reklamcı demek, kitleyi ustaca manipüle eden/kandıran kişi demektir. Başarılı bir avukat demek, düşüne en acımasızca son tekme vuran demektir. Örnekler, her meslek için verilebilir. Sözün özü; başarı, yabancılaşmanın yoğunluğuyla ölçülmektedir.

Siyasal Yabancılaşma Neden ve Nasıl Olur?

Siyaset (insan yönetme sanatı), objektif anlamda başlıbaşına bir yabancılaşmadır. Fakat siyasal yabancılaşma, subjektif anlamda bir yabancılaşmadır. Kooperatif açısından, bu yabancılaşmaya da vurgu yapmak yararlı olacaktır.

Bireylerin siyasallaşmış değerleri ile siyasal sistemin öne sürdüğü değer ve kurumlar çelişki yarattığı zaman, bireyde anlamsızlık duygusu oluşur ve kurum ya da sistemden uzaklaşma ve soyutlanma başlar. Kişi, bu durumun yarattığı bunalımı, boşluğu dolduracak bir alternatif aramayla atlatmaya çalışır. Çünkü; anlamsızlığın kişide yarattığı kurum ya da sistemle ilgili güvensizlik, kopmanın yarattığı boşlukla, önemli bir tedirginliğe dönüşür. Kişi, bu noktada anlamsızlığı aşacağı ve açıklayacağı alternatif (çoğu zaman da muhalif) bir kurumaşmaya yönelir. Örneğin; milletvekillerinin onca rahat şartlara rağmen yan gelip yatmasını anlamsız bulur, muhalif bir kurumlaşma faaliyetinin de bu durumun "zaten asıl yöneten onlar değil..." şeklinde anlamlandırılmasından tatmin olur ve yabancılaşmasını bu noktada aşmış olur.

Aslında yabancılaşma bitmemiştir; kişi subjektif yabancılaşma tepkileri vermeyi artık bireysel olarak değil, kurum aracılığıyla yürütmektedir. Doktrinde bu olguya "katılma tepkisi"denmektedir.⁽⁵⁾ Katılma tepkisi, legal ya da illegal olabilmektedir. İkinci tepki türü

ise "geri çekilme/soyutlanma" olarak adlandırılmaktadır.⁽⁶⁾ Bu ikincisi, siyasal yabancılaşmanın had safhası olup, pasifizm ve apolitiklik olarak görünür. Oysa katılma tepkisine dönüşen siyasal yabancılaşma, tam ters bir sonuç vererek siyasal katılım ve siyasal sosyalleşmeye dönüşebilmektedir. Bu tür yabancılaşma; bunalımın arttığı dönemlerde karşı-kültüre katılma ve ciddi bir politize olma sürecine dönüşebilmektedir. Yani toplumsallıkla çelişmemek, tersine alternatif bir toplumsallaşma-legal ya da illegal-bir kurumlaşma olarak toplumsal değişimin dinamiği olabilmektedir.

Kurumlaşmanın Subjektif ve Objektif Yabancılaşmaya Etkisi:

Aslında kurumlaşma; her zaman için, en azından potansiyel olarak yabancılaşmayı barındırmaktadır. Kurumlaşma, birey yönünden anlamlandırma, toplumsal güvenilirlik sağlama (ve yeniden toplumsallaşma) ve güçlenerek siyasal özgürleşme ihtiyacının sonucu olarak ortaya çıkar. Birey, siyasal özgürlüğünü kazanarak toplumsal güvenilirlik ve "anlam" sağlayacaktır. Onun için de güçlü olması gerekmektedir. Kurumlaşma ona bu gücü sağlar; en azından sağlayabilir.

Çelişki bu aşamadan sonra başlar. Çünkü kurumlaşma da; toplumsal bir olgu olarak, normatif yaniyla, bireyin içsel olarak barındırdığı bir çok davranış tarzından vazgeçmesini zorlar/gerektirir. Kurumlaşmanın organik yanı ise, bireyi, bağımsız bir varlık olarak değil de, kurumun (örgütün) bir üyesi olarak tanımlar. Dolayısıyla, normatif (kuralsal) ve organik (örgütsel) yan, kişiye belli sorumluluklar yüklerken yabancılaşmayı da beraberinde getirir. Kişinin bunu aşması, onun bilinçliliğiyle doğru orantılıdır. Bilinçli kişi, yabancılaşmalarını kendi lehinde terbiye edebilen kişidir; bu yüzden onda yabancılaşma olgusu geçici ve devindirici olması anlamında olumlu bir olgudur. Yabancılaşması karşısında, savunma mekanizması olarak geliştirdiği yabancılaştırma faaliyeti, silkinmesini ve devinmesini sağlar.

Bu bilinçte olmayan kişi ise, sistemle olan yabancılaşmasını aşma amacıyla girdiği kurumlaşma sürecinde, "özgürleşmek için özgürlüğünden ödün verdiğini; bağımsız bireyi gerçekleştirmek için bağımlılaştığını" görür ve bunu aşamaz. Karşılaştığı bu ikinci mantıksal çelişki/anlamsızlık onun kurum-içi yabancılaşmasıdır. Ayrıca kurumsal faaliyetler, kurumun rutin görevlerinin sıklığı, ritüelleşme/ törenselleşme kişideki anlamsızlık duygusunu çoğaltabilecektir.

Çiğdem Kağıtçıbaşı, kurumlaşma ile yabancılaşma arasında farklı bir ilinti kuruyor.⁽⁷⁾ Özellikle Sovyet Deneyi'nden örnekler vererek, toplumda ani ve kurumsal değişmelerin siyasal yabancılaşmayı doğurduğunu ileri sürüyor. Ona göre bu yabancılaşma, özellikle toplumun yerleşik ve kendi içinde tutarlı kişilerde görülmektedir. Bu kişiler, yeni kurumsal rol ve beklentilere yanıt vermekte zorlanırlar. Yabancılaşma; kişi açısından, kurumlarla uyumsuzluk olarak belirirken, kurumlarda işleyiş bozukluğu ve verimsizliğe neden olurlar.

Söz konusu kurumlar, bunun karşısında, verimi

arttırma amacıyla otoriter yaklaşımları arttırırlar ve böylece yeni kurumlara dayatma yoluyla uyum⁽⁴⁾ sağlanarak yabancılaşma kırılmaya çalışılır. Biçimsel uyum, belki sağlanır ama yabancılaşma daha da artar, bu son durum, kurumun da topluma yabancılaşması sonucunu doğurur. Üstelik sosyalizmi amaç edinmiş kurumlaşmalarda bu yabancılaşma, kurumun varlık nedeniyle de çelişir.

Kurumlaşmalarda yabancılaşma, en çok liderlerde görülür. Liderler kendi üstlerinde bir otorite bula mayınca, git gide kurum normlarına uyma gereği görmez. Böylece, kurumu birlikte oluşturduğu diğer üyeleriyle olan "amaçdaşlığı" da törpülenmiş olur. Bu, özellikle, liderliği sallantıda olmayan kişilerde daha çok görülür. İktidar-toplum yabancılaşması, bu olgunun siyasal sistemdeki görünümüdür.

Kurumlaşmanın Yabancılaşma Dolayısıyla Siyasi Ahlak Etkisi:

Siyasi Ahlak alanında üç temel önerme vardır:

- 1-) Amaç kutsal ise, her türlü araç mübahtır.
- 2-) Araç, amacı aşamaz; amaçla çelişemez.
- 3-) Araçlar amaca feda edilebilir; ama amaç a-raca feda edilemez.

Dikkat edilirse temel sorunsal, amaç-arac ilişkisindedir. Tartışmalar, özellikle ilk iki önerme üzerinde yoğunlaşmaktadır. İlk önerme, daha çok "Makyavelizm" diye anılsa da, doktrinindeki adı "arivizm"dir⁽⁶⁾. "Amaç iktidardır. Her insanda iktidar tutkusu vardır. İktidar gibi kutsal bir amaca ulaşmak için kullanılan araçların mübahlığı/günahlığı tartışılmamalıdır bile..." fikri, belki ilk kez Machiavelli'ce bu kadar sistematik bir biçimde formüle edilmiş olabilir. Ama, bu düşünürden çok önceleri dahi iktidar mücadelesi veren veya iktidar olan kişilerin, bunu pratikte zaten gerçekleştirdiklerini ve "başarılı" olduklarını görüyoruz.

Yabancılaşmanın siyasi ahlak ile ilişkisi bu noktada kurulabilir: Amaç-arac ilişkisinde araç, amaçtan uzaklaşıp, hatta onu aşıp amaçla çelişik bir konuma girdiğinde objektif anlamda bir yabancılaşma söz konusu demektir. Amaç-arac ilişkisinin (ve çelişkinin) yaşandığı düzenler, teorinin pratikle buluşma alanları olan kurumlardır (geniş anlamıyla kurumsal düzenlerdir.). Bu açıdan, siyasi ahlaktaki bozuşmanın saptanması için (geniş anlamıyla) kurum pratiği içinde bir değerlendirme yapmaya ihtiyaç vardır. Kurumlarını yaratmamış siyaset, felsefe teorik (kuram/laf) düzeyinde kalır. Kurumlaşma başladığında ise siyaset, siyasi ahlakı da bünyesinden doğurarak yaşamda somutlaşır. Siyasi ahlak amaç-arac ilişkisinin aldığı konumlar düzeyinde şekillenir. Amaç-arac çelişkisi (objektif) yabancılaşmayı yarattığına göre; yabancılaşma olgusunu siyasi ahlakın bozulma noktası olarak adlandırabiliriz. Siyasi ahlakın bozulması demek, yabancılaşma başlamıştır demektir; ya da, bir siyasi süreçte yabancılaşma başlamışsa, siyasi ahlak da bozulmaya başlamış demektir.

Siyasi mücadele bir savaştan farksızdır. Başka, bir yönden ise, savaşlar da siyasi mücadelenin bir parçasıdır. Durum böyle olunca, "savaşta hile mübahtır" anlayışı siyasi ahlakın bir ögesi haline ge-

tirilmeye çalışılmıştır. Siyasi mücadelede meşruluk zemini yaratmak çok önemlidir. Bunun "bilimini" yapan Machiavelli, belki de, iktidarı en yüce amaç olarak görenlere kuramsal zemin hazırladığı için o kişilerce (hâlâ) değerli olabilmektedir. Fakat kurumsal zeminde, siyaseti de ahlak perspektifinden ele almanın zorunluluğunu savunanlar vardır. (A.Şenel'in "emek etiği" kavramı bir örnek olabilir). Bu kesim, arivizmi de eleştirerek, "ahlaksal yönden olumlanan amaçlara, ancak yine ahlaksal yönden olumlanabilecek araçlarla ulaşılabilir; aksi takdirde amaç da kirlenmiş olur" görüşüyle karşı çıkmışlardır. J.M.Domenach "Propaganda" adlı kitabında Leninist propaganda yöntemlerini ve başarısını över. Bunun yanında Nazi propagandasıyla yaptığı karşılaştırmada Hitler'in daha başarılı olduğunu, fakat bunun nedeninin propagandaya kandırmaca da katarak onu soysuzlaştırmış olması ve ahlaksallıktan uzaklaşması olduğunu vurgular⁽⁹⁾.

Makyavelist/Arivist yöntemleri kullanmamak, amaca kısa sürede ulaşamama sorununu doğurmaktadır. Fakat, özünde ve amacında insan ve insanlaşma olan bir siyasi hareketin amacıyla çelişmemesi, yani yabancılaşmaması için başka bir yol yoktur. Aksi takdirde "siyaset" teriminin etimolojik özü(siyaset:seyislik, at eğitimi) ile bütünleşilmiş olunur. Amaç olarak algılanan bir iktidarın mücadelesini veren kişi, doğal olarak her türlü aracı mübah görüp kullanacak; iktidarın, nihayetinde insan(lık) için olduğu gerçeğinden uzaklaşacak; insan'a yabancılaşacak; iktidar olduğunda ise, kitlelere yabancılaşacaktır.

Kurumlaşmaya bu açıdan bakıldığında, iktidarın kurumlar aracılığıyla ya da kurumsallaştıkça kitlelere yabancılaştığı bir gerçektir. Ortaçağ'da din ve papalık kurumu, bu yabancılaşmanın başüreticisi olmuştur. Kurumlaşmanın had safhaya vardığı günümüzde ise kurumlar, insanların ötesinde önemsenmeye başlanmıştır. Kurumlaşma bürokratikleşmeyi, bürokrasi de yabancılaşmayı doğurmaktadır.

Bu tür bir yabancılaşma ahlak bozukluğunu da arttırmıştır. Görev suistimalleri, rüşvet, iş aksatma; kurum içi iktidar savaşları, kulis yapımlar; insani ilişkilerin zedelendiği soğuk, asık suratlı, sevgisiz toplantılar; iğnelemelere dönüşen polemikler, kurumdaşların (yolarkadaşı, yoldaş...da diyebilirsiniz) özel sorunlarına karşı çözüm üretmeme ilgisizliği... bütün bunlar, kurumiçi yabancılaşmanın göstergeleridir.

Ayrıca amacın, kullanılan araçlar yüzünden soysuzlaşıp varlık nedenini ve anlamını yitirmesi, araçların amaç haline dönüşmesi, kurumların hedefe dışında sapmalar ve sekteler olarak kolaylıkla saptanabilir. Kişiler yönünden; amaca yabancılaşıldıkça içinde bulundukları murumların işlerliğini bozup misyonerlikten çıkarak yasak savan memurlara, hatta başka bir yönüyle de "gözlerimi kaparım, kazifemi yaparım" unsurlarına dönüşülebilmektedir.

Sonuç: Elias Canetti'nin "Profesörü" Devrim Yapamaz!

Elias Cannetti'nin **Körleşme** adlı yapıtının kahramanı bir profesördür.⁽¹⁰⁾ Başlangıçta insanlığı çok seven, bunun için sürekli okuyan, okudukça insan-

lardan uzaklaşan, kendine kitaplardan oluşan şizofrenik bir dünya kuran ve yapayalnız kalan bir profesör... Yazarın, profesör kişiliğinde betimlediği ve körleşme dediği olgu, yukarda açıklamaya çalıştığımız yabancılaşma olgusunun ta kendisidir. Dramatik bir şekilde kurgulanmış kitapta profesör, sonunda insanlardan nefret eder hale gelir.

Bu abartılı öykü ve yabancılaşmanın olası sonuçları, kooperatif sürecini başlatarak kurumsallaşanlara bir uyarı niteliğindedir. Kurumlaşma toplumsal bir varlık olan insan için gereklidir ve sistemler için kurumlaşma, toplumla organik (ama her halukarda insani olması gereken) bağ kurabilmenin tek aracıdır; yani yine son kertede bir araçtır. Bu "araç" amaca ulaşmada elverişli olabildiği ölçüde değer taşır ve bu elverişliliği korumak, yabancılaşma olgusunun bilincinde olan insanlar için geçerlidir.

Bu açıdan bu yazı, epik yöntemin hayata uyarlanması olan içyabancılaştırmayı, coşkunlamak için geçici olarak gerekli olan katharsis'in (arınmanın) şizofreniye dönüşmemesi için kullanılacak bir savunma mekanizması olarak olumlamaktadır.

Panoramik bakmayı (kuşbakışı) veya içinde olduğumuz bir kurum ya da süreci masaya yatırmayı öğrenmek; dürüstlüğü, özeleştirel bakışın ve amaçtan uzaklaşmamanın olmazsa olmazıdır. ⁽¹¹⁾

Dipnotlar ve Kaynaklar:

1. -Psikolojik Terimler Sözlüğü, Adnan ERKUŞ, Doruk -Felsefi Doktrinler Sözlüğü, Hayri BOLAY, Akçağ Y.
- Marksist Düşünce Sözlüğü, İletişim Y.
2. M.D.S. Yabancılaşma maddesi, Kari MARKS, 1844 El Yazmaları, Sol Y.
3. Yukarda sayılan sözlüklere Afşar Timurçin'in Felsefe Sözlüğü ve Materyalist Felsefe Sözlüğü de eklenebilir.
4. A.Timurçin'in yukarda a.g.e. Bununla birlikte A.Timurçin'deki yabancılaşma kavramının Marks'tan daha çok Hegel etkisiyle oluştuğu kanısındayım. "Sorunu irdelermeye Hegel'le aynı çıkış noktadan başlamak doğru olur. Bilinç herhangi bir şeyi kendinin kılabilmek için kendi dışına çıkar. Dağılmış olan bilinç bütünlüğünü yitirmiş ve kendine yabancılaşmıştır..." şeklinde sözleri Hegel'le başlamak çok, nerdeyse Hegel'i tekrarlamaktır. Çünkü, yabancılaşan bilinç değil, insandır; yabancılaşma bir bilinç faaliyeti olsa da, bilinç ancak Hegel idealizmiyle kendi başına yabancılaşan bir olgu olarak adlandırılabilir. İnsansız doğada yabancılaşma yoktur. Yabancılaşma, bilinçli bir varlığa dönüşen insanın serüvenidir; bilinçli değil.
- Nitekim insanlar bilinçsizleştirilerek (bir bakıma evrim öncesine döndürülerek) yabancılaştırılmaktadır. Bu anlamda yabancılaşmayı bir bilinç(sizlik) faaliyeti olarak insan yaşamında oluşan ara duraklar olarak tanımlamak, daha sağlıklı olacaktır.
- 5.Doğu ERGİL, Siyasal Yabancılaşma Kısmı, T.Alkan-D.Ergil, Siyaset Psikolojisi, Turhan Kitabevi.
6. A.g.e.
7. Çiğdem Kağıtçıbaşı, İnsan ve İnsanlar-Sosyal Psikolojiye Giriş.
8. Bülent DAVER, Siyaset Bilimine Giriş.
9. J. Maria Domenach, Politika ve Propaganda. Varlık Y
10. KÖRLEŞME, Elias Cannetti, Payel Y.
11. İnsancıl Dergisinin Mart 94 sayısında "Sanatın İşlevsel Kullanımında Yöntem Sorunları"adlı yazımda, epik anlayışın hayatın her alanında uygulamanın sosyalistler için elzem olduğunu vurgulamıştım. Bu çerçevede yabancılaştırma deneylerinin ve mizahın önemini vurgulamak isterim.

Bir Tas Sıcak Süt Gibi

Sokakta kalmışsın küçüğüm

Şimdi sen üşümüşsündür de

Bir tas süt içmek istersin

İçini ısıtacak

Sana anneni anımsatacak

Bir tas sıcak süt gibidir özlemin.

Şimdi sen acıkmışsındır da küçüğüm

Kaç gündür yemek yiyemedin kimbilir

Şu çağla mevsiminde

Sularını akıtarak elma dişleyemedin

Bir tas sıcak süt gibi düşlersin

Çağla kokusunda ekmeği ve elmayı

Bir tas sıcak süt gibidir dişlerin.

Şimdi senin yurdun da yoktur küçüğüm

Kovulmuşsundur kendi yurdundan

Şu yeşil yapraklı ömrün

Tutsak edilmiş kalles zamanlara

Otobüsler, trenler, makinalar

TV'ler, radyolar gazeteler ellerinde.

Bir tas sıcak süt gibidir özgürlüğün

Ve kan altında kalmış kentin

Bir işçi evinde

Sabah uykularında

Sabah kahvaltılarında

Çocuk soluklarına

Çocuk düşlerine

Çocuk özlemlerine karışan buğusu.

Hüseyin YILDIZ

Sinemanın Yüzüncü Yılında Sirk Sineması

Sedat YILMAZ

Tam yüz yıl önce, 28 Aralık 1895 tarihinde, Paris'de Grand Cafe'de Auguste ve Louis Lumiere kardeşler ilk kez halka açık bir film gösterimi gerçekleştirdi. Lumiere kardeşlerin sinematograf adını verdikleri buluş, hem görüntüleri kaydediyor hem de görüntüleri perdede gösterebiliyordu. Lumiere kardeşlerden önce, hareketli fotoğrafları gösterebilen makineler geliştirilmişti. Ancak Lumiere kardeşlerin sinematografı, bir olayı, bir zaman dilimini kaydetmesi ile önemli bir ilerleme sağladı.

Her biri 15-20 metre uzunluğunda 1-2 dakikalık 10 filmin bu ilk gösterimi 20 dakika sürmüştü. Filmler, gerçek hayattan çekilen belgesel nitelikte kısa filmlerdi. Lumiere kardeşlerin ilk filmlerinin adları şunlar: **Bir Trenin La Ciotat Garına Giriş, Fabrika Çıkışı, Bebeğin Kahvaltısı, Bahçıvanın Islanması, Kongrecilerin Ayrılışı**. Bu filmlerden özellikle **"Bir Trenin La Ciotat Garına Girişi"** seyirci üzerindeki etkisinden dolayı çok ünlüdür. Ercüment Ekrem Talu anılarında, bu filmin "1896-1897 sıralarında" katıldığı gösterimindeki izlenimlerini anlatıyor: "Avruoa'nın bir yerinde bir istasyon, bacasından fosur fosur kara dumanlar savuran bir lokomotif, peşinde takılı vagonlar duruyor. Rhythim üzerinde telaşlı telaşlı insanlar gidip geliyor. Ama ne gıdıp gelişi! Hepsini sar'a nöbetine tutulmuş sanırsınız. Hareketler o kadar hızlı, ölçsüz ve acayip ki.

Tren kalktı, bittabi sessiz sedasız. Aman yarabb! Üstümüze doğru geliyor. Zindan gibi salonun içinde kımıldamalar oldu. Trenin perdeden fırlayıp seyircileri çiğnemesinden korkanlar ihtiyaten yerlerini terkettiler galiba. Hani ya ben de korkmadım değil; lakin merak galip gelip beni iskemleye mıhladı. Bereket versin ki tren çabuk geçti gitti." (akt. Giovanni Scognamiglio, **Türk Sinema Tarihi**)

E.K. Talu'nun "sar'a nöbetine tutulmuş" insanların hareketine benzettği hızlı hareketlerin nedeni, o zamanın sinema teknolojisinden kaynaklanır. Bugün, kamera ve göstericilerde normal hız, bir saniyede 24 karedir. Görüntü, gerçek hayattakinden farkıdır. Oysa, sessiz sinema dönemi boyunca, saniyede 16 kare geçerdi. Bu da, hareketlerin çok hızlı görünmesine neden oluyordu.

Günümüzün Hollywood sinemasını nasıl gördüğümüzü, İnsancıl dergisinin Nisan 95 sayısına **Sirk Sineması** adıyla formüleştirmiştik. **Sirk Sineması** adıyla, kısaca, Hoolywood'ta sinemanın sanat eseri olmaktan çıkıp, para getiren bir özel efekt gösterisi durumuna geldiğini anlatmaya çalışmıştık. İlk zamanlarında sinemanın sanat gibi bir iddiası yoktu. Sinematograf teknik bir buluştu. Bu buluş insanların ilgi-

sini çektiği için, panayırılarda kısıacık belgesel filmler gösterilirdi. İnsanlar daha önce hiç görmedikleri, ilgilerini çeken bu sinematograf denilen şeyi, sakallı kadının görmeye gider gibi, giderdi.

İlk konulu film çeken George Milies'tir, yıl 1897. G. Milies sirkte çalışan bir hokkabazdır. Büyük bir olasılıkla sinematografı da bir tür hokkabazlık olarak görüyordu. "Theatre Robert Houdin'nin zengin yöneticisi, yetenekli hokkabaz, tiyatro sahnesi üzerinde yapılabilecek her türlü numarada uzman olan Melies, Lumiere'in ilk filmlerini gördükten hemen sonra, Paris'in yakınlarında Montreuil'deki arazisinde büyük bir film çekim platosu yaptırır ve peş peşe çok sayıda filmler çekerek, bu yeni anlatım aracında gerçekleştirebilecek olası bütün trükleri dener. Üst üste bindirmeler, fotoğraflarla düzenlemeler, maketler, akvaryum içinde çekimler yaparak sinemaya kendi özgünlüğünü kazandıracak katkılarda bulunur." (Giorgio Vincenti, **Sinemanın Yüz Yılı**)

Melies aynı zamanda ilk bilim kurgu filmini çekmiştir. 1902 yılında çektiği **"Aya Yolculuk"** filmi, bu türün ilk örneği sayılır.

Daha sonra, sinema, seyirci için büyüsünü kaybetmeye başladı. Her gün sakallı kadın görmenin cazip bir tarafı olamazdı. Sinema, bu engeli aşmak için, Melies'in açtığı yolda ilerledi. Belgesel filmcilik, bugün de olduğu gibi, o zamanlar dar bir alana sıkışmak zorunda kaldı. Yapım şirketleri kuruldu. Para kazanmak derdinde olan bu şirketler, ünlü romanları, oyunları filme çekerek seyirci toplamaya çalışıyordu. Sinema, bu dönemde kendi dilini geliştirememiş, romanın canlandırılması ya da oyunun kamera önünde oynanmasından başka bir şey değildi. Sinemanın kendine özgü dilinin yaratılması Griffith ile başladı. Başta Eisentein olmak üzere, Sovyet ekolünün sinema diline, özellikle kurguda, önemli katkıları oldu.

Sinema kendi sanat dilini oluşturduktan yaklaşık yüz yıl sonra, geriye dönerek ilk ortaya çıktığı günkü özelliklerinden yararlanmaya başladı. Günümüzde. Teknolojinin gösteri niteliği kullanılarak, sinemanın sanat yanı geriye itilip, "büyüsel" yanı öne çıkarıldı. İnsanlar yüz yıl sonra sakallı kadın görmek için terar sinemaya gider oldu. Şunu da kabul etmemiz gerekir ki, şimdiki sakallı kadın, özünde aynı olmakla birlikte, yüz yıl önceki sakallı kadınla bire bir aynı değildir. Yüz yıl önce, insanlar ilk kez başka bir zamanda ve başka bir mekanda çekilmiş bir anı perdede görüyorlardı. Görüntünün ne olduğunun bir önemi yoktu, önemli olan perdede bir görüntü olmasıydı. İlk olan buydu. Bugünse, perdede bir görüntü olması olağanlaştığından, artık görüntünün ne olduğu, neyi anlattığı

önemlidir. Yüz yıl önce ortada sadece sakallı kadın vardı. İnsanlar, orda öylece duran sakallı kadını görmeye gidiyordu. Bugün, sakallı kadın bir öykünün içinde bir kahramanı canlandırıyor. Olmadık numaralar yapıyor. Bin parçaya bölündükten sonra, tekrar eski haline dönüyor.

Sirk Sineması'nda sinema dilinin bir ilerlemesini bulmak mümkün değildir. **Sirk Sineması** doğası gereği kalıcı olamaz. **Sirk Sineması** teknolojiye dayanır. Teknoloji ise sürekli ilerlerken, kendinden önceki teknolojiyi eskitir, onun geçerliliğini yok eder. Özel efektlerin inandırıcılığı, sonuçta teknolojiye bağlıdır. 1980'lerde çekilen **Süperman** filmleriyle bugün kimse ilgilenmiyor. Kullanılan özel efektler, bugünkü özel efektlerle karşılaştırılınca çok ilkel kalıyor. Bugünün özel efektli "süper yapımlarında" kullanılan teknoloji yarın eskiyince, film de eskiyecek. Zaten bir değeri olmayan bu filmler, Hollywood seyircisinin de gözünden düşecek.

Sirk Sineması'ndaki son gelişmeler, hızlanarak insansızlaşmaya doğru gidiyor. Sinema dergisinin Temmuz- Ağustos 95 sayısında, bu konudaki bir yazıdan aktarıyoruz. **Sirk Sineması'ndaki** gelişmeler, oyuncuları işlerinden edecek duruma gelmeleri çok uzak sayılmaz artık. Bir efekt uzmanı, size istediğiniz gibi bir film karakteri yaratabiliyor. Böylece yapımcılar çok şımartıkları starların kaprislerinden ve yüksek ücretlerinden kurtulabilir! Bu durum, ilk örnekleri verildiği halde, henüz yaygınlaşmadı. Teknoloji öylesine hızlı geliyor ki, gösterilmesinden fazla zaman geçmediği halde **Jurassic Park** filmindeki efektler eskimeye başladı. Bilgisayarla yaratılmış **Marlon Brando'nun** gençlik halini, bir düğmeye basarak 50 yıl birden yaşlandırabiliyorsunuz. Daha sonra, iki **Brando** arasında istediğiniz yönde bir sohbet yaptırabiliyorsunuz. Bunun için ne makyajcıya gerek var, ne de **Brando'nun** kendisine. Teknoloji öyle bir yerde ki, **Brando'nun** dijital burnunda, **Jurassic Park** dinazorlarının herhangi birinde olduğundan daha fazla veri var.

Hollywood'taki bir stüdyo, şu anda var olan en güzel bedensel özellikleri birleştirerek, kusursuz kadın ve erkek yıldızları yaratmak istiyor. Uzun metrajlı, baştan sona dijital görüntülerden oluşan "**Toy Story**" adlı film Amerika'da gösterime girdi bile.

Bir başka gelişme ise interactive(etkileşimli) filmlerin yapılmaya başlanması. Interactive filmlerde, sinema salonundaki seyirci koltuğundaki düğmelerle filmi istediği yönde geliştirebiliyor. İlk interactive film olan 25 dakikalık "**Mr. Payback**" te seyirci kimin cezalandırılacağını, kimin kurtarılacağını belirliyor. Artık ortada sinema değil, bir atari oyunu var.

Hollywood'un bütün yapımları dijital efekt kullanıyor. Ancak, başı çeken, Hollywood'un motoru olan filmler, dijital efektlerle donatılmış olanlardır. Hollywood'un yönü bu filmler yönünde. Böyle bir durumda doğal olarak dijital efekt uzmanlarının Hollywood'taki ağırlıkları da artıyor. Bir uzmanın söylediklerinden aktarıyoruz: "Üç yıl önce, sinemacıların genel tavrı 'Siz bir filmin nasıl yapılacağı hakkında bir şey bilmediğinizden, biz size ne istediğimizi söyleyeceğiz' biçimindeydi. Şimdi, 'Sizce nasıl yaparsak daha iyi olur?' diye soruyorlar". Geleceğin auteur'leri, yaratıcı yönetmenleri, herhalde dijital efekt uzmanları olur. Filmin nasıl olacağını bir teknik uz-

Plastik Kova

Çok seviyorum

Şiirin endüstriyel havasını

Fabrikadan yeni çıktılar, oku

Kesecektir içindeki plastiğin

keskin kokusunu!

Al! Son moda bu kasket

Pis dumanını gizliyor şehrin,

Bu cüzdan da senin

Doldur biraz

İçindeki dipsiz kovayı...

Dün gece

Yine uyuyamadım,

Söz vermişlerdi:

Yeni sığınaklar yapacaklardı

Daha derinde

Daha güvenli.

Biliyorsun

Yarın siperde olacağım,

İhmal etme sen yine

Cesetlere bakmayı,

İstemem

Tarih üzerimizden geçerken

orada çürüp kalmayı

Süen ÇANKAYA

man belirliyor. Ortada sanat olmayınca, sanatçıya da gerek kalmıyor.

Ancak şunları da söylememiz gerekir. Bilimsel ve teknolojik gelişmelerin karşısında olduğumuz düşünülmez bile. Teknolojik gelişmeler, seyircinin geri yanlarına seslenerek, onu, olduğundan da geri noktaya götürüyor.

Sinemadaki gelişmeler böyle olursa, film eleştiriciliği ne duruma gelir? Sirk çığırtkanlığı! Sinema dergisinin Eylül 95 sayısında, "**Batman Daima**" filminin eleştirisi şöyle başlıyor. Aynen aktarıyoruz: "Baylar, bayanlar... Hollywood'un en büyük panayırına hoş geldiniz. Burada başka yerlerde asla göremediğiniz kahramanlar, birbirinden şeytan kötü adamlar, milyonluk oyuncaklar göreceksiniz. İşte güzel kızlarımız, yürekleri hoplatacaklar. Dev bir panayır bu, bir milyonluk bir tekno panayır. Biletlerinizi verin, içeri girin, çocuklarınıza ve aklınıza sahip çıkın, kaybolmasınlar!"

Eleştirmen Joel Siegel **Batman Daima** için "Eksik olan tek şey hikaye" diyor, ama bu eksikliği de fazla önemsemiyor ve "ama o kadar hareket var ki, onun da yokluğunu fark etmiyorsunuz" deyiveriyor. Bu filmi seyretmeyi Siegel, "Tilt makinesi başında iki saat geçirmeye" benzetiyor. Böylece sinema seyircisi de, atari oyuncusuna indirgenmiş oluyor.

Aşk... Yeni İnsanın Dili (I)

Berlin TAŞ

Dün Yay-Sat'tan aldığım çeki tahsil etmek için bankaya gittim. Memur çeki aldı... parayı vezneden alırken kullanacağım kuponu elime tutuşturdu... provizyon için telefon açacağını söyleyip benden kimliğimin fotokopisini dışarda çekirtmemi istedi. Çoğunlukla fotokopiyi bankada çekiyorlar... ama git-tiğim bankadaki memur miskin miskin oturuyordu... uğraşmak istemiyordu. Ona bankaların böyle işler için müşteriye sokağa yollamadıklarını söyledim ama bir yararı olmadı. İçimden neyse dedim... çok işim var şimdi canım sıkılmasın. Uslu uslu gittim fotokopi çekirttim... döndüğümde memur bana gidip Beyazıt'taki şubeden tahsil edin... burda çok beklersiniz dedi. Neden bekletiyorsunuz... banka bomboş... şu anda hiç işiniz yok... ben sizin bankanızdaki gibi bir uygulama hiç görmedim... elime kuponu veriyor-sun... fotokopi çektiyor... bekletiyorsun sonra da git öteki şubeden hallet diyorsun... bu nasıl bir anlayış dedim. Memurlardan biri provizyon alamadık gibi uydurma bir bahaneyle yanıt verirken öteki bizim bankayı başka bankalarla kıyaslamayın dedi. Tartışmak istemedim... Cuma günleri ödeme yapılıyor... birileri beni dergide beklemeye başlamıştır bile... çekin tahsilatını hallettikten sonra bir başka bankaya matbaaya yapılan ödeme için para yatırac-acağım. Öfkemi dizginleyerek Beyazıt'a doğru yürü-mek için yola çıktım.

Bütün bunları size neden anlattım... sistemin yangeldimcisini yaşam içindeki davranışlarıyla ve-rebilmek istedim. Bu konuşma biçimi... bu davranış dili sistemin yangeldimcisinin dilidir. Bu yanlış işler yapsa bile yanlışının doğru olduğunu iddia eden ey-lemsizin kendini koruma denemesidir. Sorumluluk taşımayı beceremeyen... sistemin çarkında edilgen-leşmiş eylemsizin yaşamı güzelleştirmekte hiç bir işlevi olamaz... tam tersi güzellikleri miskinliğiyle bo-zar... bu dille yaşayan miskin aşk yaratamaz. Sis-temin diliyle öteki bankalarla kıyaslanmayan ban-kanın memuru farklılığı eylemsizlikte... çözümsüz-lükte arar. Bir sorunu çözümleyebilmek için formül a-rayacağı yerde çözümsüzlüğü farklılık sanarak yü-celtir.

Dilin yaşamı nasıl yönlendirdiğini kavrayabilmek

için gazetelere bakmak yeter. Gazetelere şöyle bir bakarsanız aşkın cinsellikle sınırlandığını görürsü-nüz... sık sık şu tümceleri okuyabilirsiniz... "aşk ya-parken yakalandılar" Bu içgüdüsel bir davranışın aşk adı altında aşağılanmasıdır... gerçekte aşağı-lamak istedikleri yasalara uymayan bir biçimde sevi-şen kadın ve erkektir.

Aşk gibi yüce bir kavramı içeriğinden boşaltarak çirkinleştiren sistem insanı küçültmeyi marifet sayar. Birbirleriyle ilgisiz çeşitli davranışlar aşk adı altında yü-celtirilir... yada aşağılanır. Sözgelimi sevdiği kadını sık boğaz edercesine sahiplenen bir erkeğin o ka-dını çok sevdiği düşünülür... ya da sevdiği erkeğin her hareketini kendi istediği biçimde yönlendirmek isteyen kadının adamı çok sevdiği varsayılır ve kar-şındakini senin istediğin biçime sokmak başarının karşılığıdır. Aşk'a böylesine vasat bir anlayışla yak-laşan zihniyet çürümüş ilişkileri aşk adı altında a-şağılar... gerçekte kendi değerinin ayırında olma-yan insan aşağılanmaktadır. Aşağılanan eylemsiz kavramlaştıramasa da sevimsiz bir şeyler yaptığının ayırındadır... bu nedenle aşktan kaçır. Geçenler-de bir arkadaşım aşık olduğu kişiden kaçtığını... aşkı yaşamaktan deliler gibi korktuğunu söyledi. A-şık olduğu kişiden kaçıp uysal bir köylü kadınıyla evlenmiş... o aşkın sorumluluğunu taşımak istemi-yordu. Aşk cesarettir... tehlikelidir çünkü yaşamın baştan sona sarsılabilir... buna hazır olmayan aşk-tan kaçır. Sistemin aşk anlayışı temelsizdir... kişiler iki kişilik dünyalarında hiç bitmeyecek bir güzelliğin düşünü kurarlar. O düş içinde öteki insanları da ba-rındırmıyorsa bir gün mutlaka biter... o düş kendi başına yaratılamaz. Eğer mücadele süreçlerinde sı-nanmazsa sistemin yozlaştırdığı toplumun yaşama biçimlerinden etkilenmeyen bir ilişki yaratılamaz... o halde aşk değiştirmektir. Aşık olduğunu söyleyen kişi öteki insanlara sevdiğine davrandığından farklı dav-raniyorsa o duygular kısırdır... güzellik doğuramaz... ve bir gün bitmek zorundadır. Sözgelimi sevdiğine dünyadaki tüm güzel şeyleri vermek istiyorsan ve bu güzellikleri başkaları için de istemek aklına gelmi-yorsa... orda aşktan söz etmek yalnızca bir aldatma-cadır. Aldatmacanın egemen olduğu yerde duygular

gerçeği yansıtmaz... yanlışlamalar... kalıplaşmış değerler gerçekliğin yerini alır... sistemin aşkının oylanmak gibi gereksiz bir işlevi vardır.

Aşk kendini koşulsuz vermektir. Aşkın hesapla... planla... programla ilişkisi yoktur... aşk çıkargözetmez bir ilişki biçimidir. Orda vermek yitirmek değildir... hele küçülmek hiç değil... aşkının karşılığında kaç gram seveceğinin hesabı yapılmaz. Hesap yapıldığı yerde aşk kirlenir... duygular incirir... orda yarar ilişkisi insanın yerini alır. Sistemin yarattığı metalaşmış kadın cüzdani şişkin erkek arar evlenmek için... satın almaya alışmış erkek kadını kandırmak için parasını kullanır... orda artık avdan ve avcıdan söz edilebilir. Herşey bir oyundur sanki... hissettiğin biçimde davranmak... kendini olduğun gibi... içtenliğinle ortaya koymak göze almayı gerektirir... davranışlarının sonuçlarına katlanamayacaksan oynamayı temel gerçekliğin yerine koyarsın. Oynamak çoğu kez incinmiş insanlar yaratır. Sistemin değerleriyle yaşamak kendini öteki insandan korumayı... kırılmamak için kendini savunmayı gerektirir. Kişiler ne denli büyük düş kırıklıklarına uğrayabilecekleri korkusuyla kendilerini bütünüyle veremezler... bu durum aşkın bütün yaşamı kaplamasına... yaşamın aşkla yoğunlaşmasına engel olur. Aşkın olmazsa olmaz koşulu özgürlüktür... zaman ve mekan aşkın önünde eğilir. Sürekli kendini savunma gereksinmesi duyan kişi aşka özgürlük tanıyamaz... bütün yollar kapanır. Aşk özgürlüğünü yitirmeye başladığı anda toplumsal koşullara teslim olmuştur artık... oysa aşk koşullara teslim olan değil o koşulları dönüştürendir... yeniden yaratandır. Rosa Luxemburg büyük aşkı Leo'ya şunları yazacaktır mektubunda.

"Hiç bir çift böyle bir görev üstlenmemiştir... birbirlerinden birer insan yaratmak"

Aşk koşulları dönüştürürken kendini de yenileyerek vareder. Aşk varoluştur... bir başkasında kendini... kendinde bir başkasını yaratmaktır. Aşk kendini koşulsuz vermektir... ama bir kendin varsa eğer. Kendini vermek muğlak bir kavram. İnsan nasıl olur... kendini geliştirme kaygısı gütmeyen... bilimden... felsefeden... sanattan payını almamış sürünün... sürüden ayrı bir kendisi olabilir mi. Kendini hangi değerleriyle sürüden ayrı kıldın diye sorarlar kişiye. Bu nedenle sistemin duyuş..düşünüş ve değerleriyle aşkı yaratmaktan söz edilemez. Bu anlamdan benim ütopyamda aşk günümüz koşullarında... değerlerin paraya endekslediği... aklına eseni söylemenin doğallık adı altında yüceltildiği bir ortamda oluşamaz. Aşk toprağından çatlayan kabuğun filiz vermesine hiç kimsenin engel olamayacağı bir oluşumdur. Kayalar arasında kendine yol bulan bitkiler gibidir aşk... yaşayacağı ortamı oluşturmakla yükümlüdür. Sistemin değerleriyle aşkı yaratamıyorsak o zaman yaşamı... dünyayı güzelleştirme mücadelesi verirken aşkın yeşereceği mekanı oluşturmak zorundayız. Aşkın ortamı genel kurallarla oluşturulamaz... aşk kendi estetiğini yaratır... etik... estetik değerleriyle varolacağı alanı oluşturur. Aşk etik... estetik değerler alanıyla gerçekliğin yaratımdır. Estetik... etik değerlerin oluşumu günümüz ilişkilerin

uzağında bir başka yaşantı... çıkargözetmeyen bir yaşantı oluşturmaktan geçer. Toplumsal koşullara teslim olan aşk sönmeye duran ateş gibidir... orda aşk direncini yitirir... ki aşk direnmenin genişlediği... yaşamın... insanın savunulduğu... insanın insanlaştığı yerdir... orda aşk değiştirmektir insana uymayı... güzelleştirmektir yaşamı ve bu güzelliği genişletimle kaygusu gütmektir. Aşkta vermek güzelleşmele eşdeğerdir... verirken karşındakinden ne kadar karşılık alacağının hesabı yapılmaz... hesabın yapıldığı yerden aşk sessizce uzaklaşır. Aşkta kişiler gizlenemez... birbirlerini oldukları gibi görürler... bu gelişmemiş tırl yanlarında ortaya çıkması demektir... yıkıcıdır aşk bu nedenle. Beğenmediği ne varsa kırar geçirir... ama kırıp dökebilmek içinde kişilerin ölçütleri olmalıdır... sarsılmaz bir direngenlikle değerlerin geçerli kılınması gerekir. Aşkın yaratıcılığı o noktada belirginleşir... kırar... döker... onarır... sarar... sarmalar yeni bir insan yaratır. Savunduğum ütopya ancak mücadele içinde yaratılabilir... kendi üslubunu dayatan aşk savaş açar kendine uymayan ne varsa ona... bu insanın kabuğunu çatlatarak yücelisidir. Kabuğun çatlamasıyla sarsılan yer kabuğu kendini yeniden oluşturma kaygusu güder. Aşkın değiştiriciliği bir gereksinimden kaynaklanır... sarsılan bilincin yerine yenilenen yeni insanın bilinci oluşacaktır... ancak aşk değişimin güçlüğünün üstesinden gelebilir. Yeni insan ancak yeni bir aşk anlayışıyla oluşabilir. Aşksız dünyayı değiştirmeye çıkmak anlamsızdır. Aşk bireyin varlığını geçerli kıldığı yerde eylemlidir. Sistemin aşkı kim baskın gelirse onun... ötekinin kimliğini bastırmasıyla belirginleşir... çoğunlukla toplumumuzda aşk adına kişiler birbirlerinin özel alanlarına girerler ve karşılarındaki insanların üstünde baskı kurarak kendilerini geçerli kılmaya çalışırlar. Bu yanlış bir dildir... aşkı durağan bir gerçekliğe hapsedmektir... daraltılmış yaşantıların aşkı da kısır kalır... meyve vermez. Aşkta güven esastır... yaşamın çeşitli dönemeçlerinde sınanan kişiler aşklarında kendilerini görürler. Kendi başarısını... başarısızlığını... tırl yanlarını... gelişmiş yanlarını aşkında izlersin. Aşk engelleri ortadan kaldırır... güvenin geliştiği yerde başarı kaçınılmazdır. Bütün savunmaların kıldığı yerde koşulsuz bir kendini verme vardır. Aşkta güven... güvensizlik birbiriyle içiçe yaşar... ama temelde güvensizlikleri ortadan kaldırmak için bir sınavdır bu... kişiler güveni arar.

Aşk'ta kişiler biriciktir... bir başkasında asla bulamayacağımız niteliklerin bir kişide toplanmasıdır aşk... Ona yalnızca **öyle olduğu için** aşkınsınızdır... ve onu **öyle oluşu içinde** değiştirmek istersiniz. Onu başka bir şey yapmaya çalışmazsınız... onun kendi olabileceğinin **en iyisini** olmasını istersiniz. Bu durumuyla aşk onu kendini aşmaya çağırmaştır... onun benim istediğim gibi olmasını kesinlikle istememektir... o hakkı kendinde görmemektir. Bu anlamda aşk bir aşkınlık durumudur... sürekli bir kendini yenileyiştir.

Günümüzde aşk yeni insanın dili olmak zorundadır.

Afşar Timuçin'e Afşar Timuçinle Merhaba

Mehmet BAŞARAN

Yazın öğretmeni olarak işe başladım ben Aksu Köy Enstitüsünde. Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsünde Sabahattin Eyüboğlu "Metinlerle Batı Yazını" okutmuştu bize. Yooo "okutmuştu" diyerek yanlış söyledim. Başka bir eğitmeniydi o. Okutmaktan çok, birlikte çalışmayı; karşındakilerin yaratıcılıklarını devindirmeyi, onları düşünmeye yöneltmeyi amaçlayan biri. Bir yol gösterici, tıkanılan yerde yardımcı olan biri. Coşkulu bir imeceye dönüştürdü dersi. Önceden dağıtılan metinler üzerinde düşünür, öz-gürce tartışırdık.

Türkiye'de "Yazın eğitimi"ni gerçek çizgisine oturtmak, ezbercilikten, yaşamöyküleri bellemekten, günümüzden kopuk yazın ürünlerinin düşünmeyi engelleyen, beğeniye geliştirmeyen, okumaktan soğutan tutumundan kurtarmak istiyordu. Değişmeliydi geçmiş dönemlere özlem yaratıcı tutum. Türkçe Metinler diye ders kitapları hazırlamışlardı Mustafa Nihat Özön, Pertev Naili Boratav ile birlikte. Metin incelemelerine dayanan bir kitaptı bu. Bir tür devrim yaratıyordu yazın eğitiminde. Ben işte o kitabı izlemiştim Aksu Köy Enstitüsünde. Olağanüstüydü verim.

Ne ki, yazın öğretmenliğime doyamadım: Gezici Başöğretmenlik, İlkokul öğretmenliği, Milli Eğitim Müdürlüğünde memurluk... Neden sonra yeniden yazın öğretmenliği...

Bir sarıldık ki işe 50. Yıl Tahrir Lisesinde...

Önce yurttan ve dünyada düşün ve sanat olayları, ardından onlara bağlanarak inceleyeceğimiz metinler... Bakanlığın okutulmasını istediği kitaplar mı? Ne ki kitap, bir araç, asıl amaç okumayı sevdirmek, düşünme, beğeni düzeyini geliştirmek... Eyüboğlu'nun yolunu izliyordum derslerde. Çok da güzel, çok da verimli oluyordu. Büyük bir susamışlık-

la kitaplara yönelmişti öğrenciler. İstanbul'daydık, pek çok ozan, yazar yanbaşıımızdaydı onları dersliğe getiremesek de, konuşmalarla dersimize kata-maz mıydık?

Coşkuyla işe sarıldı öğrenciler. Sıkıdenetmcilerin (sansürcülerin) bizden kaçırmaya çalıştıkları değerleri doğrudan doğruya tanıdık.

"Ölü Ozanlar Derneği"nden çok önce, o havayı soluduk biz.

Elimde on beş yıl önce Afşar Timuçin'le yapılmış bir konuşma var. Bu sessiz, çalışkan, alçakgönüllü, bilge ozanımızı, yazarımızı kimi değerbilmezlerle inat çok güzel tanıtan bir konuşma. Üstelik tazeliğini yitirmemiş hiç, bugün de yararlanabiliriz o düşüncelerden.

Sıkıntılı bir yaşamdan gelen ülkenin çeşitli yerlerinde öğrenimini sürdürmeye çalışmış, tökezlemiş, evin geçimine katkıda bulunmak için çeşitli işlerde çalışarak pışmış bir öğrenciydi Nedim Aydoğan, Afşar Timuçin'le konuşmayı seçmişti. Soruyordu Timuçin'e:

-Yaşamla sanat arasında nasıl bir bağlantı kuruyorsunuz?

-Yaşamla sanat kendi bağlantılarını kendileri kuruyor. Bakın yaşam bir sanattır, sanat da bir yaşam. Yaşamayı bilmek sevinmeyi, kavga etmeyi, düşünmeyi, sevmeyi bilmek sanattır. Sanatta da bütün bunlar var, kavga, sevinç, sevgi, duygu, düşünce... Sanat yaşamı en yüksek bilinç düzeyinde kavrayabildiği zaman kalıcı oluyor. Yaşamın en yoğun anlamıdır sanat, en doğru açıklamalarını, yorumunu içerir yaşamın.

-Felsefeyle ilginizi biliyoruz, Felsefe Dergisi'ni çıkarıyorsunuz. Bilim ve sanat karşısında tutumunuz?

-Felsefe okudum. Bilgimi bir işe yaratayım de-

dim. Bir ara üniversite kapılarında dolandım. Anladım ki okurla ilişki kurmak daha önemli, çekildim köşeme. Doktorluk payemi de aklımdan silerek başladım çalışmaya. Dar olanaklarla yeterince yararlı olamadığımı biliyorum, Ama işin sevindiğim yanı birlikte çalıştığımız genç arkadaşlar ilerde çok yararlı olacaklar.

-Çok yönlü bir sanatçısınız, şiir, öykü, roman, çeviri alanlarında ürünler veriyorsunuz, ne dersiniz bu çok yönlülüğe?

-Sağolun. Hiçbir çalışmamı zorlamayla yapmıyorum. Bence bu çalışma alanları birbirini çelici değil, tersine birbirini destekleyici. Ben sürekli çalışan bir arkadaşınızım, günde on iki, bazen on altı saat. Çok yönlülük dediğiniz şey bu çabanın ürünü oluyor.

- Şiirde her zaman sözü edilen öz ve biçim konusunda ne diyorsunuz?

Yaratıcı, özü biçimden ayırarak kurmaz ürünü. Hiç değilse böyle yaptığı zamanlar çok azdır. Genellikle yaratma kendiliğinden bir olaydır. Öz ve biçim uyumu başarılı yapının başlıca koşuludur. Gerçekte özü biçimden, biçimi özden ayırmak kolay değil, bunlar bir yapının birbirlerinden ayrılmaz yüzleridir.

-Şiir çevirisi konusundaki düşünceniz? "Yazıldığı dilden başka dile çevrilemeyen yazı" nitelemesini nasıl yorumlarsınız?

-Doğrudur şiir çevrilemez gerçekte. Çeviri, öz-günlüğü bozma pahasına yapılır. Ne var ki dil bilme-yenlerin şiirdeki gelişimi izleyebilmeleri için çeviri kaçınılmaz oluyor.

Yayıncı olarak okuyucuyu eğitime konusunda düşünceniz?

-Okunması gereken kitaplar diye bir şey belirle-dik kendikendimize. Bizce bunlar gerçekten Türkiyede okunması zorunlu olan kitaplar. Bazı bilgilerin öncelikle alınması gerekir. Zorluklar, olanaksız-lıklardan kaynaklanıyor. Parasızlık yani. Okuyucuya boş verdiniz mi yayıncılık iş değil ama okuyucuyu düşününce durum değişiyor.

-Yazınınızın genel durumu?

-Yazar bilgisizlikle sakatlanmış genel durumda, Bazen okurlar yazarın önüne geçiyor, o zaman ya-zarın dramı, okurun zorluğu bağlıyor. Genel bir dağınıklık. Ama bir aşılıp serpilme de gündemde.

-Son çalışmalarınız?

-Ben ipin ucunu kaçırmış durumdayım. Tezgahta birçok çalışma var. Bunların tümü ben ölmeden bi-tecek sözde. Oysa eskisi kadar gücüm yok artık. Ama yakınmıyorum. Ben seçtim bu yaşamı. Güçlük-lerini göğüslemek zorundayım.

-Böyle bir sırada yöneltmesini istediğiniz, dü-şündüğünüz bir soru?

-Bir sorum yok. Sağolun. Sizlere de iyi günler. Tekrar görüşelim.

Bu konuşma derslikte okunduğunda çalışmanın, düşünmenin, alcağönüllülüğün önemini öğrendi öğ-renciler Sessiz ve derin çalışan bir güzel yazarı, o-zanı daha yakından tanıdılar, yapıtlarına yöneldiler.

Afşar Tımçin'e on beş yıl öncelerden Afşar Tımçin'le merhaba!...

Sen Şimdi

Sen şimdi

sokaklarsın

özlenen uzaklardan

şarkılarla

dağlara taşınan.

Sen şimdi

çiçeklersin

üzerine gece sularının değdiği

anılsın yarın için

çocukların getirdiği.

Yağmur gibi bir şeysin şimdi

sıcak kumların

emirverdiği...

Faruk BAL

Yıkılamayacak Bir Çınar Ağacından Susturulamayacak Bir Ses: Sevdalınız Komünisttir

Nazif KAYA

Gazetenin birinde "Nazım Hikmet Heykeli Açılıyor" başlıklı haberi okuduktan sonra, "Bakalım devlet Nazım'dan nasıl özür dileyecek?" diyerek, Ankara Hipodrom'nun yolunu tuttuk. Tören yerine vardığımızda Fikri Sağlar konuşuyordu:

"Bu tarihi günde büyük Türk şairi Nazım Hikmet'i devletiyle barıştırmanın mutluluğunu yaşıyoruz. O, kendini hiçbir dar kalıpla, ideolojiyle sınırlamayan büyük bir ozandı. Bugün ondan özür diliyoruz. Bir zamanlar vatan haini denilerek kitapları yasaklanan bu büyük insanın şiirleri artık zafer bayramında büyük medyanın birinci sayfalarından yayınlanıyor. 12 Eylül öncesinde cebinde Nazım'ın kitabını taşıyanları öldürenler, bugün kongrelerinde Nazım'ın şiirini okuyorlar. Bunlar, umut veren, önemli gelişmelerdir..."

Onun adına vakıf kuranlardan başka bir ses Aydın Aybay "Türk kültürü için, Türk siyaseti için tarihi bir an..." diye övünüyordu. Nazım'ın "hiçbir dar kalıba sığdıramayacağı"ni söyleyenler, onu Türk bayrağına sarılı heykelinin önünde attıkları nutuklarla kemalist milliyetçiliğin dar kalıplarına sokmaya çalışıyorlardı. Halbuki Nazım'ın kitaplarını, yazılarını birazcık okuyanlar, onun sadece Türk kültürüne hizmet etmek gibi bir amacı olmadığını bilir. O, sınıfsız bir dünya kuracak olan işçi sınıfının şairidir. O, yalnızca Anadolu insanını anlatmaz şiirlerinde, Yunanistan'da, Japonya'da, Küba'da, Afrika'da, Amerika'da, Sovyetler Birliği'nde, onurlu mücadeleler vermiş insanları anlatır.

Tezelden hazırlanarak, seçimlerden önceye yetiştirilen Nazım'ı, bir elinde kitabı, rüzgarı karşı mağrur duruşuyla betimleyen heykeli, Devlet Çökseşi Korosu'nun 100. Yıl Marşı ile açıldı. Düzenlenen tören, coşkulu konuşmalar ve hatta heykelin yerleştirildiği yer bile "Nazım'ı Devletleştirme" oyunundaki kuurgunun çok iyi yapıldığını gösteriyordu. Eskiden para için atların koşturulduğu, artık askeri törenlerin yapıldığı Ankara Hipodromu'nun devlet erkanının giriş kapısına bakıyordu Nazım Hikmet Heykeli. Bakan'a göre "Askerler, bürokratlar, politikacılar onun önünden saygıyla geçerek ulusal bayramlarını kutlamaya gidecekler"

Bu cıvık cıvık mizansenlerin arasında gördüğümüz Atal Behramoğlu'na merakımızı gidermek için şunu sorduk. "Gerçekten devrimci Nazım, bu devletle barıştı mı? Ellerinde devrimci kanı olanların onun şiirini okuması anlamlı mı?" Devletin gönüllü kültür memuru Behramoğlu, "Uzun mücadelelerimiz sonu-

cunda, yöneticiler, onu kabul etmek zorunda kaldı. Bunlar olumlu gelişmeler" deyiverdi.

Gözleri yaşlanarak heykeli öpenler, hatıra fotoğrafı çektirenler, acı çekerek Nazım'ın elindenki bronz kitabı okşayanlar. Törene katılanlar için aralığın soğuk Ankara'sında Nazım'ın saçları TC'nin üstüne güneş gibi doğmuştu! Sanki karşılarında ikinci bir Atatürk vardı. Bir tanrı yaratılmış ve ona tapılmaya başlanmıştı. Kısacası Nazım'ı sınıfsız ve sınıfsız toplum mücadelesinden koparmak isteyen kemalistlerin, Nazım'ı nasıl gördükleri, nasıl sevdikleri anlaşılıyordu. Gerçi heykeli tavaf edenler henüz yoktu ama, yaşadıklarımız karşısında heykel şimdi dile gelecek "Sevdalınız Komünisttir" diye bağırarak duygusuna kapılıyordu insan.

Özellikle sosyal demokrat kültür bakanlarının görev aldıkları dönemlerde Komünist şair Nazım Hikmet'i kendilerine yakınlaştırmak, onu, savunduğu düşünceleri, uysallaştırıp kendi düzenleri içerisinde hapsedmek için büyük bir uğraş içerisinde girdiler.

Tören yerinden ayrılırken insanın aklına bazı sorular takılıyor: Nazım Hikmet şiirleriyle komünistlik yapmak, ordu mensuplarını devlet aleyhine kışkırtmak gerekçeleri ile yargılandığında, hapis yattığında iktidarda kim vardı? CHP. Bugün aynı çizgiden dön vermeden yürüdüklerini söyleyen Kültür Bakanı hangi partiden? CHP. Bakanın önemli bir gelişme olarak gördüğü, Nazım Hikmet kitaplarını yanında taşıdığı için adam öldürenler bozuk gramfonu andıran sesleriyle Nazım'ın şiirini nereye kadar okuyabiliyorlardı. "Dört nala gelip uzak Asya'dan" dan, "Bu memleket bizim" e kadar Peki faşistlerin, sosyal demokratların, kültürsüz Kültür Bakanlarının ağızlarına almaktan çekindiği "Yokedin insanın insana kulluğunu" dizelerini okumak kime düşer? Kitabını taşıdı diye öldürülen insanlara, insanın insanı sömürmediği, işçi sınıfının elinden yükselecek komünizm hedefini yüreklerinde, beyinlerinde taşıyanlara, bu uğurda savaşanlara... Nazım, devlet törenlerinde değil, binlerce devrimcinin haykırarak şiirlerini okuduğu alanlarda yaşıyor

Törendekiler bahçelerine küçük bir çınar fidanı diktiler. Ancak daha büyümeden öldürme istedikleri fidanın dalları arasından, hiç susturulamayacak bir fısıltı yayılmaktaydı, farkedemedikleri. Ağaçların arasından gökyüzünün bu kadar geniş ve mavi olduğu uyarına gelmeyenlerin kulaklarının asla duymayacağı, yalnızca onun kavgasına inananların yükselteceği ince bir ses: "Sevdalınız Komünisttir"

Sabah erkenden kalktım. Ne çok gürültü var sabah sabah. Kaldığım cezaevinin kendine has bir özelliği var. Kargaları...Sanki şehrin bütün kargaları bu cezaevinde toplanmış. Hayatımda hiç bu kadar kargayı bir arada görmemiştim. Başka da bir allahın kuşu yok. Çok ender olarak bir serçe uğrar havalandırmaya. Onu da alıştırmak için bir tek göbek atmadığımız kaldı. Ekmek parçaları ile alıştırmaya çalıştık önceleri. Böyle böyle arada sırada hatırimızı sormaya başladı. Onlarca, hatta abartmasız yüzlerce karganın yerleşim yeri haline gelmiş bu küçük cezaevinde, bir serçenin bize ne kadar sevimli ve hoş gözüktüğünü düşünün bir!

Sabah kalktığımda önce çıkıp temiz hava alayım dedim. Gardiyana kapıyı açtım. "Oh, hava mis gibi" Biraz volta attım. Kargalar o kadar gürültücü ki! Daha sabahın o saatinde "gark, gark, gaark"

Artık alıştık sayılır ama bazı sabahlar insan dehşet içinde uyanıyor. Serçeye ya da birçok hoş sesli kuşların cıvıltısı ile uyanmayı ne çok özlüyor insan! Bu sabah bir iş var bu kargalarda. Havalandırmanın üzerinde tur atıp, basbas bağıyorlar. O arada başka bir ses daha duydum.

-Geek! Geek!...

-Aaaa, o da ne!

Havalandırmada bir yavru karga. Yuvaları da bizim çatıda olduğu için çok şaşımadım.

Baktım, henüz minicik bir yavru. Ağzının kenarı bile henüz sapsarı. "Eee, n'apıcaz şimdi bunu?" Tepemde bir sürü karga, aşiret gibi birikmiş basbas bağıyorlar. Yerde de bu garip mahluk "Geek"liyor. Yaklaştıkça kanadını açıp koşuyor, uçamıyor. O gün pek ilgilenmedim. Arada ekmek veren arkadaşlar oldu ama o her seferinde havalandırmanın köşesindeki masanın altına kaçıyor. Çok komik bir görüntüsü var. Kanatları ve kuyruğu henüz büyümemiş. Vücuduna göre

kocaman bir baş, gaga ve iki çırpı bacak! Tüm olanı bu!

Bize ters ters bakıyor, yanına yaklaşıncı, iki kanadını açarak doğru masanın altına kaçıyor. Orada güvencede (!)

İkinci gün farkettim, annesi bizim ufaklığı baştan beri takip ediyormuş. Arada duyduğum boğuk, çirkin, geçirmiş gibi "Gaaooorrk" sesi bu anne karganınmış. Biz yavruya yaklaştıkça o "Gaaooorrk" diyor. Aklına korkunç ve kızgın ses çıkarıp bizi korkutuyor (!) Yavrusuna yönelik ise sadece "gak, gark, guk" diyor. Ufaklıkta farkında annesinin etrafta olduğunun. Annesi bağırdıkça, o da başlıyor. "geek, giik, geek"

Ufaklıkla iki gün içinde yüzgöz olduk. Önce oturduğumuz sıraya, oradan da masaya sıçırıyor. Uçamıyor ama zıplaya zıplaya gitmediği yer yok.

İnsanda alışkanlıklar ortama göre ne kadar çabuk değişebiliyor. Kargadan başka kuş olmayan bu cezaevinde değil de, dışarıda normal koşullarda olsaydık, şu çarpık bacaklı karganın yüzüne bakar mıydık?

Havalandırmaya düştüğünde bile, başlangıçta kimse fazla ilgilenmedi onunla. Ama şu an tüm koğuşun maskotu oldu. Kimi parmağına kondurup volta atıyor, kimi yem veriyor, kimi de masasını rahatça paylaşabiliyor. Arada laf atanlar da olmuyor değil.

-Besle kargayı oysun gözünü, ne olursa olsun sonuçta karga bu, çok yüz vermeyin!

İnanır mısınız, bu lafları söyleyenler bile en az bizim kadar sevdiler minik kargamızı. Düşünüyorum da, şu minik çırpı bacak bile yaşamaya layık, sevgiye değer.

Peki ya insanlar? Hele ki yüreği sevgi dolu, nice güzellikleri taşıyan insanlar? Onlara ne kadar tanıdık yaşam hakkını ve ne kadar kattık sevgimizi?

Bir Varmış, Bir Yok Muymuş ?

Seval ESASLI

Kemal Sülker adını ilk kez bir kitabın üzerinde gördüğümde 9 yaşındaydım. Yıllar boyunca daha pek çok kez karşılaşacaktım bu adla. Kendisiyle 31 Ekim 1984'te tanıştım. Konuşkanlıkta benden fazlası var eksiği yok kızıyla hemen kaynaştık. 1985 yazında da kısa bir süre evlerine konuk oldum. Geleni gideni bol, telefonu pek susmayan bir evdi. Kemal Sülker'den herkesin istediği bir şey vardı: Röportaj, yazı, belge, bilgi. O güzelim akşam yemekleri boyunca edebiyat ve politika konuşuldu. Anılar anlatıldı, şiirler okundu. Kendine has, ince, yumuşak açsözlülüğüyle yaptığı eleştirileri dinledim. Kızının arkadaşısıydım ama ona hiç "Kemal amca" diyemedim. O da bana hep "Seval Hanım" dedi. Babam gibiydi diyemem, o kadar yakın olmadık ama şunu hep söyledim: O bence baba imgesiydi. Yüksek sesli ve buyurgan olmayan, içimdeki baba imgesi. Eşine küçük sevgilisi gibi davranan; kızının arkadaşı; ışıklı bir pencerenin önündeki masasında daktilosunun başına geçip, belleği ve birikimiyle bize ışık tutan; mesafeli ama bu mesafeyle insanı incitmeyen bir insan. Kemal Sülker buydu. O, kimileri için öncelikle sendikacı, Türkiye solunun, işçi hareketinin önemli ismi. Benim içinse, kendini bizden esirgememiş bir yazar.

Bizim yasaklı, sansürlü kültür yaşamımız sık sık hıçkırığa tutulur. 40'larda olanlar 50'lerde, 50'lerdeki 60'larda, 60'lardakiler 70'lerde anılamaz, anlatılamaz. Yasaklardan sıyrılıp, olanları anımsatmaya çalışanlar insa hepsi dürüst davranmaz. Olayların kendilerince önemli bölümünü öne çıkarma eğilimindekiler sansüre sansür eklerler. Özel olanakları olan kişi ve grupları saymazsak, tarih kamuya açılmaz bir türlü, bu da bizi hep eksikli kılar. Belge ve anı yazarlığını önemsemediğim kadar, nesnel olunmasını da önemsiyorum. Öznelliğin ustaca katılmadığı bir nesnellikse kara kuru kalıyor. Kişilerin kanlı canlı anlatılmasının verdiği 'sahicilik' duygusunu da arıyorum ben. Kemal Sülker bunu verebilenlerdendi. Belki de o öncelikle gazeteciydi. Kendisini doğru haber vermekle yükümlü hisseden bir muhabir. Doğup, büyüdüğü Antakya'da lise çağlarında başladığı işi bu ve Hatay'ın Türkiye'ye katılmasından 1980 darbesine kadar onca yaşadığını-çoğu kez anında-not edip saklarken, işini yapıyordu titizce. Bu titizlik, onun üslubuyla işlenip, yazılınca, edebileşiyordu da. O-zaman zaman başka adlar da kullanarak-ömrünce, ağırlığınca yazdı. Kitaplar, makaleler, ansiklopedi maddeleri. Peki sonra ne oldu, bileneğiniz var mı?

Halk arasında, yaşanıp unutulmuş şeyler için "Bir varmış, bir yokmuş" denir. Biz de Kemal Sülker Okur'u böyle anlatalım. "Bir varmış, bir yokmuş, çok çalışkan bir adam varmış. Sürülmüş, hapsedilmiş, ömrünün son yıllarına dek sanık sandalyelerine oturmuş ama hep yazmış. Eylemciymiş de. DİSK'in iki

Kemal'inden biriymiş, 15-16 Haziran'ın baş sanıklarındanmış. TİP'nin, TYS'nın yönetim kurullarında da, daha pek çok etkinlikte de yıllarca o varmış. İster ünlü yazar, ister genç gazeteci, kim belge ve bilgi istese ona koşarmış ve Kemal Sülker 66 yaşında hala uygun kirayla ev arayan bir yazarmış. Bir yandan telif alacaklarının peşinde koşup, bir yandan onca kitap, dergi, gazete ve belgeyle yeni bir eve yerleşmeye çalışmış ve 30 Mart 1989'da olan olmuş. Beyin kanaması, aylarca kalınan hastaneler, kısmi felç. Sürekli çalan telefon çalmıyor, kapısı da artık aşındırılmıyormuş. Kişisel olarak ilgilenenler dışında, başta DİSK olmak üzere, hiçbir örgüt örgüt kimliğiyle gelip, ona sahip çıkmamış. Fitik boğulmasından, bacak kırılmasından, Kemal Sülker pek çok acı ve sıkıntı yaşarken, ailesinin minnetle anabildiği bir kaç isim varmış yalnızca. Onca politik görüş ayrılıklarına karşın, bir Doğu Perinçek varmış yardıma koşan. Bir genç hekim Serkan Bolluk, bir SSK Okmeydanı Hastanesi Başhekim Yardımcısı İrfan Gökçay varmış. Şişli Etfal Hastanesindeki son günlerinde, basından ve sendikalarından dostları değil, Ortopedi Doçenti Dr. Ünal Kuzgun çırpınıyormuş başında. DİSK Danışma Kurulu Üyesi Avni Erakalın- tuzel kişiliğiyle değil, kadim dost sıfatıyla-hep yanındaymış da, o son günlerden birinde dayanamayıp DİSK'teki arkadaşlarına "Hiç olmazsa ailesine yardımcı olmak için geceleri refakat edecek birkaç gönüllü bulalım" demiş. "Başkanlar Kurulunu toplayıp, bunu karara bağlayalım" demişler. Kurul toplanmış mı toplanmamış mı belli değil ama Kemal Sülker yüreğine "artık dur" demiş. "

Su gibi yazmayı severim ben ama bu yazıyı su gibi yazamıyorum, tıkanıyorum. İçim acıyor. Vefadan, erdem ve vicdandan vazgeçtim, görülmesi için çıplak gözün yettiği gerçekler var. Hastalık gibi, ölüm gibi, cenaze gibi. Dardaki insanlar halkla ilişkiler sekreteri tutup, durumlarını basın bültenleriyle mi duyurmalılar? Bir sendikadan, bir örgütten, bir yayın organından hiç kimse çıkıp da araştırmaz mı, uyemiz, kurucumuz, yazarımız olan insanlar neredeler diye? Kim sağ, kim ölü, bu "iletişim ve bilgi çağında" kimse merak edip, öğrenmez mi? Bu ülkenin aydını olmak, erkeğe bıyığından, kadına at kuyruğundan vazgeçip, talk-show'larda, tartışmalarda, panellerde, köşe yazılarında fikir açıklamaktan öte bir anlam taşıyor mu artık? Güzel insanları belleklerinin kör kuyusunda öldürmedin öldürenlerle, hepimizi topluca kör kuyuların ağzına sürenler, hey! Bir varmış, bir yokmuş değil, hep varmış hep varmış kötülük ve hep olacakmış, hep olacakmış kör kuyuları taşlarla doldurup, kötüye dur diyen ellerimiz Dünyadaki bunca acıdan çatlamayan ar damarları daha da çatlayacak değilmiş avaz avaz anlatmazsak olan biteni.

Toroslardan Duran Geçti

Abdullah ŞANAL

"Hayat yarım, sanat sonsuz" demişler. Çoğu kez istencimiz, düşlerimiz, direncimiz dışında akıp giden zaman bir değeri daha aldı sonsuzluğuna. Öykücü dost Duran Yılmaz'ı da kaybettik. Zamansız ölümü yöremiz sanatsever halkı kadar, Türk Yazını için de büyük bir kayıptır.

Varlıkla yokluk birbirini yadsımadan tamamlar. Yaşamak, ölümün kardeşidir. Bu gerçeği aklımızın ölçeğine vurursak, kavramlar boyut kazanıyor; insan-ınoğlunu olaylar karşısında hazır tutarak dayanma gücünü artırıyor. İyi de duygularımız ne olacak? Varlığımız her zaman akıl ile şekillenmiyor ki! Bizler, belki de asıl duygularımızla insanız. Duygularımız güzelleştiriyor yaşamı.

Kimdi Duran Yılmaz? Nasıl yaşadı? Sevdini mi, sevildi mi? Ne bıraktı halkımıza? Bu sorular hakedene sorulursa dolu dolu gelecektir yanıtı. Boşuna geçirilmiş bir ömrün sığılığına düşmedi Duran. Sıradanlığa başkaldırarak yaşamı hakedenler katına erişti. Zor olanı seçti hep. Has insanlar soyundandı. Hayatı anlamlandırarak yaşanılır kılmaya savaşımını sürdürdü ömrünce. Kalem, halkın kaderini değiştirmeye yolunda bilinçle kullandı. Görev ve sorumluluk adamıydı. O. Aydınlık kısıacası. Köklerini, toprağına derince salarak meyvelere çiçeklendi. Kalıcı değerlerimizden birisi olmayı başardı.

1981'de **Keloğlan ve Ak Ülke** adlı çocuk öyküleriyle merhaba demişti yazınımıza. Bu başlangıç kitabını, Dayanışma Yayınları'nda ikimizi buluşturan **Yörük Hikayeleri** (1983) izledi. Yörük Hikayeleri, dağların destanıydı bir bakıma. Dağlar ki özgürlüğün yurduydur! Hayvanı, otu, ağacı, dalı, kuşu, kurdu, rüzgarı, karı büyüdü göğsünde barındırır. Her satırı şiir gibi okunması bu kitap; özümseyip kavranılan doğayı obasıyla özdeş kılan Şaman soylu göçerlerin çileli, horlanmış ama sevdalı yaşantısına ortak etti bizleri. Dadaloğlu'ndan beri duyumsadığımız Anadolu gerçeğinin bu zorlu, insani ve biraz da feodal boyutunu, doğduğu Toroslarda hakkıyla yakalayıp sağlıklı açım-layarak sanatının köşe taşlarını yonttu Duran. O'nun sövgüye, isyana ve bilinçli bir yönelişle toprağı işleyip Vatan kılmaya can atan kahramanlarını tanırsanız; bir başka iklimde duygulanır, yitirilmiş folklorik zenginlikler kaynağına dalarak adeta yeniden varolursunuz!

Evet, Duran öldü ne yazık ki. Ete-kemiğe bürünmüş suretiyse aramızda yok. Ama O'nun 'başeseri'

saydığım **Yörük Hikayeleri** bile tek başına yeter ölümsüzleşmesine!

Karayağız dostum benim 1992'de yayınladığı **Kadın Korkusu** ile, kente indirdi öykülerini. Yeni imgelerinin "Birden gelen ilham ve kurgu akımı bozul-masın diye" evine koşarken-adeta kentin karmaşasından kaçarken-Çılgın Bir Gülümseme'nin girdabına tutuldu. Onu çarpan eşsiz bir güzelliği içerken, ilmeğinden kopuverdi aklındaki imgeler. "Aşk, yazacaklarım-dan daha gerçek" umarsızlığında dervişçe gülüm-sedi ve durakta kalakaldı.

Üç kitap, 53 yıllık bir ömür. Üstelik yayıncıları-yla da, hakkını gaspetme gerekçeli öfkeli bir cebelleşme. Öğretmendi. Emekliye ayrıldı. "Artık kendimi yaşayacağım!" yani sanatım için yaşayacağım dediği bir anda, eşinin onulmaz hastalığıyla altüst oldu. Döküldü, saçıldı. Düşleri ummana sığmaz mutsuz bir yığıttı. Türk Dilini iyi bilir; sözü, dikine söylerdi. Boyun eğmez bir sanatçıydı o. Sevdini mi "afat yangın severdi".

Bu yaz, Hasan Ağa'da oturmuş, bir güzel demlenmişik! Neler konuştuk neler? Birlikte Türki Devletlere gidecektik. Sanatımıza yeni açılım damarları arayıp değişimlerin fırtınasını yaratacaktık yeni çıkış-larımızla! Ben, O'nu aldattım galiba. Gazete **Atılım'a** girdim. Pasaport işlemim yarım kaldı. O durmadı ver elini Almanya.

Toros yaylalarına kıl çadırlarına sığmayarak 'Yurt Yeri' arayan göçerlerin çileli, horlanmış ama gizemli sevdalarına mum ettiği aydınlık yüreği çarpıyor artık. Bu kardeş yürek söndü. 22 Ekim 95'te çağrılı olarak gittiği Almanya'da okurlardan gördüğü sıcak duyarlılığın mutluluk şokuna yenik düştüğünü sanırım! O, çoğu sanatçımız gibi ilgisizliğe, bilgisizliğe, anlaşıl-mamaya, dışlanmaya ve boşuna çektirilen acıların sarmalında her bir şeyimizi karartan aymazlığa-kıskançlığa karşı mücadele vermeye alıştı. Çünkü!

"Bir çıkmaza girdi bugün yolumuz/Geçit vermez sağımızla solumuz/Kalır gayri bizim burda ölümüz." dizelerini, kendisi alıntılanmıştı "Karakiş" öyküsüne girerken. Eşe Gelin'in kaderiyle biryerlerde kesişeceğini sezmiş miydi ne?

Kaçamadı "kalp krizi" denilen illetten. Hazırlıksız yakalandı gurbette. Zamansız göçüp gitti. Toroslardan öteye. Dönülmez yollara düşmüştür şimdi. Toprağı bol olsun kardeşimizin!

Taaa ilk çıkışından başlayarak, tiyatro dinsel bir olgu değildir... Zaman zaman dine bulansa, dinle koştur gitse ya da dinin egemenliği altına girse de tamamıyla dinselileştirelememiştir.

Malumunuz, ilk tiyatro olarak; avdan dönen avcının, nasıl avlandığını (bir tür üretim biçimi) yansıtmaya bağlamında tarihlendirilir olgumuz. Her ne denli somut Her ne denli somut sayılarla tarihlendirmek olsaydı değilse de insanlığın ilk oluşumuyla birlikte; tiyatro da oluşmuştur denilebilir.

Tiyatronun "din"selleştiği süreçte, mutlaka egemen ideolojinin boyunduruğuna teslim olmasına da başlamış demektir. Diyalektik maddecilik açısından bakarsak, (ki başka türlü bakmak gericiştir) bir lehin egemen ideolojiye teslim olmaya başlamasıyla, bir başka şeyin yeniden filizlenip, egemen olana karşıt bir düzlem yaratmaya başlaması atbaşı gider.

(Özellikle) 12 Eylül Faşizmi'yle birlikte hızla düşüş gösteren Türkiye Tiyatrosu, her geçen gün, hızlı biçimde devlet aygıtlarına eklemlemeye başlamıştır. "Özel Tiyatrolara Devlet Desteği" kavramının katkısıyla, özel olarak teslim alınan tiyatro, burjuvazinin emellerine alet olmakta gecikmemiştir. İşçi sınıfından yana sanatsal üretim yapma gibi kaygıları olmayan küçükburjuvaların elinde bulunan tiyatro, vahşi kapitalizmin süregelenleşmesi için elinden geleni ardına koymamıştır.

Örneğe, 12 Eylül Faşizmi öncesi, Teoebaşı Deneme Sahnesi'nde anti-faşist etkinlikte oyunlar sahneye koyan Beklan Algan, faşizmin dolaysız tahribatları sonucu, çürümeye yüz tutmuş İstanbul Belediyesi Şehir Tiyatroları'nın değirmenine su taşımaya yeltenen Tiyatro Araştırmaları Laboratuvarı'nın dar uzamına sıkışıp kalmıştır...

Yine Seksen Öncesi, her salı günü tam sayfa tiyatro değerlendirmeleri yapan **Cumhuriyet Gazetesi**, hiçbir bilimsel değeri olmayan, sıradan çiziktirmelerle tiyatro eleştirileri yaptığı yanılsaması içerisinde. Örneğe; 23 Kasım'95 tarihli sayısında iki tam sayfa ve üç "önemli" imzayla tiyatro konusuna "derinlikli" göndermeler yapmış... Tamamıyla ahbap-çavuş ilişkisi bağlamında yazılar döşenen **Cumhuriyet Gazetesi**, sınıfsal çözümlemelerden uzak, (Bir yanıyla sınıfsal= burjuvazi), tiyatronun soyutluluk kazanması için caba harcıyor adeta...

Anılan sayıda: Tiyatronun içsel dinamiklerini hiç bilmeyen, öğrenmek gibi (de) bir derdi olmayan Duy-

gu Durgun, Dostlar Tiyatrosu'nun "gelecek programı"nı duyuran çığırtkana benziyor. Yaklaşık yarı sayfa tutan yazıda, tiyatro dışında her şey var. Başta; özel kanalların katkısıyla düzeysizleştirilmeye çalışılan yaşamın bir uzantısı görünümünde olan yazı, irdeleme-inceleme-değerlendirmeden hiç mi hiç nasi-bini almamış.

Bol fotoğraflı ve tiyatronun tinsel-dinsel ve düşsel olduğunu duysatmak için elinden geleni yapan Yavuz Pekman imzalı bir diğer yazı, Bilsak Tiyatro Atölyesi'nin oyununu değerlendirmeye çalışıyor. Devrimci söylem ve eyleme karşıt sözcüklerin cimbrizla seçilerek, bir tür kolaj yapıldığı "eleştiri" oldukça can sıkıyor. Özellikle, son tümce bardağı taşıran son damla: "Yine unutmamalı ki kötülüğe kötülükle karşılık vermek kötülüğe kötülükle karşılık vermek kötülüğe son vermez, tersine kötülük sayısını ikiye çıkarır." Tam da İsevi bir mantık. Yanağımıza tokat atana ses çıkarmamamız gerektiğini vurgulayan bir yargı... Birakalım bu düzen böööyle sürüp gitsin anlayışı.

Gelelim tam sayfa yazma ayrıcalığı olan Selim İleri lordunun yazılarına. Daha üst başlığından ne demek istediği saptanan lordumuz, incilerini döktürmekten erinmiyor. Compact-Disk'in egemenlik kurduğu post-modernist (daha acımasız kapitalist) çağda, feodalizme göz kırpan "Gramofon İğnesi" kavramıyla yandan çark eden lordumuz, gerici Vasfi Rıza Zobu olmak üzere, birçok gerici ögeyi devrimci insanlara sos olarak buluyor. Örneğe, Ulvi Uraz gibi devrimci ruhlu bir tiyatro proleterini Muammer Karaca gibi aristokraisye hizmet eden insanla yan yana koyabiliyor. Ya bilgisizliğinden, ya da art-niyetinden... Her iki olasılıkla da affedilmez.

12 Eylül Faşizmi öncesi, ülkücüler için "faşist" sıfatını kullanan ve devrimci saflara yakın duran **Cumhuriyet Gazetesi**, günümüz Türkiye'sinde her türden acımasızlığı yapan faşist Çiller'in başını çektiği hükümete en büyük tarihsel dayanağı veren C.H.P'nin bülteni olma durumuna düşmüştür. Sınıfsal çözümlemeler yapan tiyatro yazıları beklemek doğru olmayabilir. Ancak, her şeye karşın, düşüncelerimi belirtmeden edemiyorum...

23 Kasım. 9 Kasım tarihinde Tahir Özçelik'in ölümü üzerine çektiğim faksı yayımlamayan ve yanıt verme çağdaşlığını göstermeyen **Cumhuriyet**'e tiyatrosal bağlamda eleştirilerimi sürdüreceğim.

Adı bu olan bir kitaba nasıl başlanır, bilemiyorum. Nasıl yansız okunabilir, hakkında neler yazılabilir. Adı bile yetiyor kalemimi savurmaya: **Türküleri Yakanlar**⁽¹⁾ Oylumuna bakıyorum, hepten ürkütücü. 622 sayfa. Biliyorum ki bu tuğla gibi yapıtın ikinci cildi de gelecek bir süre sonra.

"Tuğla gibi" diye yazdıktan sonra epeyce düşündüm. Bu nitem kitabın yalnızca biçimini anlatmakta geçerli. İçerik açısından ipek yumuşaklığında, doğa tadında, aşk renginde demek gerekiyor belki de. Türü için ne diyeceğimi de bilemiyorum açıklası. Yazarı **Azime Korkmazgil**, "Ozan Hasan Hüseyin'in Yaşam Öyküsüne Bir Yaklaşım Denemesi" demişse de bence çok daha boyutlu bir tanım bulmak gerekiyor. Çünkü ne düpedüz ozanın yaşam öyküsü, ne yazarının duyguları, yaşadıkları. İsteyen roman niyetine okuyabilir, dileyen anlatı niyetine. Bence yaşam boyu sürmüş direnç yüklü, kavga türküsü tınlı bir sevdâ öyküsü. Yazarının söylediğine göre, 20 yıl, 6 ay, 8 gün, 8 saat sürmüş bir birlikteliğin soluk kesen öyküsü.

Bir kadın yüzünü hiç görmediği birine salt şiirlerinden yola çıkarak aşık olabilir mi? Evet. O kadın **Azime Korkmazgil** olursa, olur. Belli ki yazar kitaba başlamadan önce çok kıvranmış; çok hesaplaşmış kendisiyle, yüreğini sürekli sorgulamış. Bu nedenle olmalı, "Kişisel yaşam belli bir yöntemle mi anlatılır?" sorusuyla başlıyor bu büyük serüvene. Sürdürüyor "O yöntemi biz yaşarken kullandık mı?" Gerçekten gizli bir yöntem mi kullanmış yazar, yoksa akılla birlikte çağıldayan duygu selinden mi doğmuş **Türküleri Yakanlar**, kestirmek zor. "Tutuver öyleyse" dedim kendi kendime, bir ucundan yakala anıları; uzandığın uç 3 Haziran 1963 gecesi olabilir örneğin.

Sonra notları gözden geçiriyor **Azime Korkmazgil**. 30 yılın tutanaklarını... Anılar, günceler, şiirler, gazete kesikleri, öteki tanıklıklar. Bir bilimci titizliğiyle döküman topladığı günlere tanıklığı olmasa, bu kadarı da olmaz diyeceğim. Kutular dolusu belgeyle, omuzunda kedisi Mingu, Ağlasun'a "çalışmak" için gittiği sancılı günleri bilmesem, belki de bu kitap beni böylesi derinden etkilemeyecekti. Bir çuval keçi boy-nuzundan çıkarılan bir damla bal değil, binlerce kır çiçeğinden oluşturulmuş saf yayla balı mı desem; öyle bir ürün işte. Ya da incelikli bir fırça devinimiyle yaratılmış tablolarla bezenmiş senfonik bir yapıt.

Evet, senfonik bir yapıt **Türküleri Yakanlar**. Eğer yazarın 60'lı yılların başında **Yeni Ufuklar**'da **Azime Karabulut** o zamanki soyadı olmalı- imzasıyla yazıları çıktığını bilmesem, buna bir tansık diyeceğim. Bir başka söylemle akşamdan sabaha oluşmuş bir kimliğin (!) sayıklamaları değil. Düşünülmüş taşınılmış, tortulardan arıtılmış seçkin bir ürün. Anadolu'nun gözlerden uzak bir yöresinde **Hasan Hüseyin**'in şiirleriyle-yalnızca şiirleriyle- tanışıp da allak bullak olduğu o günlerde, radyoda Nazım'ın ölümünü haber aldığı geceye ilişkin satırlar şöyle: "Belki bulanık bir acıydı beynimdeki. Tanımsız. Bir yerlerde bir deprem olsa, bir köy, bir kent, bir orman yansa, dev bir kütle yerle bir etse yarıküremizi. ama ben yerimde kalsam duyabileceğim o uzakçıl, o şaşkın, o bedenimde yeri belli olmayacak yabancı yıkıntıyı duyuyordum belki şimdi. Ne işimde paylaşabilmişim Nazım Hikmet'in gurbetini, ne aşımda! O yaşta en sevdiğim şiir ustasının bu dünyada bir yerde nasıl olsa yaşıyor olduğunu bilmek, bilinç altımdaki güzel ve yaşamsal avuntummuş benim."

Sonra birdenbire kurduğu bağıntı: "Son yıllarda ben, Nazım gibi korkusuz bir ozan daha keşfetmişim anadilimde."

Araya yazarın 30 yaş duyguları giriyor. Sürekli ördüğü kozasını delip çıkacağı günü bekleyen (mi?) o sıradışı kadın, ilerleyen sayflardan birinde şöyle diyor? "Ya bana Onu şu saatte ölüm gibi özleten sen; kimdin, etinle kemiğinle bu dünyada mıydın, gerçek adın mıydı Hasan Hüseyin, yoksa acılı bir halkın ölümsüz simgesi miydin?"

Evli, iki çocuklu bir kadın o yıllar **Azime** iyi bir eşi var; hoş, saygın bir adam. Güzel iki çocuğu, bir de minicik çevresi. Uşak'la Ağlasun arasında devinen bir yaşam. Buna karşın birine tutuluyor işte. Nice sonra şöyle yazacak ya da söyleyecek o adama: "Evet, benden beklediğin buydu diyebilir miyim; bireyin özgürlüğü yani. Onun tadını bilmesem, dedim, seni arayıp bulmazdım." Sonraki satırları daha çarpıcı **Azime Korkmazgil**'in: Ben köylülükten almışımdır özgürlüğün tadını, kırık yerlerin, kirlenmemiş gökyüzünün, dalgalı buğday tarlalarının, kır çiçeklerine özgü inceliğin ve saflığın, zincirsiz suların, dağbaşlarının, kısacası doğanın etkisi büyüktür bende; bir de diyebilirim ki talih sonucu karşılaştığım, bu demek doğ-

retmen babamın elleri altındaki Halkodası Kitaplığında bulduğum, Bakanlığın beyaz kaplı çeviri kitaplarından. " Sonra yine aynı açık yürekliliğiyle kendini anlatıyor Hasan Hüseyin'e bir yerlerde: Ben senin gibi toplumu değiştirmek istemiyordum ki; ben kendimi bir belirsizlikten kurtarmak istiyordum. Hiç çatışma olmuyordu demek gerçekçi olmaz. Ne ki gelişen sağduyum değil mi ki beni bir noktaya yönleltiyordu; elyordamıyla ya da bilinçle, bilerek ya da özleyerek, iyiye, doğruya, güzele yönelmiştim ben."

Kaç insan kendini böyle sakınmadan anlatabilir? Kaç yazar kendine yazılan sevdâ mektuplarını çekinmeden, hem de yaşarken başkalarıyla paylaşabilme yürekliliğini gösterebilir? Kaç kadın sevdiği adamın yaşam öyküsünü yerli yerine oturtmak için kilometreler kateder; virgülünü atlamadan binlerce sayfayı inceler? En önemlisi de böyle büyük -ve riskli- bir serüvenin kıyısında çıldırma noktalarına gelebilir?

Şöyle yazmış bir mektubunda Hasan Hüseyin:

" Yemeği bir kaymakamla yedim. Sanat gevezeliği ettik bir süre. Türkiye'de sanatla politika gevezeliği aynı kapağa çıkar.(.....) 1951 başında yargılandım, tıklım tıklımdı duruşma salonu. Saatlerce gırtlak patlattıktan sonra, bir manga candarmayla cezaevine götürüldüm. O gece, şöyle bir şiir yazmıştım; tamamını unuttum, elimden aldılar çünkü." *varsın da-va görüledursun/yargıç sorsun/ tanık vursun/dosya dolsun/ ne çıkar/ yirminci yüzyılda çocuklar/sanık parmaklığında/ kelepçe altında sever* " Sonra Kavelle Hiroşima kitaplarının başına gelenler "Bu toprakta pek az namuslu adam yetişiyor; bunu nice sonra öğrendim. Çok üzgünüm Azime! Çok, çok, çok, sinirliyim. Nasıl düzeltilir bu kepezelik."

Yurt aşkıyla içiçe sürüp giden bu güzel okuma yolculuğunun bir yerinde de -sona doğru- şöyle bağlıyor **Azime Korkmazgil**"Her gün mektup yazmışız birbirimize. Her gün mektup almışız birbirimizden, temmuz 63'ten haziran 64'e, senden bana üçyüz yetmiş zarf dolusu mektup gelmiş 12 ayda bin sekiz yüz altmış sayfa. Ben de sana 12 ayda yüz seksen beş zarf postalamışım, bin üç yüz elli yedi sayfa yazmışım. Aylarca ve aylarca sarı, beyaz, pembe, mavi. pelürler gidip gelmiş aramızda..... üstünlük her zaman sende kalmış; Biz Ankara'ya geldikten sonra, eve yerleşirken seninkileri ve benimkileri numaraladık; tümünü senin Erzincan'dan, Sivas'tan, Gürün'den doluşturıp getirdiğin içi çamsakızı kokulu asker çantasına yerleştirdik... O mektuplar o çantada bekledi. "

Birinci kitap yaklaşık bu sözlerle bitiyor. Ancak o çamsakızı kokulu asker çantasındaki mektuplar artık beklemiyor; yerinden çıktı. Kitabın sonunda yeniden başa dönüyorum; H. H'nin şu dizesiyle karşılaşıyorum: "İki turna geçti gök mavisinden." Evet geçti. Ancak yıldırım homurtularının ortasından süzülerek, geride büyük, geniş kanat şakırtıları bırakarak.. Yaşadığımız can yongası çağında mekanik gürültülerin üstüne can yangınından alazlar düşüren bu sevdalı kitabın okunması gerektiğini düşünüyorum. Mutlaka. Belki insan olduğumuzu biraz olsun anımsatır bizler

(1)TürkÜleri Yakanlar. Prospero yayınları. 1 Basım 1 kitap. Temmuz 1995
Haberleşme Adresl P.K 45 Yenişehir/Ankara

Düet

I.

İlkbaharın sessizce gelişi gibi
gülümsemen.

Bir gözümü açıyorum ki

sımsıcak dokunuşuyla taze güneşin

bir gün öncesinin tomurcukları

kocaman güller olmuş dallarda.

Gözümü kapatıyorum

gitmiyorsun içimden

sen,

bahar gülleri gibi şaşırtan ruhumu

hep öylece kal bende

öylece.

II.

Çağlayana koşan

zıpır bir çakıлтаşı gözlerin

çağlayan olası geliyor insanın

buunca anlamsız akıntıya rağmen.

Ya da zıpır olmak

ya da çakıлтаşı olmak gözlerine.

Ne dersin?

Yudum İŞBECER

“Yazar, Şair Yerin 500 Metre Altında Yemek Yemeli”

Gürel SÜRÜCÜ

Direnişin 196. günü 12 Aralık 95

Yer: İpragaz A.Ş Prime Gaz CO. (Fransız Firması)

Kurtköy - Pendik.

Çalışan (daha önce) işçi: 24

Direnışı sürdüren işçi : 19 - Hepsisi erkek

İşten atılma gerekçesi : İşten atılan yedi işçinin işe alınması için direniş başlatmak.,

İşyerinde örgütlü olan sendika: Türk-İş'e bağlı Petrol-İş

Direniş sürecini anlatır mınız?

31 Mayıs 1995 günü 7 arkadaşımız işten atıldı. Bunun akabinde sıra bize gelecekti. Bunu önceden görerek bir hafta üretimden gelen gücümüzü kullandık. Yedi gün sonunda işten ilk atılan 7 işçi arkadaş tazminatını aldı. Bunun sonrası işveren toplam 24 işçinin de iş aktidine son verdi. Direnişimiz 8 Haziran 1995 tarihinden bu zamana sürüyor.

Kitle örgütlerinden yeterli desteği görebildiniz mi?

Kitle örgütlerinden yeterli desteği göremedik. Sendikalar düzeyinde değil ama; Pir Sultan Abdal Demeği, SİP, Emek Partisi girşimcileri, Sosyalist basın ve çevrelerinin desteğini gördük. Mahalle halkından güçlü bir destek görmedik. Çevremizdeki fabrika ve atölyelerden hiç destek gelmedi. Yalnız Petrol-iş'in örgütlü olduğu Arılı Plastik ve Neşe Plastik'ten işçi arkadaşların yardım ve desteğini gördük. Ailelerimiz direnişin başından bugüne kadar kısmi desteğini gösterdi, gösteriyor.

Sendikal bürokrasi ve sendikal ağalığı nasıl yıkabiliriz?

Mustafa: Bugün sendikalar "çağdaş sendikacılık", "ücret sendikacılığı" diğer bir tabirle sarı sendikalar işçi sınıfının önünde tam bir barikat. Nerdeyse patron gibi davranıyorlar. Bizler patronumuza gösterdiğimiz tavırları sendikacılara gösteremiyoruz. Bunu sınıf sendikacılığını hayata geçirme temelinde örgütlersek sendikal barikatları aşabiliriz.

Kamil: Sendikal bürokrasi var. Sendikal ağalık da var. Bunları redetmiyoruz. Ama bunları oluşturan yine biz işçileriz. Sendikalarımıza sahip çıkmıyoruz. Biz işçiler, devrimciler herşeyi asıp keserken sendikal bürokrasiyi de oluşturduğumuzun farkında olmuyoruz. Bence her işin başı yine bizim örgütsüz

davranış biçimlerimizden oluştuğu kanısındayım.

Halil: Sendikalarla sendikacıları birbrına karıştırmamak gerekiyor. Sendikaların organları var. Merkez yönetim kurulu, şube yönetim kurulu, işyeri örgütlükleri (temsilcilikler, komite ve konseyler) var. Bu hiyerarşik yapı ister istmez olacak. Ama bun hantallaştıran biz işçileriz. Yöneticileri oraya getiren bizsek onları indirecek yine biziz. Yukarda oluşturulan kurumsallaşmaları, işyeri temsilcilikleri, komiteleri gibi yapıları sade sözde savunmak değil gereklerini yerine getirerek taban örgütlerini sağlayabiliriz ve sendikal bürokrasi ve sendikal ağalığı bu şekilde yıkabileceğimiz kanısındayım.

Kamil: Sendikalarda bürokrasi yaratan biz işçileriz. Sendikayı bile tam olarak bilmiyoruz. Okumuyoruz, araştırmıyoruz bizler sendikaya üye olarak tüm işleri sendikal yönetime bırakarak sendikal bürokrasinin önüne geçemeyiz. Bilinç herşeyi aşar. Yeter ki donatalım, kuşatalım ve besleyelim.

Sendikalarda eğitim nasıl? Yeterli buluyor musunuz?

Sendikamızın bir gazete ve bir dergi olmak üzere aylık çıkan iki yayını var. Bir tanesi kültürel sanatsal ağırlıklı diğeri de istatistik ve sendikanın yaptığı çalışmalar var. Bizlere ulaşıyor. İlgili duyduğumuz yazıları okuyoruz.

Sendikamız bir eğitim çalışması başlattı. Belli bir süre gitti. İşçilerin bilinçlenmesini gören bürokratik yapı bu eğitim çalışmasını bıçak gibi kesti. Çünkü eğitim sürecinde işçilerde bir gelişim oldu. Sendikayı ve kendini sorgulayan, temsilci ve delege olan genel kurullarda rahatsızlık verdi. Oralarda olup biteni görme olanağı oldu. Artık sıralarda izleyen değil bizatihi olayın içinde olmasını bildi ve biliyor. Bunu gören o andaki sendikal bürokrasi heyacanlanarak eğitimi durdurdu. Eğitimi veren hocaların "kellelerini" bile götürdüler.

Ben de olaya farklı bir açıdan yaklaşmak istiyorum. Arkadaşın dediği doğru olmakla birlikte, şu gerçeği de göz ardı etmememiz lazım. İki yüz kişi çalışan bir iş yerinde hafta sonu eğitim çalışmasına davet etsek gelen işçi sayısı on beş yirmiyi geçmiyor. Asıl bunun nedenini araştırmak lazım. Her şeyi sendikaya yüklemenin doğru olacağı kanısında değilim. Buna etken olan işçilerin okur yazarlık oranı ve

feodal zihniyeti aşamamasına bağlayabiliriz. İşçileri böyle bir çalışmaya katsak birçok şey değişecek. Ne sendikal bürokrasi ne sendikal ağalardan bahsetmiş olacağız. Gelecek güzel günleri konuşuyor olacağız.

Bu direnişin, siz işçilere sosyal yaşamda kattıkları şeyler var mı?

Tabi bir etkileşim değişim olmasa direnişin yüz doksan altıncı gününde burda olmazdı. Demek ki yaşamımızı etkileyen bir yön olmuştur.

Burada bir direniş var. Bu aile fertlerini yakından ilgilendiriyor. Benim eşim direniş boyunca yanımda. Direnişimizden komşu bakkal ve manav da etkileniyor. Geniş bir destek almak için bunlarla konuşuyor sorunlarımızı aktarıyoruz. Direnişi en geniş alan yayma çabasıdayız.

Daha önce köyedeki yaşamda tarlanın dışında yardıma gelmeyen aileler direnişimiz boyunca yanımda oldular. Direnişimize güç kattılar. Bundan patron rahatsızlık duydu. Bunu sendikal görüşmelerde belirtmişti.

Şunu da demeden edemeyeceğiz. Bu süreç içinde yakın ailevi ilişkilerimiz (baba, kardeş) bizlerden koptu. Bu direnişi sürdürmenin anlamsızlığını öğütüyorlar.

Kadin erkek eşitliği hakkında ne diyorsunuz?

Kamil: Ben şahsım olarak ailemle kendimi eşit görmüyorum. Şöyle: Bizde yöresel olarak aileyi çalıştırmazlar. Ailemizin görevi çocuğuyla çocuğuyla meşgul olmak ve yemek yapmaktır. Ben de onları beslemekle mecburum. Ben getiririm o kotarır birlikte yeriz. O evin işini bilecek ben de onu geçindirmeyi bileceğim.

Halil: Ben de arkadaş gibi düşünüyorum. Eşim ev işlerine ben de dışarı işlerine bakmalıyım.

Direnişçi Mustafa'nın eşi: Bence eşlerin böyle zamanlarda yanlarında olması gerektiğini düşünüyorum. Eşitlik konusunda ise diğer arkadaşlardan farklı düşünüyorum. Kadınları hep eve hapsedmek doğru değil. Kadının yeri toplumun her alanında olabileceği gibi, ev işlerine bakması o kadar doğaldır. Erkek ne kadar beden gücünü kullanıyorsa, kadınlar da ev işlerinde onlardan daha fazla beden gücü kullanıyorlar. Kadın evde oturunsun bize hizmet etsin görüşüne kesinlikle katılmıyorum. Kadın günlük yaşamda daha fazla sömürülüyor. Erkek sekiz saatlik iş gücünden sonra gazetesini okur, TV'sini izler, yemeğini yer ama kadın sabahtan akşam yatana kadar bilfiil çalışmaktadır.

Türkiye'de aydın, yazar ve okur ilişkisini nasıl görüyorsunuz?

Türkiye'de aydın ve yazarların yazması tabii ki çok güzel. Bir örnek: Bir yazar Anadolu'daki insanı biliyor hatta işçilerin sorunlarını da biliyor. Fakat bu sorunları yaşadığı ve içiçe olmadığı için ifade etmesi biraz daha yüzeysel kalıyor.

Düşünün maden işçisini anlatabilir ama maden işçisinin yaşadığı giruzuyu yaşamamış ve o heyecanı duyamamıştır. Hatta yerin 500 metre altında yemek yememiştir. Yazar, şair yerin 500 metre altında yemek yemeli. En iyi sanat yaşanan olaylar ve yaşayan kişilerin bunu aktarması ve resmetme-

Bir sivrisineğin hayatı hayatım

İnsanların karanlık ruhlarını emiyorum

Ki ben böyle yaparak

Kendimi bir arı görmek

Çiçeklerden onak

İstiyorum

Mustafa TABAK

sidir. Burada sığ olan lafla ve yazıyla olmuyor. Bir yazar nerede bir grev var, direniş var orada olmalı. Bir örnek vermek istiyorum. Daha önce YSE'de çalıştım. Buradan camiye gittim. Karşımda uzun süredir görmediğim bir arkadaşımı, imamı gördüm. Bu çocuk daha önce bu tür şeylere inanmıyordu. Merak ettim. Namaz sonu yanına yaklaşarak yeniden tanıştık. Bu olayın nasıl olduğunu sorduğumda yine bunlara inanmadığını söyledi ama buradan ekmek yediğini söyledi. Bizim bir kısım aydınlarımızı da bir nevi buna benzetebiliriz. Aydınlar emek simsarlığı yapıyorlar. İllaki yazılması gereken bir şiir veya makale yazılacaksa bu çadıra ya da polise karşı oluşan bir barikattaki duyguları yazmak daha anlamlı olacaktır.

Aydınlar gazeteler ve dergilerdeki yerlerini dolduruyorlar. İşte size bir somut örnek daha. Polisan işçileri ile dayanışma için bir gece düzenlendi bu geceye Ferhat Tunç davet edildi. Ferhat Tunç geceden ikiyüz milyon lira aldı. Ama sadece ve sadece direnişçi işçilere kişi başına iki milyon düştü Direnişi daha ileriye götürecektir eylemi motive edecekken bu davranış Ferhat Tunç'un ne kadar emekten yana olduğunu gösteriyor.

Bunun yanında İmge Tiyatro topluluğu bizzat direniş çadırımıza gelerek burada sokak tiyatrosu gösterisi gerçekleştirdi. Öyle ki tiyatroya gidemeyen bizler tiyatronun yanı başımıza gelmesini çok anlamlı bulduk. Hatta o an ki gerginlikten kurtularak rahatladık. İşte bu da bir sanatsal bakış olayı.

İnsancılla ilgili düşüncelerinizi alabilir miyiz?

Ne yalan söyleyelim, dergide bizi ilgilendiren yönü direnişçilerle yapılan röportajlar ve şiirler oldu. Diğer konular ağır geldi. Bizi en çok etkileyen Marmak ve Tetik adlı şiir oldu. Burda kendimizden bir şeyler bulabildik.

Okuyamamızdaki bir neden de ekonomik anlamda da olsa burda yaşadığımız olayların psikolojik etkisi var.

Aydın Öztürk “Şiir Aynı Zamanda Bir Fotoğraftır”

Nihat ATEŞ

Abi hoş geldin.
Hoşbulduk.

Yeni kitabın çıktı*. Hayırlı olsun diyorum. 1994 yılında çıkan kitabın Ağıtlara Yazıldı Zaman'la ilgili bir söyleşi yapmıştık İnsancıl'da hatırlıyorsun. Orada "Şiir serüvenimizin suları insanı kuşatmak zorundadır" diyordun. Bugün de insanı kuşatan bir kitapla karşımızdasın. Neler söylemek istersin? O insanı kuşatmak zorunluluğunda neler değişti? Neler aynı kaldı? Bize anlatır mısın?

Öncelikle teşekkür ediyorum Nihat. Şunu söyleyeyim; şiirimizin suları insanı kuşatmalı, benim yaşam felsefem. Şiirle uğraşmıyor olsaydım, politikayla uğraşıyor olsaydım politikanın insanı kuşatmasından söz ederdim. Diyelim ki işçi olsaydım, sendikal mücadelenin içinde olsaydım sendikal mücadelenin yaşamı kucaklaması gerektiğini söylerdim. Yani "şiirimizin suları insanı kuşatmalıdır derken bir yaşam felsefesini özetliyorum. Bu da şu anlama geliyor; sanatçıyı birazcık, -birazcık değil-aslında genel bir belirlemeyle çağının tutanakçısı, çağına karşı sorumlu, onu görebilen, en kör noktada bile onu yakalayabilen, o kör noktaları aydınlatıp insanların önüne yollar açan, hakim düşüncüyü sorgulayan, o hakim düşüncüyü sorgularken de toplumun oluşturduğu baskı normlarını veya devletin oluşturduğu baskı normalarını pek ciddiye almayan onlarla didişmeyi, kavga etmeyi göze alan bir tavır gerekiyor. Bu anlamda, şiirimizin suları insanı kuşatmalıdır derken başlangıçta böyle bir yar-

gının altını çizmiş oluyorum.

Kitaba adını veren Yıkık Duvarlar Gibi Kaldı Gözlerim şiirinde çok çeşitli sözcük ilişkileri var. -sözcük ilişkileri diyorum ben buna- Yani şiiri okuduğumda acaba buna ne denir diye düşündüm ve sözcük ilişkileri demeye karar verdim. "İnsansız kalmış gitarlar", "insansız kalmış köpekler", "lirik gecenin metaforu", "ay kavalı"... gibi. Kaval ve gitar ne bileyim lirik gecenin metaforu gibi kentsel bir imge. Ama Dersim'in yıkılmışlığı, yakılmışlığı anlatılıyor şiirde. Bunu nasıl yapıyorsun? İşte kaval derken gitarı nasıl düşündün? Lirik gecenin metaforunu nasıl düşündün? Bunları öğrenebilir miyiz senden?

Aslında şiir sadece sözcüklerle yazılan ve sözcüklerden oluşan bir şey olsa da aynı zamanda görsel bir yanı da taşıyor Fotoğrafla da ilgili çok ciddi bir gerçekliği var Şiir aynı zamanda bir fotoğraftır Bir insan çok güzel bir dizeyi, yüreğini yakalayan çok güzel bir dizeyi, resmeder aslında. Yani onu görüntüsel hale getirir. Bir fotoğraf karesi haline getirir ve bu fotoğraf karesine de kendi gerçekliğini, tanık olduğu gerçekliği ve ya özlediği gerçekliği koyar; öyle düşünür Fotoğraf karesi olarak kalır Öncelikle böyle bir yanı var şiirin. Şimdi durum böyle olunca oradan Dersim gerçekliğine bir çizgi çekiyorsun, ona doğru uzanıyorsun ve o dönem bütün manşetlerde bütün haberlerde, insanın duyarlı olduğu her noktada yakıcı bir tartışma var. Bu yakıcı tartışma bir sanatçının en çok etkilendiği, belki

en çok kanadığı bir gerçeğin de altını çiziyor. Taraf olmaktan kaynaklanan yani sisteme karşı olmaktan kaynaklanan bir duyguyla şunun altını çizmek istiyorsun. Diyorsun ki böyle bir gerçekliği çok ajitatif sözcüklerle yazdığınızda zalimlerin bu yaptıklarını kısa süre sonra unutturursunuz. Onu bir siyasi yapıya yakın olmak kaygısıyla daraltığınızda ya da insanın içini boşaltığınızda gene bir süre sonra onun unutulacağını bilirsiniz. Ama onu öyle bir fotoğraflamalısınız ki, öyle bir fotoğraf karesi yakalamalısınız ki, o fotoğraf karesi yuz yıl sonra da yakılan bir köyün trajedisini insanın mekanına taşıyabilmeli. Bunu düşünerek şunu yapmaya çalıştım. Fazla simgeleşmiş bazı şeyler vardır dünyada, yaşanan gerçekliklerden kaynaklanan. Diyelim Şili stadyumunda Pinochet faşistlerinin kurşuna dizdiği bir Victor Jara gerçeği vardır ve Victor Jara'nın bir gitarı vardır. Orada nasıl Victor Jara ile gitarının arasındaki ilişki Victor Jara'nın fiziki varlığına son verilince sonlanan bir ilişki değilse, aslında Dersim gerçekliğinde de, oradaki insanların içindeki müziğin, içindeki resimlerin bir yakılmayla, bir soykırımla kesilme durumları yoktur. O fotoğraf kalacaktır sonuza kadar. Şimdi bir de o coğrafyanın insanı olmak bir Dersim'li olmak. Orda büyümüş olmak. Ordaki insanların yüzündeki ifadeden tutun, ses tonlarındaki yumuşaklığa kadar, tarih boyunca siyasi muhalif olma kimliklerine kadar o türkülerdeki yakıcılıklara kadar benim herşeyiyle bildiğim bir fotoğraf karesiye söz konusu olan; doğaldır ki o fotoğraf karesinde gezinirken daha rahat yürüyebiliyorsun. Yani daha doğrusu karanlık bir ortamda yaşadığın coğrafyayı bilmeden. Biliyorsun ki karanlık da olsa yurudüğün yolun şurası şöyledir, şurasında bir kaya vardır, aşağısında bir nehir vardır. Şimdi şunu düşünüyorum ben köpeklerle insanların ilişkilerini. Köpekler insanlara çok sadık hayvanlardır. Onların daha doğrusu, bulundukları yerlerden kopamayacaklarını biliyorum. Çünkü ben de bir köy yaşamı içerisindeydim. On yaşına kadar köyde yaşadım. Köyden kente geçerken köpeğimizin ardımız sıra yüz kilometre kadar uzağa geldiğini biliyorum. Ama oradan gelen insanlarla konuştuğumda o köy yakılmalarını izleyen süreçlerde köpeklerin köyleri beklediğini, oradan ayrılmadıklarını sürekli acı dolu uluyuşlarla köyün etrafında dolanıp durduklarını duydum. İnsanlar da köpekler gibidir bir anlamda. Onlar da tanıdıkları mekanlara bağlıdır. İnsanlar bir başka kente göçe zorlanırken ve ya kentin varoşlarında acı dolu bir yaşama doğru sürüklenirken o köpeklerini ve mekanlarını düşündüm bir anlamda. Ve doğal olarak onu evrensel bir temayla ancak sapsız kalmış bir gitarın teliyle ifade edebildim. Çünkü sapsız kalmış köylerin trajedisini rüzgar bir başka yere bir başka fısıltıyla götürüyordu ve ya ay ışığı ıttanıyordu geceden. Çünkü gece ağaçların çiçeklerin yandığı bir coğrafya olmaya başlamıştı. Gece ıttanıyordu. Bir anlamda bunların fotoğrafı diyebilirim.

Yani şöyle mi dememiz lazım. Sen o kültürü çok iyi tanıyorsun. Orda doğmuş olmak orda yaşamış olmak. Mesala ben yakılan Dersim köylerini nasıl anlatabilirim? O coğrafyayı hiç görmemiş, böyle bir ulusal kültürden pay alamamış olmak bir etken mi? Çünkü en az ben de senin kadar o yakılmışlığı, parçalanmışlığı ve faşizmi duyuyorum. Ben nasıl anlatabilirim? Sen onu kendi kültürünle karşılıyorsun. Ordaki kültürü tanımış olmak te-

melinde söylediklerinle ilgili olarak soruyorum.

Once bir belirleme yapmak istiyorum. İnsanların bir şeyi çok güzel ifade edebilmeleri için, eğer şairse o, şiirin yapısında onu anlatabilmesi için onu mutlaka yaşamaması gerekmiyor. Buna kesinlikle katılmıyorum. O zaman ikinci dünya savaşında Nazi orduları Moskova kapılarına dayandığında Nazım Hikmet Tanıya'nın şiirini yazamazdı Bursa'da. Ama şu var insanın çok iyi bildiği bir konuda yazarken, konuşurken rahatlığı iyi bilmesinden kaynaklanıyor. İyi bildiği için de yani zihinsel bir faaliyetle fazla kurguya gereksinme duymadan daha rahat yazabilir. Bir şeyi tanıyor olmak onu kurgulamaktan çok daha fazla şans veriyor insana. Ama kesinlikle şunu da söylüyorum, şu yarımda yok, insanlar, özellikle sanatçılar için söylüyorum, bir şeyi eğer görürlerse yazarlar yargısına katılmıyorum. Ben küçükken de o insanların iç dünyalarını daha doğrusu, ruhsal dünyalarını oluşturan temel kriterleri, basamakları hissediyordum bugün de hissediyorum. Zaten oradaki kırsal yaşamla, kent yaşamı arasında çok sıkı gelgitler vardır. Sözelimi Dersim'in surulmuş köylüleri, bugün büyük kentlerin kıyısındaki köylerde yaşarlar. Yarı kentli, yarı köylü ilişkileri canlılık içerisinde. Her şeye rağmen yazın dönerler veya akrabaları vardır gider gelirler ve sürekli o fotoğraf karesini her yere adeta fakslanmış gibi, adeta binlerce milyonlarca dağıtılmış gibi dolaşıyor. Ben sadece bunu kullandım. Ne bileyim, Dersim gerçekliğini aynı içtenlikle, aynı evrensellelikle o fotoğraf karelerindeki çirkin çizgileri sen de yakalardın o hiç fark etmezdi. Yani bir duyarlılığı başarılı kılan şey nereye baktığı değil nasıl baktığıdır.

Ortak bir dünya görüşünden söz ediyorsun

Evet bu anlamda aynı bakacağımız için baktığımız yerlerin farklı olması önemli değil. Yani böyle bir benzerliğimiz olacaktı.

Şimdi kitabın iki bölümden oluşuyor. Yıkık Duvarlar gibi Kaldı Gözlerim ve Kendimi Bağışlamaktan Korkuyorum. Yıkık Duvarlar Gibi Kaldı Gözlerim bölümü üç uzun soluklu şiirden oluşuyor. Yıkık Duvarlar Gibi Kaldı Gözlerim, Yıldızlar Şairlerin Komşusu ve Ah Guernica. Bu üç şiirde yoğun bir anlatım göze çarpıyor. Tabii ben ikinci bölümdeki şiirlerin daha az yoğunlukta olduğunu söylemek istemiyorum. Giderek daha süzülüş bir işçilik. Giderek nesirleşen bir anlatım. Böyle bir anlatım biçimini neden seçtin. Burda Yıkık Duvarlar Gibi Kaldı Gözlerim'de Dersim anlatılıyor. Ah Guernica'da Sivas, Gazi'yi anlatıyor. Bu içerikteki yoğunluğu daha iyi yakalayabilmek için mi böyle bir biçime başvurdun?

Şöyle denebilir belki. Buna teatral bir yaklaşım da denebilir. Bilirsin tiyatrodan oyuncular uzun detayları insanların zihnine çarpıcı bir sözcük kazımak için yaparlar. Yani bir yığın detay vardır. Işıktaki, oyuncuların davranışlarında, okunan tekslerde bir yığın ayrıntı vardır. Tiyatro dediğimiz şey o ayrıntılarla yavaş yavaş toparlanır. Sonra bir yerde bir sözcük o insanın o tiyatroyu bir yaşam boyu aklında resmetmesini sağlar. Ben şimdi burada, daha çok şiiri oluştururken böyle bir kurgu üzerinde yürüdüm. Bir Dersim'li ana var. Bu ana yaşadıklarını çok şiirsel bir biçimde şöyle ifade ediyor. Aynı mavi göğün altındayız/ Aynı güneş ısıtıyor bizi/ Geceleri aynı ay/Niye öldürüyorsunuz bizi. Şimdi bu sözü söyletinceye kadar bu Dersimli

anaya bu dizeleri söyletinceye kadar önce onu bir basın toplantısının olduğu salonda düşünüyorum. Onu uzaktan gözliyorum. Sesindeki titrekliliği, üstüne sınımış yangın kokusunu, gözlerindeki yaşı, acıyı önce uzaktan gözlemliyorum. Onu hazırlıyorum hazırlıyorum en son söylediği bu sözcükle de bütün insanlığı Dersimli anayla yüzyüze bırakıyorum veya diyelim ki onu devam eden bölümde de uzun bir belirlemeden sonra şöyle bir dize ortaya çıkıyor. Kim demiş ki lavların daha yakıcı olduğunu acılardan. Bunlar izleyen bölümlerde de böyle devam ediyor. Bir nedeni bu. Yani şiiri okuyan insanı o şiirin ana mecrasına taşıyan noktaya hazırlayan bölümler var. Bir de ritmik. Giderek hızlanan, ritmik bölümlere taşıyorum. Böylece, hem o şiirin içerisindeki şiirin sürekliliği, yükselen ırmayı hazırlamış oluyorum hem de Yıkık Duvar Gibi Kaldı Gözlerimde insanların aklında dört dize kalacaksa o dört dizesinin altını çizmeye çalışıyorum. Bir de uzun dizeler var bu şiirde. Uzun dizeleri on dokuz buçuk on üç buçuk ebadında bir kitabın içine yerleştirdiğimizde çoğu zaman sayfaya sığmıyor. Onu kırmak gerekiyor, kırdığınızda da hem görsel olarak bir kırıklık oluşuyor hem de şiiri okuyan insanın o şiiri okurken zorlanmasına yol açıyor. Bunu büyük ebadlı bir kitapta gerçekleştiremeyeceğimize göre böyle uzun metinleri şiirsel metinlere dönüştürüp ikinci bir kolaylık sağlamış oluyorum. Gene bu şiiri izleyen Yıldızlar Şairlerin Komşusu ve Ah Guernica'da da bunu denedim. Orda dikkat edeceksin bu dediğim temel izlek var. Odaklama toplama, odaklama. Aynı zamanda o şiirin akışını sürekli kılma, sesi çoğaltma ve bu asıl altını çizdiğim noktalarda müziği en vurucu noktaya taşımak gibi bir belirleme de olabilir. İkinci bölümde daha çok kısa şiirler var. Uzun sayılabilecek bazı şiirler olmasına rağmen. Sanırım onu da izleyen bölümde soracaksın ona girmiyorum.

Ben daha çok bu üç şiir üzerinde durmak istiyorum. Çünkü bu şiirlerde bilinen Aydın Öztürk söyleyişinden bir sıçrama var gibi geliyor bana. Yıldızlar Şairlerin Komşusu ve Ah Guernica üzerinde konuşalım biraz. Yakın zamanda bizim acılı kentlerimiz oldu. Gazi mahallesi gibi, Sivas gibi..

Aslında Dersim gerçeği, Sivas gerçeği. Gazi gerçeği bu ülkenin farklı coğrafyalarında oluşmuş bir üçgenin köşeleri. Ama çok önemli köşeleri bu üçgeni belirleyen ana odaklar. Hem siyasi zeminde altını çiziyor hem de toplumsal muhalefet anlamında bir şeylerin altını çiziyor. Hem aydın sorumluluğu anlamında bir şeylerin altını çiziyor. Hem de resmi ideolojinin verdiği noktada giderek pervasızlığı anlamında giderek militarize olan, açık bir şekilde artık parmaklarla çizilen kurt sürülerinin bastığı kentler söz konusu oldu. Şimdi bu gerçeklik içerisinde ben, çağırma karşı sorumluluk hisseden bir insan olarak bir şeylerin altını çizmek istedim. Ama isterken de bu alışlagelmiş yakınmadan, alışlagelmiş söylemden, çok anonimleşmiş imgelerden ve ya sığa sığına insanın içindeki tepkileri derinleştirmeden, sığ bir zeminde odakladığı ifadelerden kaçınmaya çalıştım. İstedim ki bunlar içimde birazcık çöksün, durulsun, ben taraf olan bir şair olarak, kendi içimde tarafsız olmayı başarabileyim. Sisteme karşı olan bir insanım. Ama sisteme karşı olan insanlar içinde insanın tarafsız kalmayı başarması şu anlama geliyor. İnsanın kendi önyargılarından, kendisine empoze edilen siyasi bir yaklaşım-

dan, kendisine dayatılan estetik bir normdan veya kendisine dayatılan bir eleştirmenler sisteminden kendi yüreğini birazcık bağımsızlaştırma anlamında söylüyorum. Önce bir şeyin bilinmesini istedim. Ben fotoğrafımın içinde durulma ve berraklaşmayı yaşamıştım da gerçekleştirdim. Sivas'tan iki yıl sonra yazdım sözelimi. Ama şuna inanıyorum aradan biraz zaman geçti. O şiirsel metni okuduğumda ben şunun sıkıntısını yaşamıyorum. Keşke şurasını düzeltseydim, keşke şurasını birkaç dizede aktarsaydım, şurda dilime takılan bir sözcük var sıkıntısı yaşamıyorum. Bu şunu gösteriyor, olgularla ilişkilerinde doğru bir nesnel düzeyi yakalarsan bu süreçte karşı daha duyarlı bir ses yakalamanı sağlıyor. Aynı zamanda deminki söylediğin noktanın altını çizerek ben de katıldığımı ifade ediyorum. Ben şiirimde bu tarzın bir sıçrama, bir farklılaşma yani daha estetik düzeyini toparlayan bir çizgi olarak düşünüyorum. Yani senin gibi şair arkadaşlarım olsun, eleştirmenlerden olsun buna benzer durumlar alıyorum. Ama bir de şöyle duyumlar alıyorum. Bu şiirsel metinlerin nitelikleriyle ilgili çok fazla göz aşinalığına veya okuma alışkanlığına sahip olmayan insanların da zorlandığını hatta daha önceki şiirlerimi daha anlaşılır bulduklarına dair daha net bir ifade de çıkıyor. Ben bunu eleştiri de bir denge olarak görüyorum. Zaten çok fazla övgü beni "Doğru yoldayım" sorusunda tereddütte bırakır. Yanlış mı yapıyorum derdim. Cengiz Gündoğdu'nun söylediği bir şey var katılıyorum ona: Bir yapıt hem eleştiriliyor hem beğeniliyorsa güzeldir.

İstersen ikinci bölüme geçelim. Kendimi Bağışlamaktan Korkuyorum. Burda da biraz önce değindiğimiz gibi daha çok kısa şiirler var. Benim burda sormak istediğim. Hemen hemen her kitabında olduğu gibi bir nehir, bir dere izliğine hep raslıyorum. Burda da rasladım. Yanılmıyorsam bir deneme kitabının da adı da Derin Nehirler Gibi. Nedir bu nehirler? Hele bu bend vurulmuş nehirler?

Aslında nehirlerle ilişkilerimi sağlayan şey yanılmıyorsam Dostoyevski söylüyor bunu. Diyor ki orda Dostoyevski "sığ ırmaklar gürültüyle akarlar, derin ırmaklar sessiz" der. Şimdi ben bunu düşündüğümde sözelimi sanatsal bir eylemde gürültüyle, saman alevleriyle, pophohlanmış değerlendirmelerle, iktidar odaklarıncı belirlenmiş bir sanatla uzun soluklu bir sanatı karşılaştırıyorum bir anlamda. Sözelimi kırklı yıllardan itibaren daha öncesine uzanan bir dönemde şiirler yazan bir Enver Gökçe'nin şiirinden sadece aradan otuz yıl geçtikten sonra sözedilmesi olayında olduğu gibi otuz kırk yıl unutulan bir şairin bu derin nehir gibi yürüyüşüyle, o süreç içerisinde çok abartılan çok öne çıkarılan, üstünde çok yazı yazılan ama gerçekten şiir belleğimiz de kalmayı başaramayan örneklerini bir anlamda karşı karşıya getirmiş oluyorum. Ben kendi yaşamımda bir Enver Gökçe soluğu bir Enver Gökçe koşusu, bir Enver Gökçe dürüstlüğü, bir Enver Gökçe namusluluğu bir Enver Gökçe coşkusu yaşamayı hep önemsiyorum. Diyorum ki; tek başıma da kalsam doğru bildiğimi, kimselere yaranmadan, kimsenin iktidar odakları üzerine kendimi inşa etmeden, birilerinin verdiği suflerle kendimi önemsemek önemsememek duygusunu yaşamayacağım bir eksen içerisinde bulmalıyım. Bunu yapmadığım zaman bir iskeleyle rampa yapan gemi gibi halatlarımı bağlarım.

Bunu yaşamak istemiyorum. Bendeki nehir imgesi aslında bu. O nehir çok fazla gürültü çıkarmayan, bağırmayan, çağırmayan hatta gecenin bir saatinde kıyısında olduğunuzda bile sesini duymadığınız ama uzun soluklu, ama uzun akışlı olması. İkinci boyut da bir nehrin yolu dağlarla kesildiği zaman yaşadığım trajediyi yaşıyorum çoğu zaman. Bazen o dağın altında yer altı ırmaklarıyla tekrar yoluna devam eden bir nehir düşünüyorum. Bu ülkede sanatla uğraşan ve politika ile uğraşan ama namuslu bir şekilde uğraşan yaratıcı insanların önündeki dağdır. Yani sistemdir veya yandaşı olduğumuz gibi görünen veya yandaşımız gibi görünen ama özünde o dağa hizmet eden yolumuzu kesen dağa hizmet eden kesimlere de bir tepkidir. Ben orada o nehrimi koca dağların altında yeraltı ırmaklarıyla ama için içi yanarak ama kıvrılarak ama parçalanarak sonra tekrar o dağı aşıp yoluna devam edecek bir güzergaha taşımak istiyorum. Ben de o lirik imgelerin nedeni bu görsellikten kaynaklanıyor.

Bir de Aydın yine kitabının ikinci bölümünde hep bir üçüncü tekil şahıs, hep bir "o" var. Bir "o"na sesleniş var. Bu Aydın Öztürk'teki O'ya sesleniş nedir? Ben bunu Ağıtlara yazıldı zaman-da da görmüştüm.

Denir ki göz herşeyi görür ama kendisini göremezmi? Ama bazen de göz bir aynada kendisini görür ama hiçbir şey göremezmiş. Şimdi benim orada aslında üçüncü tekil şahıs gibi görünen senin "o" diye altını çizdiğin yüzyüze kaldığım nokta şurası. Aslında o aynasız, kendisini bir yansımada bulamayan bir gözün bir başka aynanın şahsında kendini sorgulama biçimidir. Aynı zamanda kendimi sorgularken o aynada diğer taraftan toplumun yapısında kireçlenmiş bir takım omurgalar vardır. Bunlar öyle kalın omurgalardır ki tüm toplumsal sistem bu kireçlenmiş omurgaların üzerinde durur. Bunlar da önyargılardır, varsayımlardır, ortodoks değerlendirmelerdir tartışılmasına tahammül edilmeyen gerçekliklerdir-karşısına bir ülem koyuyorum-, siyasal rantlardır, oluşmuş siyasal teamüllerdir. Şimdi bunların hepsi toplumda kireçli bir omurga gibi duruyorlar. Toplum bu kireçli omurganın üstünde iğreti duruyor. Ben istiyorum ki şiirimde o diye tarif ettiğim kendimizi sorguladığımız gerçekler olmasını sağlayalım. Yani bir başka dönüşümü içimdeki dönüşümle sağlayabilirim ancak. Bir insanı kendi içimden süzerek anlayabilirim. Hem bu anlamda ben burada toplumun kireçlenmiş omurgasını o aynada sorguluyorum, hem de kendim için kaçınılmaz gibi görülen mutlak değerler olarak görülen şeyler varsa onları sorgulamaya kapı aralamak için yapıyorum. Ayrıca orada bir "o" var. Yani böyle yüreğimde yer etmiş, insan aşkı içerisinde yüreğimde büyüyen bir takım değerler de var. Yani kavramlarla sesleniyorum ama burada daha çok iyi bir okuyucu -ki sen iyi bir okuyucusun orada onların altını güzel bir şekilde yakalamışsın- kendimi sorguladığım "o"lar, kireçlemiş omurgaları sorguladığım "o"lar, içimde gül gibi büyüyen "o"lar. Bütün bu "o"ların toplamından doğal olarak bir üçüncü tekil şahıs çıkıyor. Bir de abartıdan kaçınmaya çalışıyorum yani "ben" "ben" sözcüklerinin içinde gizli narsisizmden, içerisinde gizli mutlak doğruculuktan da kaçınmak duygusuyla yapıyorum bunu.

94 Temmuzunda yaptığımız şöyleş de -böyle göndermeli sormaya çalışıyorum ki Ağıtlara Ya-

zıldı Zaman'ı da söyleyelim. Çünkü o kitap ile bu kitap birbirinin devamı niteliğinde bence. İzlediği izlekler açısından tabii. İlk üç şiiri bu değerlendirmenin dışında tutuyorum tabii. Orda bir soru sormuştum ben yanlış anımsamıyorsam. Şiirde raslantısallık, zaman, an konularında ne düşünüyorsun demiştin. Sen de bir şair arkadaşın giderek aforizmalar yazdığını söylediğini aktarmıştın bize. Burda da neredeyse aforizma diyebileceğimiz şiir yapılanmaları göze çarpıyor. Bunda ısrarcısın. Neden bu yapılanmada bu kadar ısrarlısın. Senin şiirsel metinler dediğin ilk üç şiirdeki biçimle aradaki farkı nasıl koyuyorsun.?

Oncelikle şunu diyeyim. Bir şair için, bir öykücü için, bir romancı için romanlarının birbirini izler gibi görünmüş olması zaten o sanatçının kimlik arayışıyla ilgili bir problemdir. Yani bir sanatçı birey olma, özgür bir birey olmayı başarma yolunda değilse zaten zamanla karşı direnme şansı yoktur. Bu anlamda Ağıtlara Yazıldı Zaman'la Bir Sevgi Kırılmasıydı arasında yer alan benzerlik benim şiir kimliğimle ilgili, şiirimdeki bireyle ilgili veya şiirimden bireyi ile ilgili. İkincisi benim son dönemlerde sıkça karşılaştığım bir tartışma, şiirin uzunluğunu ve kısalığını belirleyen şair değildir aslında şiirdir. Şair bir şiirin uzun olmasını isterken bir şiiri bozabilir veya kısa bir şiiri uzatmak isterken o şiiri tekrar bozabilir. Aslolan o şiirde sözcüklerle, muzikle, imgeyle, armoniyle, uyakla, kendi içinde butunsellikte yüzünü döndüğü utopyayla kuracağı dengedir. Eğer bu dengeyi çok uzun bir şiirde yakalayabiliyorsun uzun bir şiirde oluşturursunuz. Ama bir de öyle kısa bir şiir oluşturursunuz ki ona ekleyeceğimiz her sözcük o şiiri eksiltir. Ben buna özen gösteririm. Buna aforizma da dense. Eğer ben o iki dizeyle ikna ettiysem kendimi problem yok. Yer yer şu da var. Derler ki bazı ozanlar uzun soluklu şiirler yazamazlar. Benim burda neredeyse kitabın yarısını oluşturan uzun bir şiirim de var, kısa bir şiirim de var. Ben burda bir tane örnek vermek istiyorum. Mutsuz Nehirler diye bir şiirim var. Yani bu güzel bir örnek. Barajların terbiye ettiği/ nehirler mutlu değildir/ Eski zamanlara hapsedilen sular/ tahliye gününü bekler/ bakır tellerden uzak kentlere/ bir ışık selinde akmak güzel olsa da/ ampüllerin yandığı yer gurbettir. Bunu ben uzun bir şiir halinde kurgulayabilirdim. İrmak bir şiir haline getirebilirdim. Ama bu yedi dizede ben söylemek istediğim vermek istediğim o fotoğrafın tüm kadrarlarını, tüm renklerini, tüm ışığını koyuyorum ortaya, yani buna yapılacak bir ekleme şiirin aforizma olmaktan kurtulmak adına şiirin eksilmesini de bereberinde getirecektir. Öyleyse bir aforizma olarak mı kalacak aforizma olarak kalsın, küçük lirikler olarak mı kalacak küçük lirikler olarak kalsın. Bir ırmak şiiri midir bir ırmak şiir olarak kalsın. Şair bir anlamda bedenine uygun elbiseden büyüğüne ya da küçüğünü giydiğinde yaşadığı o şekilsel bozukluğu şiirde yaşamamalı. Aslolan sözcüklere giydirilmiş duyguların, düşüncelerin, gerçekliklerin, utopaların sözcüklerle dengesidir. Bir çok önemlidir. Bir şiirin bitmesini sağlayan bence bu.

Çok teşekkür ediyorum Aydın
Ben teşekkür ederim

***Aydın ÖZTÜRK, Yıkık Duvarlar Gibi Kaldı Gözlerim, Berfin Yay. 1995 İstanbul**

Yusuf Ziya Bahadın'ın: “Sosyalist düşünce benim yapı taşıdır”

Yılmaz ELMAS

Yusuf Ziya Bahadın'ın ilk hikâye kitabı **İtin Olayım Ağam** ilk romanı da **Güllüceli Kâzım**'dır. İkisinde de konu köy ağırlıklıdır. Her köy enstitülü yazar gibi o da köy ve köylü konularını işledi. Ardından **'Güllüceyi Sel Aldı'**yı yayınladı. O da köy romanı: Yeni kasaba olan Güllüce de seçim dalavereleri konu edinilir. Bir de bu arada Bahadın'ın başka alanında da kitaplarının yayımlandığını görüyoruz:

Deyimler ve Kaynakları (araştırma) ;

Türkçe Deyimler Sözlüğü, Atasözleri Sözlüğü (Aydın Su takma adıyla) **Türkiye'de Eğitim Sorunu ve Sosyalizm** (inceleme), **Dört Sosyalist Ülke** (gezi).

Bundan sonra Bahadın'ın hikâye ve romanlarında köye değil evrensel denebilecek konulara yer vermeye başladı. Sözgelimi **'Gemileri Yakmak'**; önce bir lümpenken, içindeki iyi insan cevherinin açılıp gelişmesiyle sosyalist harekete katılan ve bu yolda öldürülen bir kişiyi konu edinir.

Daha sonra Bahadın'ı, 12 Eylül Asker darbesi sonucu Almanya'da sürgünde izliyoruz:

Sürgün hayatı Bahadın'ıya iki hikâye kitabı (**Geçeneğin Karanlığında, Titanik'te Dans**; iki roman **Açılın Kapılar, Deveküşü Rosa** ve bir de anı yazılarını içeren **Öyle Bir Aşk**) kazandırdı.

Yusuf Ziya Bahadın'ı 1965'lerde Türkiye'de ilk kez Millet Meclisi'ne giren 15 sosyalist milletvekilinden biri olarak tanıdım. İlk iki kitabı zaten o yıllarda yayımlanmıştı. Artık onu iki yönüyle biliyordum. İlgimi çeken bir başka yanı da köy enstitülerinde (Yüksek Köy Enstitüsü'nde de) okumuş olmasıydı. Bir de öğretmenlikten ayrılarak İstanbul'da önce "Hür Yayınevi; sonra "Yeni Dünya Yayınları" kurup **İlke** dergisini (6 sayı sürdü) **Yeni Dünya** dergisini (o da 6 sayı sürdü) çıkardı ve yüzlerce kitap yayımladı.

ladı.

Onunla İstanbul'da Galatasaraydaki eski bir binanın beşinci katında, iki odalı deniz manzaralı evinde konuşuyoruz; soruyorum:

-Neden sosyalist oldunuz ve bir gün özellikle Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra bazı kişilerde olduğu gibi sosyalizm üzerinde kuşku ya neden düşmediniz ya da caymadınız?

Bir başkası olsaydın ben de sana sorardım, sen neden olmadın diye. Doğum yerim Bahadın, bir Alevi köyü idi-şimdi kasaba. İlkokulu köyde okudum; sonra ortaokulda okumak üzere Yozgat'a gittim. (Yozgat, insanı ya faşist yapar ya komünist) Tohum orada atıldı, nasıl mı? Yozgatlı beni (okul arkadaşlarım, öğretmenlerimin kimileri, kaldığım evin kadını, bakkal, kasap, kahveci, polis ve her kimse Yozgatlı tümü, öylesine aşığıldı ki, düşünmeye başladım. (Düşünmeye neden karşılar, şimdi anlaşılıyor!) ve ardından köy enstitüsüne gittim. Köy enstitüsünde benim öğretmenim kitap ve orada esen özgür hava oldu. Bütün bir dönem okulun kitaplığı'na baktım. Okumaya raflardaki kitapların ilkinden başladım: Sadri Ertem'i Sabahattin Ali'yi, Nâzım Hikmet'i, Marks'ı orada keşfettim ve hep merak etmişimdir, insan muamelesi görmeyen milyonlarca insan var yeryüzünde, Türkiye'de; akılsızlar, bilgisizler, emeksiz yaşayanlar dışında normal bir insan (hele okumuşlar), nasıl olur da sosyalist düşünceye ilgi duymaz? Oysa bu düşünce insan olmanın bir harcıdır.

Sosyalist düşünce benim kişiliğimin yapı taşıdır.

Değişen nedir, yeni bir yöntem mi bulundu insanı mutlu eden. Neden caymalıyım, yani dönmeliyim?"

-Bir kitabınız "Aydın Su" takma imzasıyla yayımlanmıştı neden ve soyadınızı neden değiştirdiniz; bildiğim kadarıyla önce Çalışkan'dı.

Sözlüklerim uzun yıllar bana ekmek kapısı oldu; zamanla okullara sokulmak istendi. Daha sonra çıkan sözlüğüm bu nedenle "Aydın Su" adıyla yayımlandı.

Soyadıma gelince, çocuk yaş "aşağılanmayı" kaldıramaz, bu nedenle saklanacak delik ararsınız. Yozgat'tan dersimi aldıktan sonra Bahadınlı oluşumu sürekli sakladım. Belli bir kişiliğe ulaştıktan sonra bu durumdan utanır oldum ve geçmiş günlerden bir tür özür dilemek için olmalı soyadımı "Bahadınlı" olarak değiştirdim."

-Neden öğretmenlikten ayrıldınız?

Öğretmenliğim on yıl sürdü. O günlerde sosyalist düşüncenin yayılmasında kendimi görevli hissediyor-ve daha etkin olabilmek için yayınevi kurmak, dergi çıkartmak ve bu işi İstanbul'da yapmak istiyordum; öğretmenliğimse İstanbul dışındaydı, ayrıldım."

-Nasıl yazar oldunuz desem sorumu tuhaf bulur musunuz?

Bulmam; okuyan insan zamanla 'ben de yazabilirim' diye düşünebilir ve bazen bu istek uygulamaya dönüşebilir; uçundan, kıyısından derken hevesiniz artar, bir de çevrenizden destek görürseniz bu işi sürdürmeye başlarsınız. Sorunlarımı duyurmak için yazmak istedim başlarda, öğrendiklerimi öğretmek istedim; şimdi düşünüyorum bu bir yazarlık kuşkusuz ama bir hikâye, bir roman yazarı olarak yeterli miydi? Değildi. Şimdi zor yazıyorum ve müthiş keyf duyuyorum, mutlu oluyorum."

-Yurt dışında kalmanızın yazarlığınız açısından bir yararı oldu mu?"

En çok Almanya'da biraz da Fransa, Hollanda, İngiltere'de kaldım. 1980'den 1991'e kadar; sonra kapılar açıldı, döndüm.

Bu zaman içinde çok sıkıntı çektim ama çoğunlukla okuma ve yazma imkânı buldum. Yazdıklarım yine toplumsal içerikli olmakla birlikte dil, anlatım, estetik alanlarda çok düşündüm."

-Türkiye'ye döndüğünüzde bir değişme gördünüz mü?

Evet, büyük bir değişme, insan ilişkilerinde büyük bir yozlaşma gördüm. 12 Eylül faşizmi Türkiye üstünden bir silindir gibi geçmişti. Arkadaşlıklar, dostluklarda anlam kayması olmuştu. Kişilerde var olan idealizm, bencilliğe, boşverciliğe dönüşmüştü.

-Yeni bir çalışmanız var mı?"

Var, devletin kendi ideolojisi dışındaki düşünce ve kültür birikimine karşı uyguladığı baskı yöntemini işleyen bir roman yazmaya çalışıyorum."

Fısılda Rüzgarlara Tanırım Nefesini

arı sabrına dönüşmüş direnme rengi
meltem gözlü rüzgarla yoklar gecenin yüreğini
yumurta sarısıyla elimize bulaşan güneş
döner halayımızın başında gümüş martıca

bulsun artık beni gülüşün göçmen kuş sevinciyle
heyelan gürütüsüyle düşeyim karlıdağ doruklarından
bir parçam esir kalsın fırtınanın gözlerinde
su olayım çıksın buharım çoban avuçlarında
belki bir deste çiriş anaların peştemalinde...

nasıl unuturum gözlerindeki isyan hırsını
ihanet sayar bunu yüreğimin bütün ceylanları
sen öyle teğet geç burnumdan papatya kokularınla
ve öğrensin gözlerim dürüstlüğü
salıp bir damlasını korkaklığın üstüne
duyarım sesinin dağlara çağırın izini kaybederek

gel artık kabzaların coşkusu unutkanlığa dönüşmeden
atayım terkimden hüznü kuşlara kalsın yuvalar
fısılda rüzgarlara tanırım nefesini

belki bir işe yarar şafakları kazmaktan yorgun ellerim
su damlası olurum patikaların sertliğine...

mecalsiz tipi duyuruyor sesini dağlardan
ellerimize kuş cıvıltılı dallar kalacak

karasaban dilinde halkın namusu

belki çiçekler kan hüznü düşürür güvercin gurultusuna
ve küfürlü fatihalarla korumaya alınır zulmün mezarları...

Vahdettin YILMAZ

Valla Sizin İşiniz Zor

Çetin DİNÇER

Bir akşam eve döndüğünde, evdekiler ona polislerin eve gelip arama yaptıklarını, daktilo ve bazı kağıt parçalarını alıp gittiklerini ve en kısa sürede mali şubeye gelerek ifade vermesi gerektiğini söylemişler. Ne olduğunu anlamamıştı. Bir an gözlerini kapattı ve düşünmeye çalıştı. Ne vakit ve nerede suç işlemiş bir olaya karışmıştı. Bulamadı. Korkuyordu ama yapacak başka bir şeyi olmadığını ve gerçekleri anlaması için mali şubeye ifade vermeye gitmesi gerektiğini düşündü. Ertesi gün, kardeşi ve amcaoğluyla birlikte mali şubeye gittiler. Cengiz, onlara dışarıda beklemelerini, ifadesini verip hemen döneceğini söyledi. Yukarıya çıktı, başkomserin odasına girdi. Efendim, dedi başkomser. Benim adım Cengiz Biçer, ifade vermek için gelmiştim. Cengiz sen misin? dedi başkomser. Yanıtladığına vakit bırakmadan memurlardan birini yanına çağırdı, alın götürün bunu dedi. Şaşırmıştı Cengiz. Ama sayın başkomserim izah edeyim, ben şey için geldim, eee. Hani evimde daktiloyu şeyetmişsiniz ya ben onun için ifade şeyetcektim "mına goduğumun çocuğuna bak hâlâ gonusuyo lan. Şimdi yumruğu godummu sinek gibi duvara yapıştırırım Allahsızım" dedi başkomiser kibarca, aldılar götürdüler. Ceplerini boşaltıp, botlarının bağcıklarını aldılar. Koridorda sağlı sollu dizilmiş hücreler vardı. Bir tanesinin önüne geldiler. İçeride on kişi vardı. Memur, bunların suç ortakları olduğunu söyledi Cengiz'e. Onu da yanlarındaki hücreye tıkıp döndü gitti. Ne olduğunu, ne yapması gerektiğini bilmiyordu. Neler olduğunu anlamak için yandaki hücreyi dinlemeye çalıştı. Bir süre sonra tanıdık bir ses duyar gibi oldu. Evet doğrudur, Remzi idi bu. Sansar Remzi. Hani şu evinde bulunan daktilonun sahibi. Arkadaşları ona, Sansar derlerdi. Neden derlerdi bilinmez. Belki de ayakta birisiyle konuşurken ellerini oğuşturması ve topuklarını birbirine vurmasından. Daktiloyu ondan bazı notlarını temize geçmek için almıştı Cengiz. "Remziiiii" diye seslendi yan hücreye. Buradayım Cengiz, dedi Remzi. Remzi ve arkadaşlarını sahte evrak düzenlemek suçuyla gözaltına almıştı polis. Evrakları hazırladıkları daktiloyu sorduklarında ise Cengiz'in adını

vermişti Remzi. Artık o da şebekeye dahildi. Kapının önündeki Nöbetçi memurlara masum olduğunu anlatmaya çalışıyor ama kimse dinlemiyordu. Ben suçsuzum, avukatımı istiyorum diye bağıarak hücrenin demir kapısını yumruklamaya başladı. Sonunda peki dediler. Yalnız bu geç saatte avukat bulmanız zor, bizim şubede avukat Haydar bey var sizi ona götürelim dediler. Hücreden çıkardılar koridorun sonundaki karanlık odaya götürdüler. Cengiz o akşam Haydar ile tanıştı. Hüccesine döndüğünde uyumak için amuda kalkması gerekiyordu. Bir hafta sonra onbir kişi topluca mahkemeye çıkarıldılar. Cengiz mahkemede serbest bırakılacağını sanıyordu ama onbir kişinin dosyası o kadar kabarık ki, hakim dosyayı incelemeyen hepsinin tutuklanmalarına karar verdi. Artık Bayrampaşa'ya yolculuk başlamıştı. Cezaevi gözük-tüğünde içini bir korku sardı. Acaba içeride dayak yiyecek, tuvalet temizletilecek, çamaşır yıkatılacak mıydı. Kimlik tespitleri yapıldı, tek sıra halinde koridorda yürümeye başladılar. Beton, demir ve rutubetten başka birşey yok içeride. Kokusu bile tuhaftı. Bir süre sonra karantina adı verilen koğuşa geldiler. Cezaevine gelenler önce bu koğuştaki dört-beş gün kalıyor, daha sonra suçlarına göre koğuşlara dağıtımları yapılıyor. Karantinaya girdiler. Mahkum ve tutuklular yeni gelenleri merakla seyrediyor, hangi suçtan geldiklerini öğrenmeye çalışıyorlardı. Kimileri ise u-mursamadan voltalarını atıyorlardı. Onlar kesinlikle cezaevinin müdavimlerindendir. Kalabalığın arasından "Allah kurtarsın arkadaşlar" sesleri yükseliyordu zaman zaman. Usul böyleymiş, önce koğuştaki mümes-silinin odası ziyaret edildi, "Allah kurtarsın" deyilip ayakbasta parası ödendi. Mümessil çay söyledi. Bir demlik çay getirdiler. Sadece bir tane çay kaşığı vardı o da tahtadan ve elde yapılmış. Ama bu çaylar bir aydır içilen ilk çaylardı. Herkes büyük bir zevkle yudumladı çaylarını. Daha sonra mümessil iki tane oda ayarladı. On beş metre karelik odalarda ikişer kişilik ranzalar vardı. Onbir kişiye dört yatak. Çarşaf, kir-den simsiyah olmuş, yerler pislik içinde ve her taraf sidik kokuyordu. Duvarlarda kan izleri vardı. Odalar-

dan birinde geçen hafta tecavüz suçuyla gelen beş kişi şişlenerek öldürülmüştü. Herkes yorgundu ve uyumak istiyordu ama korkuyorlardı aynı şey kendilerinin başına gelir diye. Sonunda nöbetleşe uyumaya karar verdiler Akşam karavana geldi. Pirinç pilavı ve içinde patates yüzen bir kazan sıcak su vardı menüde. Çok acıkışlardı. Yemeği almak için ne kapları ne de yemek için çatal ve kaşıkları vardı İçlerinden Mustafa daha önce cezaevinde yatmıştı. Hem en öteki odalardan birine koştı, yüzbin lira vererek bir tepsi kiraladı. Kaşıkları olmadığı için sadece pilav aldırdı. Onbir kişi tepsinin etrafını sardı. Pilavı elleriyle yemeye başladılar. Çok yağlıydı pilav. Ellerinden ve ağızlarından yağ damlıyordu. Sadece açlık duygularını bastırmak için yiyorlardı. Yarı aç yarı tok sofranın başından kalktılar Kimi ranzanın üzerine, kimi bir kenara gazete kağıdı serip üzerine oturdu. Vakit geçirmek için fıkralar anlatılmaya başlandı. Artık hepsi, mahkeme sonucuna kadar en az birkaç ay burada kalacakları gerçeğini kabullenmişlerdi. İçlerinden Osman'ın sesi güzeldi. Ankara Polatlı'dandı Osman. Kürt'tü. İnce uzundu ve yanık bir sesi vardı.

"Bir türkü patlatta moralimiz düzelsin" dediler Osman'a. Uzun havayla giriş yaptı Osman. Bir anda bütün koğuştaki gürültü kesilmişti. Sesi, koğuşların duvarlarında yankılanıyor, koridorları aşip dışarıya taşıyor ve sanki yansıyıp dışarıdaki yaşamı taş duvarları ve demir parmaklıkları aşarak içeriye taşıyordu. Türkü bittiğinde sessizlik hâlâ sürüyordu. Bakışlarından hepsinin dışarıda olduğu anlaşılıyordu. Cemil'in o anda sevgilisile olduğu belliydi. Mustafa evliydi, eşi ve çocuğunun yanındaydı. Metin, dışarıya çıktığında kendisini ihbar eden Murat'ı nasıl döveceğini, Murat ise çıkınca Metin'den nasıl kurtulacağını, Remzi evinde yakalanan sahte evrakları mahkemede kimin üzerine atacağını düşünüyordu. Ertesi sabah, gardiyan elinde bir listeye koğuşa girdi ve isimleri okumaya başladı. "Cengiz, Mustafa, Metin, Remzi, Cemil,.." Birden heyecanlandılar. Acaba tahliye mi olmuşlardı. Gardiyanın etrafında toplandılar, merakla ne olduğunu anlamaya çalışıyorlardı. Öğrendiler ki, cezaevinde kullanacakları kimlik kartları için fotoğraf çekirmeleri gerekiyordu. Bir odaya alındılar göğüslerinin üzerine adları yazan bir levha koyuldu ve fotoğrafları çekildi. Cezaevi kimliklerinin üzerinde suçları "Sahte evrak tanzim etmek" yazıyordu. Artık suçları tescillenmişti. Öğlen vakti ihtiyaç kantini geldi. Eğer paranız varsa bu kantinlerden çay, şeker, permatik, yağ, sabun, pirinç, makarna gibi gereksinimlerinizi karşılayabilirsiniz. Aralarında topladıkları paralarla permatik, çay, şeker ve yumurta aldılar. O gün ilk kez traş olacaktı. Koğuşlardan birinden kırık bir ayna parçası edindiler Cengiz traş olmak için aynayı aldı, camdan söktükleri bir parça macunla duvara yapıştırdı. Aynaya baktığında gördüğü kişinin kendisi olduğuna inanmadı Cengiz. Sakalları uzamış gözleri morarmış ve şişmiş, saçları yağlı dişleri sapsarıydı. Sekiz gündür üzerindeki elbise ile yatıp kalkıyor ve leş gibi ter kokuyordu. Televizyonda, haber programlarında seyrettiği terörist oldukları, suçlu oldukları savıyla sergilenen insanlar geldi aklına. "Şunların suratlarına baksanıza, bunlar kesinlikle suçlu, acımayacaksınız böyle adamlara. Bana bıraksalar kendi ellerimle boğarım" dediği insanlardan birisi şu anda aynada kendisine bakıyordu. Ne kadar ön yargılı davrandığını düşündü

birden. Cezaevlerinde, yazdıkları yazılar yüzünden yatan ve daha yıllarca yatacak olan insanlar vardı. Ya bir yazı yazsaydım deyip, evinde sadece daktilo bulunduğu için kendisini şanslı hissetti. Traşını oldu, volta atmak üzere koridora çıktı. Müdavimlerin voltasını kesmemek için koridorun dibinde kendine çizdiği rotada kısa ama hızlı adımlarla yürüyor, bir yandan da çevresini inceliyordu. Gruplaşmalar vardı mahkumlar arasında. Herkes güçlü ve kendisine yakın hissettiği kişilerin etrafında toplanıyor, sadece o grupta sohbet ediyordu. Kendilerine yer edinmek isteyen bazıları ise güçlü gördüğü gruba girebilmek ve onların ayak işlerini görebilmek için birbirleriyle yarışıyorlar, yaltakçılık yapıyorlardı. Ne kadar da zavallı gözüküyorlardı. Halbuki tek başlarına ayakta kalabilmek için uğraşsalar, onların bir lokma etli yemekleri yerine karavanaya talim etseler, sıkıntılarını yüreklerine gömüp başları dik gelseler çevrelerinden ne kadar çok saygı görecektikler

Çok şey öğreniyordu Cengiz. Cezaevi dışarıdaki yaşamın küçük bir maketiydi. Doğrular, yanlışlar, iyiler, kötüler burada daha net gözlemlenebiliyordu. Her insan yaşamı boyunca bir kez cezaevine girmeli diye düşündü. Ertesi gün ilk ziyaret günüydü. Herkes erkenden kalktı. Kapı gardiyanı zaman zaman içeriye girip bir kaç kişinin adını okuyor adları okunanlar bir ok gibi yerlerinden fırlayarak görüş kabinlerine gidiyorlardı. Mahkumlar sabırsızlıkla bekliyorlardı kendi görüşçülerini. Görüşe gidenler ellerindeki poşetlerde yiyecekler ve temiz giyecekleri geri dönüyorlardı. Gözünaydın kim geldi diye soruyordu diğer mahkumlar, görüşçüsü gelenlere.

Görüşçüsü gelmeyen kimi mahkum ve tutuklular bir kenarda yürekleri hüznü dolu oturuyorlar ve "senin ziyaretçinin gelmedi mi" diye soranlara buruk bir "yok ben zaten gelmelerini istemiyorum, sonra ayrılık çok zor oluyor" veya "bizimkiler memleketteler" gibi masum yalanlar söylüyorlardı. Diğerleri de biliyordu bunu elbet. Bu yüzden görüş bitiminde kendilerine gelen yiyeceklerden onlara da ikram ediyorlar, onların yalnızlıklarını paylaşıyorlardı. Bu nedense sadece görüş günlerinde oluyordu

Karantinada geçen beş günün ardından dağıtım günü geldi. Sabah erken kalktılar, traşlarını oldular, eşyalarını hazırladılar Bir süre sonra gardiyan elindeki listeye içeriye girdi. Listeden adlarını okudukları sırayla koridorda dizildiler. Hepsini heyecanla gidecekleri yeni koğuşu düşünüyordu. Listenin okunması bitti. Gardiyan L Bloğa gideceklerini söyledi. Tek sıra halinde yeni koğuşlarına doğru ilerlemeye başladılar. Her ne kadar bilmedikleri yeni bir koğuşa gitmenin endişesi olsa da içlerinde bu cezaevine ilk girdikleri günkü duygulardan farklıydı. Koridorda bir süre ilerlediler ve koğuşlarına ulaştılar. Yine ilk önce koğuş mümessili ziyaret edildi. Mümessil koğuştaki uymaları gereken kuralları anlattı. Yeni koğuşları karantina gibi değildi. Temizdi, banyosu ve mutfak vardı. Yemeklerini kendileri pişiriyorlar, karavanaya pek rağbet etmiyorlardı. Koridorda volta atmak yasaktı. Odalar altışar kişilikti ve her birinin ayrı tuvaleti vardı. L blok alt ve üst koğuş olmak üzere iki bölümden oluşuyordu. Mümessil, aralarından isteyenlerin üst koğuştaki kalabileceklerini bu yüzden konuşup anlaşmalarını istedi. Toplandılar Ankaralı Kürt Osman grubun ayrılması gerektiğini, dışarıda da genellikle ayrı çalıştık-

larını, aynı koşuŖta birlikte olmalarının ileride sorun yaratacağını söyledi. Olmaz dedi Cemil. Biz kader ortaklığı yaptık. Birbirimizden ayrılmamız gücümüzü yitirmemize ve koŖuŖta ezilmemize neden olur. Mustafa söz aldı. Ayrılalım dedi. Nasılsa koŖuŖlar arasındaki kapı sabah yediden akŖam yediye kadar açık, gündüz birlikte olur akŖam koŖuŖlarımıza çekiliriz. Böylece gücümüzü kaybetmez ve ezilmeyiz.

Mustafa'nın onerisi üzerinde anlaŖtılar. Yeni mmessile de ayakbaŖı parası ödendi. "Allah kurtarsın" dilekleri ardından odalarına yerleŖmek üzere ayrıldılar. rkek adımlarla yerleŖeceđi odaya girdi Cengiz. Yeni koŖuŖ arkadaŖları masanın etrafında oturmuŖ sohbet ediyorlardı. "HoŖgeldin buyur, eŖyalarını Ŗyle kenara koy önce tanışalım sonra yerleŖirsin" dediler Cengiz'e. Sandalyenin kenarına çekinerek oturdu Cengiz. İlk önce "suçun ne?" diye sordular. Cengiz "abı arkadaŖın daktilosunu benim evimde buldular da Aslında birŖey yapmadım." "Hadi ya" dediler. "bılıyor musun beni de camiden aldılar" dedi birisi. Diğeri sze girdi. "Koum bırak sen bu ayakları. Malı gotrdnz, en az iki sene ceza alırsınız. Infazını iyi halini dŖtn m on-onbuuk ay yatar çıkarsın" dedi. Sonra tanışma faslına geçildi. RuŖen'di en yaŖlılarının adı. Sahte para basmak ve tedavüle sürmek suçuyla tutuklanmıŖtı. Harun, gasp suçuyla toplam yüz kırk yıl ceza almıŖtı. Halen devam eden iki mahkemesi daha vardı. "Yüz kırk yada ikiyüz kırk yıl farketmez. Nasılsa otuzaltıya bağlarlar. Oniki yıl yatar çıkarım" diyordu. Erdal iki aydır tutuklu olarak kalıyordu. KoŖuŖtaki lakabı mutemetti. alıŖtıđı iŖyerinin parasını bankaya götürürken aldırımıŖ, patronlarının davacı olması nedeniyle tutuklanarak cezaevine gnderilmiŖti. Yirmi yaŖındaydı Erdal. Bir bacağı sakattı. YakalanmasaymıŖ iki hafta sonra evlenecekmiŖ. "Uyanık adam mıŖsın, baŖlık parasını ıkartmıŖsın" diye takılıyordu koŖuŖ arkadaŖları ona. Zeynel Erzincanlı idi. Sürekli okur, güncel olayları takip ederdi. Söylediğine göre bir arkadaŖına verdiği hatır ekinin ödenmemesi yüzünden tutuklanmıŖtı. İnsanlar arasında ayırım yapmadığını, onlara her zaman inandiğını. "Benim kbem insandır" sözleriyle anlatıyordu Trabzonlu Hasan. Oto hırsızıydı. Araçları baŖkaları için alıyor, komisyon alıyordu. Geçirdiđi bir trafik kazasından sonra bacağına platin takılmıŖtı. Bu yüzden yürürken aksıyordu. "Adamlar alıŖıyorlar para biriktirip bir araba alıyorlar ben de gidip alıyorum. Görüyorsunuz iŖte Allah cezamı verdi" diyordu. Zorunlu olduğu için yapıyordu bu iŖi. Aslında oto tamircisiydi. Birkaç gun içinde yeni koŖuŖlarına alıŖtılar Cengiz ve arkadaŖları. Koridorda dolaŖırken bağı kiŖiler "suçun neydi senin" diye Cengiz'e sorduklarında "arkadaŖın daktilosunu evimde buldular onun için tutuklandım" diye yanıtlıyordu. Söyledikleri aynıydı. "bizi de camiden aldılar". AŖađı yukarı bütün koŖuŖa aynı yanıtı verdi. aynı yanıtı aldı. Kendisine kimsenin inanmadığını anlamıŖtı. Artık o da koŖuŖa yeni gelenlere suçlarını soruyor ve "valla sizin iŖiniz çok zor en az iki sene ceza alırsınız. Infaz mınfaz derken on ay-bir sene yatar çıkarsınız" diyordu. Kendi suçunu sorduklarında ise "adımı duymadınız mı? Bu lemede kime sorsanız bilir. Türkiye'de ve Avrupa'da benim üstüme sahte evrak hazırlayan yoktur" diyordu. Cengiz, bir ay sonra ilk mahkemede tahliye oldu.

AteŖe Verdim

Ağırlığı omuzlarıma kmŖ

Gece gündüz

lmcl bir çabaya dntk

Arıtma uđrunda

Geçen puslu günleri.

DŖncenin u noktalarına

Alabildiğine bir koŖu

Varlığın ta özüne inmek

Dađıtmak için belirsizlikleri.

Gerçek yaŖamı bulmada

Dipsularda kulaç atıp

ıkardım kıyıya

Dostlukların yalın diliyle

VaroluŖa el veren sevinçleri.

Ŗyordu evler Ŗyordu sokaklar

Ŗyordu emek ve onur

Tutup bir bir topladım

DntŖi olmayan

Sıcak iliŖkileri.

ArayıŖın engebeli yollarında

Yeniden dirilttim

CoŖkulu trklere Ŗarkıları

KarıŖık kafaları silkelemek için

AteŖe verdim

KuŖkularla kttlkleri.

Mehmet AYDIN

7 Kasım Salı

Sabah kalktım baktım... yağmur soğuk Gıyındım kuşandım, çıktım dışarı. Boğaz yakan, kömür kokulu pis... çirkin bir kent İstanbul. Tek güzellik, ıslak sarı yapraklar ıslak sarı yapraklı yolda yürürken o mimarı düşündüm. Konya'ya giderken tanıştığım Otobüste "Mimarım" deyince "kafası kesilecek insanların başında geliyorsunuz" demiştim. Şaşırmıştı. Tabii anlattım neden kafasının kesileceğini

Kapitalizmin bir estetiği var Kapitalizmin estetiği durmadan çirkinlik üretiyor Her alanda böyle. Binalar yollar taşıtlar giysiler reklamlar sanat eserleri. Böylece insanı çirkinleştiren Çirkinliği güzel diye gösteriyor İnsan, daha güzel bina, daha güzel yol daha güzel taşıt, daha güzel giysi, daha güzel reklam, daha güzel sanat eseri düşünemiyor

Çirkin... kötü evlerde büyüyen çocuk, çirkin çantalarla, çirkin yollardan, çirkin... kötü okullara gidiyor Bilinç, daha oluşurken çirkinleştiren örgütleniyor İşte bundan ötürü Selim İleri. Orhan Pamuk çıkıyor

İnsanımız çirkinleştiren bütünle koşullanmış. Bundan ötürü, "Orhan Pamuk'un romanı kötü" dedin mi, şaşıyor Bilinç, sistem eliyle tıkalı olduğu için güzeli düşünemiyor

Marksistlerin bu sorun üstünde ciddiyetle durmaları gerekiyor Çünkü sorun, iktidarın bir sınıftan, bir başka sınıfa geçmesi değildir Sorun, kapitalist sistemin, yüzyıllarca, milyonlarca insanda oluşturduğu kötü koşullanmalar kötü alışkanlıklardır Bugün Türkiye'de insanımız, kendiliğinden güzeli seçecek bilinçte değil Dumura uğratılmış bilinç parçayla bütün ilişkisi kuramıyor üstelik. Köylüler, yüksek taban fiatı, işçiler yüksek ücret, memurlar yüksek aylık, öğrenciler bedava sınıf geçme mücadelesinde. Bunların bir tekinde bile güzel kavramı yok.

Kötü. çirkin, kötüyle, çirkinle tamamlanır Çirkin evlerde büyüyen çocuk, çirkin romanlar yazar

Mimara bunları anlattım. "Her evin her odasında

her köşesinde çirkinlik ürettiniz" dedim. "Bunun hesabı, sizden sorulacak Kafanız kesilecek" dedim. "Haklısınız" dedi, "ama ben çoktandır mimarlık yapmıyorum"

Marksistlerin, bilinç açıcı ideolojik mücadele alanlarını genişletmeleri gerekiyor Sözgelimi, son derece basit görüne bile, son derece önemli bir sorundur plastik kapla çay içmekle kristal fincanda çay içmek. Kapitalist sistem, modernlik rahatlık diye insanı plastiğe zincirledi Böylece, insanın yaratıcı gücünü... atılım gücünü doğayı değiştirme gücünü dumura uğrattı Tabii bu, kapitalizmin son derece işine geliyor Bilinç dumura uğratılmış insanın beyni çıkarılmış bir yaratıktan farkı yoktur Edilgendir tepkisizdir Her alanda bütün çirkinlikleri hayat diye güzel diye kabul eder Ankara'da beş altı parti başkanının çirkin oyunlarını politikaya sanır sessizce katlanır

Bizler, kapitalizmin çirkinleştirdiği her alanda mücadele etmek zorundayız. milimetrik

11 Kasım Cumartesi

Türkiye'de kitap basımını, noter, maliye, Kültür Bakanlığı'nın üçgenine kelepçeliyor Fikir ve Sanat Eserleri Yasası Yasa çıktı Yasada öngörülen işlerin nasıl yapılacağını gösteren yönetmelik çıktıkta, kitap basımından önce Kültür Bakanlığı'ndan bandrol istenecek Yasaya göre bandrolün 15 gün içinde gönderilmesi gerekiyor Bakanlık bandrol göndermezse kitap basılmayacak

Böylesine karışık gerekirse kitap basımını önleyici yasa kımın icadı diyordum Bu mücidin kimliğini merak ediyordum Bu işin mücidi meğerse **Edebiyatçılar Derneği** ile, bu derneğin Genel Başkanı Mustafa Şerif Onaran'mış

Ne için bu bandrol işini savunmuşlar böyle karışık bir işi icad etmişler Korsan yayıncılık önlenecemmiş bir de dürüst yayıncı yasal güvenceye kavuşacakmış Bu gerekçelerin ikisi de doğru değil. Bandrol, Türkiye'de kültürün demokratikleşmesini önleye-

cek Sorun burda İstanbul'da **Yayıncılar Birliği**, Ankara'da **Edebiyatçılar Derneği**, kültürde tekelleşme mücadelesi başlattılar Sözgelimi, Yayıncılar Birliği, **Tüypap**'tan son derece rahatsız Neden Rahatsız, çünkü dağıtım kanallarıyla engellediği, kitapları, okur, **Tüypap**'ta bulabiliyor Bu, Yayıncılar Birliğini ciddi bir biçimde rahatsız ediyor

Tüypap boyunca sık sık basında göründü **Yayıncılar Birliği** Başkanı Atıl Ant. Bütün konuşmalarında tekelleşmenin ideolojik zeminini hazırlıyor Bütün bunlar olup biterken KAR-YA'nın önemini bir kez daha söylemem gerekiyor

Şunun bilinmesini istiyorum. **Yayıncılar Birliği** de **Edebiyatçılar Derneği** de hesap hatası yapıyorlar Türkiye'de kültürde tekel kuramayacaklar Bütün uğraşları yasal ideolojik zeminleri kayıp gidecek ciddi bir başarısızlığa uğrayacaklar

14 Kasım Salı

Dün ilkyaz gelmişti sanki. Yolda yürürken sabah bir su birikintisinde güvercinlerin yıkandığını gördüm Sevindim Güvercinlere bakarken Aydın Doğan geldi aklıma Cumartesi akşamı geldi güzel haber Aydın Doğan hapisshaneden ayrılmış.

Sistem, Türkiye'de kültür emekçisini üzme için elinden geleni yapıyor Üzüntüyle kahrolmanızı istiyor edilgenleşmemizi istiyor İşte Aydın Doğan düşündü diye düşündüğünü söyledi diye, üzulsün diye eziyet çeksün diye hapse kondu Ama bizler üzüntüleri sevinçlere dönüştürüyoruz. Üzüntüler direncimiz oluyor

Oğlen sularında Aydın Doğan'la konuştum telefonla Sesi güzel sesi direngen. Hapisteyken öykü yazmış "Sistem, öykü yazasınız kafanızı dinleyesiniz diye sizi haislere koyuyor siz, sistemin değerini bilmiyorsunuz" dedim. Gülüştük

Suç-ceza kavramı, bir futbolcunun, kaçak taşıt kullanan bir futbolcunun özel bağışlanmasıyla nasıl da netleşiyor Sistem, kendi adamlarının suçlarını kaldırıyor insan için mücadele edenlere yeni suçlar icad ediyor Böylece sınıf açısına göre neyin suç olduğunu neyin suç olmadığını görüyoruz Böylece hukuk fakültelerinde okutulan suç-ceza-adalet kavramları çöküyor Sözgelimi, İsmail Beşikçi, haislerde çürütölmek isteniyor kaçakçılar bağışlanıyor Söylenenler kanıtlanıyor Kapitalist sınıf, bütün insanlar için adalet getiriyor

Sabah dün ilkyazdı sanki. Güvercinler bir su birikintisinde yıkanıyordu. Yıkanan güvercinleri seyrettim Sevindim Oğlen sularında, dün Aydın Doğan'la konuştum Sevindim.

16 Kasım Perşembe

Salı günü Retrans'a gittik. Retrans, temizlik ürünlerinin dağıtımını yapan bir şirket Aylar önce bu şirkette çalışan 130 işçi sendika kurmak istemişler Bunu haber alan patron, sendika kurmak isteyen işçileri, işten atmış İşten atılan işçiler, fabrikanın önünde direnişe geçmişler Salı günü, işte bu işçilerle görüşmeye gittik Berrin Taş ben Gürel Sürcü

İlk başta tedirgindi işçiler Kimin neyiz niçin geldik bilmiyorlar Bu yüzden uzak durdular Sonra baktılar biz aynı dili konuşuyoruz Çay cigara derken çevremiz doldu söyleşi, dallandı budaklandı

Biliyorsunuz **İnsancıl**'ın temel işlevinden biri, işçi sınıfını doğrudan doğruya kültür hareketine sokmak Türkiye'de ciddi bir aydınlanma doğrudan doğruya

işçi sınıfından çıkacak şairlerle yazarlarla bestecilerle felsefecilerle mümkün İşçi sınıfına, "Siz durum ben size güzel şırlar yazayım güzel romanlar yazayım güzel türküler söyleyeyim" demeyi doğru bulmam Biz, işçi sınıfına kanal açmak zorundayız. İşçi sınıfı, bu kanallardan hem kültür hareketine, hem siyasal harekete doğrudan doğruya girmeli

Bu doğrunun üstü ciddi bir biçimde örtölmüş Türkiye'de Sözgelimi Füsün Akatlı, bir burjuva felsefecisi Varlığa anlamı burjuva açısından verir Bu açıdan Akatlı için bütün insanların felsefecisi denemez. Akatlı, burjuvazının anlamını yorumunu bütün insanlığın anlamı yorumu diye gözetiyor Böylece, proleterya, burjuvazının değerleriyle dünyaya bakıyor Proleteryanın dünyaya böyle bakması isteniyor

Salı günü bütün bunları da konuştuk işçilerle Ayrılırken alkışlarla uğurladılar bizi

18 Kasım Cumartesi

Hasta olacaktım. Perşembe günü ıy kalkmadım Sabah uyandıktı trıldım Korktum, iyice hasta olacağım diye Onca iş var İşin ötesinde hekimler düşmeye gör, oranı buranı mincıklar Birçok sorun var insanlığın önünde Bu sorunlardan biri de hekimlik. Hekimlerin sultasında oramızı buramızı mincıklatmadan ölmenin bir yolunu bulmalı insanlık. Bir gün bunu bulacak, inanıyorum

Üzülyorum İnsanlığın önündeki ışıltılı günleri görüyorum Hissediyorum Faşistler emperyalistler narsa yapsın insanlığın ışıltılı bir dünya kuracağına inanıyorum O günleri görmeye yaşım elvermeyecek bunun için üzülyorum Napayım, erken doğmuşum Şimdi yaşlandım Ölümeye yaklaşıyorum her gün Oram buram mincıklanmadan kesilip biçilmeden bir ölüm düşünüyorum. hekimsiz Kimseyi üzmeden biktirmeden rahatsız etmeden güzel bir ölüm Sözgelimi Vivaldi dinlerken tık diye başım düşmeli ya da bir sabah kalkmamalıyım güzel bir düş görürken olup gitmeliyim Başka türlü çok tatsız olur Herbir işe mücadele diye baktığım için ölüm şöyle bir yoklarsa, hissedersen "Vay sen mısın beni öldürmek isteyen hastalık" diye, o hastalıkla ciddi samimi bir mücadeleye girşirim Hastalığı dizçöktürmek yenmek için akıl almaz işler yaparım

Perşembe günü, hastalığın yandan yandan gizlice sokulduğunu hissettim Hemen karşı saldırıya giriştim Şimdi iyiyim

23 Kasım Perşembe

Sabah kalktım, baktım, kar serpiştiriyor Giyindim kuşandım düştüm yola Kar serpintileriyle yürürken **Şafak** dergisini düşündüm **Şafak**'ta Mücahit Mümin'in **Asmalı Sokak Güncesi** var Asmalı Sokak Güncesi ne güzel değil mi Günce'de öğrendim, Okuma Tiyatrosu kuruluyormuş Yunanistan'da. Şöyle diyor Mücahit Mümin "Okuma Tiyatrosu'na doğru ilk somut adımı attık bugün" Sevindim Şunun için Okuma Tiyatrosu, insani mücadelede son derece önemli bir etkinlik. Okuma Tiyatrosu'yla felsefe eserleri bile okunabilir okurun bu eserleri dinlemesi tartışması sağlanabilir Okur böylece edilgenlikten çıkarılır

Okuma Tiyatrosu'yla ayrıca insanın ayağına gidebilir Bir kahvede bir meydanda bir sokakta bile işlevlidir Okuma Tiyatrosu Okuma Tiyatrosu'yla bilinçli bir seyredenler yetiştirilir Tiyatro opera bale zengin işi olmaktan kurtulur

Mücahit Mümin şöyle diyor "Okumaktan kopan insanların sanattan... edebiyattan... felsefeden uzaklaşmalarından doğan boşluk... Durum böyle olunca dünyanın pek çok yerinde insani değerlerin yerlebir edilmelerine pek şaşmamak gerekiyor" İnsani değerlerin korunması için sanatın insanileştirilmesi gerekiyor... mutlaka. Şöyle diyor Mücahit Mümin **Asmalı Sokak Güncesi**'nde "Sanat.. edebiyat insanın yanındadır, yanında olması gerekir Sanatın.. edebiyatın siyaseti budur Tersi olduğunda.. o, sanat.. edebiyat değildir Olamaz."

İşte bütün sorun burda. Türkiye'de insani sanat mücadelesi **Kar-ya** ile örgütlenirken Yunanistan'da bu mücadeleyi Okuma Tiyatrosu'yla örgütüyor Buna milimetrik mücadele diyorum. Hiç ödün vermeden hiçbir koşulda karamsarlığa düşmeden insan için mücadele

Serpintili karda yürürken bunları düşündüm. Sonra belki kediye rastlarım dedim. Soğuk ama belki. Her zaman durdu... sağa sola bakındığı yerde yoktu. Caminin avlusuna girdim. Arandım. Göremedim. Bu toplumda canlı olmak zor Ağaç olsan keserler yakarlar Hayvan olsan aç bırakırlar işe koşarlar İnsan olmak en zoru. Katlederler hapise atarlar durmadan üzerler. Birden içim acıdı Avludan çıktım. Yürüdüm. **İnsancıl'a**.. Kar serpiştiriyordu

28 Kasım Salı

Düşüncede idealist yöntemin temel bir niteliği var Gerçekliği asla kabul etmiyor. Bu, ister istemez sorunları içinden çıkılmaz duruma getiriyor Feodalitenin papazları böyle düşündükleri için dünyanın döndüğünü kabul etmediler Galilei'ye dünyanın döndüğünü konusunda pişmanlık yazdırdılar. "Ben Galileo Galilei, merhum Vincenzo Galilei'nin oğlu, Floransalı, yetmiş yaşında, bu mahkemenin huzuruna şahsen çıktığımı, önünüzde diz çökerek, çok saygıdeğer ve çok Kutsal Kardinal Hazretleri ve tüm Hristiyan Cumhuriyetinde kafirlerin ahlaksızlığı ve fesatıyla savaştan Engizisyon Kardinalleri önünde, Kutsal Peygamberleri gözlerimle görerek ve ellerimle dokunarak, Kutsal Katolik ve Apostolik Roma Kilisesinin benimsediği, vazettiği ve öğrettiği her şeye inandığıma, her zaman inanmış olduğuma ve Tanrının yardımıyla bundan sonra da inanağıma yemin ederim. Fakat bu kutsal makam tarafından bana güneşin dünyanın ortasında ve kıpırdamaz olduğu, dünyanın evrenin özeği olmadığı, devindiği yolundaki ilkeyi benimsememem, savunmam herhangi bir biçimde, sözle ya da yazıyla, öğretmem bana yasalar gereğince bildirilmiş olduğu halde, ben suçlanmış bulunan bu ilkeyi tartışan, bu ilkeye yana büyük yanlışlarla dolu savlar taşıyan, ama hiçbir çözüm yolu göstermeyen bir kitap yazdım ve yayınladım, bu nedenle de bu Kutsal Makam tarafından sahtekarlıkla, yani güneşin evrenin ortasında hareketsiz olduğuna, dünyanın ortada olmayıp hareket ettiğine inanmakla suçlandım."

Galilei, bu pişmanlığında daha sonra görüşlerinin yanlışlığını kabul eder "Ben" der "adı geçen Galileo Galilei, başeğer, yemin ederek, söz vererek, yukarıda belirtildiği biçimde kendimi bağlamış bulunuyorum, pişmanlık belgemi, 1633 yılının haziran ayının yirminikinci günü, Roma'da Minerva Manastırında kendi elimle imzaladığımı ve kelime kelime okuduğumu beyan ederim. Ben Galileo Galilei yukarıda belirtilen hususlarda feragatimi kendi imzama belgele-

dım."

Galilei, on yargıcın önünde dünya dönmüyor diye bu pişmanlık belgesini imzalarken.. yargıçlar başarıdan ötürü gülerken.. kasılırken, dünya dönüyordu Dünya dönüyor.. adamlar dünya dönmüyor diye belge imzalatıyor

Düşüncede idealist yöntem budur işte. Neden böyledir Çünkü doğru diye bellediği mutlak doğrudur Bütün öbür doğruları, mutlak doğrusundan çıkarır gerçekliğe.. deneye hiç önem vermez Doğru sandığı o mutlaka korumak için bilimin.. sanatın gelişmesini durdurur mutlak doğruya karşı çıkanı mutlak doğruyu eleştireni yerlebir eder

Bütün bunları şunun için yazdım. Gazetede okudum İsmail Beşikçi'ye verilen ceza 200 yılı geçmiş. Beşikçi'ye verilen ceza 200 yıl 2000 yıl olsa bile, bu, Beşikçi'nin söylediklerinin yanlışlığını göstermez. Benim şimdi burda söylediğim şu söz, insanlık tarihinde yüzlerce değil, binlerce kez kanıtlandı Herhangi bir kişi, dünya tarihini. İnsanlık tarihini kendinden başlatamaz. Hiç kimse daha önce yaşanmadı kendinden önce yaşanmadı gibi yaşayamaz.. insanlığın birikimini yok sayamaz. Her insan, her davranışında insani birikimle sınırlıdır Bu sınır kırılırsa.. ben keyfime bakarım.. ben çıkarıma bakarım.. ben bugün ne gerekliye onu yaparım.. doğrunun ölçüsü bugündür derse bu hesap, hayattan geri döner.

29 Kasım Çarşamba

İnsan günlük hayatını olgusal bilinçle sürdürür Sözgelimi, su kaynatmak istersek, ateşin üstüne koyarız. Karanlık olunca düğmeye basar elektirliği yakarız. Ağzımız.. kulağımız.. gözümüz nerde.. kiş mevsimi geldikte soğuk olur yağmur yağınca ıslanırız.. her sabah güneş doğar Bütün bunları olgusal bilinçle biliriz. Ama suyun nasıl kaynadığını ışığın yapısını.. ağzımızda olup bitenleri.. nasıl duyduğumuzu.. nasıl gördüğümüzü.. mevsimlerle gezegenler arası ilişkisini olgusal bilinçle kavrayamayız. Dahası olgusal bilincin böyle bir sorunu yoktur Okullarda olgusal bilinç bunları sınıf geçmek için öğrenir sonra unuttur Olgusal bilinç olgulara göre yaşar ama olguların ilişkisini kuramaz.. hakikatını bilemez. Sözgelimi, Beşikçi'nin 200 yıl hapiste cezalandırılmasının emperyalizmle ilişkisini kuramaz.

Olgusal bilinçle felsefe.. bilim yapılmaz. Herkes bilimsi.. felsefeci olacak değil. Ama olgusal bilinçle hiçbir olgunun yorumlanmaması gerekir Tabii özellikle Türkiye'de durum böyle değil. Olgusal bilincini kıramamış birçok kişi yazarlık yapar.. olguları yorumlar Olgusal bilinçle felsefe yapanlar bile var

Biliyorsunuz 24 Aralık'ta genel seçim var Milletvekili adayları saptandı Olgusal bilinci kıramayan birçok yazar şöyle diyor Milletvekili adaylarının saptanma işi demokratik değil.

Bu doğru Olgusal bilinç bu doğruyu görür Ama bu doğrunun nasıl oluştuğunu bilmez Olgusal bilincini kırabilseydi şunu görürdü. Kapitalizm demokrasi üretmez.

Şimdi ben bu durumu olgusal bilincini kıramamış birine anlatsam çok şaşırır.. bir de şunu söylesem, üçgenin iç açılarının mutlak doğruluğuna inanç anti-demokratik bir bilinç durumu yaratır Yüzüme şaşkın şaşkın bakar, benim için saptık der Çünkü olgusal bilinç dünyayı tek tek olgulardan görür.. bu olgular arasında hiçbir ilişki yoktur der

Bütün bunlardan sonra şunu söylemem gerekiyor Yazar olacak kişi, önce olgusal bilincini kırması olgusal bilinçle tek bir olgunun bile yorumlanamayacağını bilmeli.

Yazarlık cümle kurmak değildir.

30 Kasım Perşembe

Yağmurlu bir gün. İslana İslana dergiye geldim. Gazetelere bakarken. Yeni Yüzyıl'da, Anı-Kronik bölümünde şöyle bir haber Günay Akarsu. Tiyatro eleştirmeni ve yayımcı Günay Akarsu 30 Kasım 1982'de İstanbul'da öldü.

Günay Akarsu, benim arkadaşım. Demek öleli 13 yıl olmuş. Hastaneye yatarken yalnızca biraz iyi hissetmiyordu kendini. Yatar... çıkar diye düşünüyordum. Olmadı. Birden kötüledi. Bir pazar günü ziyaretine gittikte konuşamıyordu. Öleceğini düşünmedim. "Çabuk iyileşiniz mücadele etmemiz gerekir" dedim.

Salı günü ölüm haberi geldi. Hastanenin ölüm odasında güzel yüzünü görene kadar ölümüne inanmadım. Ama ölmüştü. Kırgın... dargın... yalnız saatlerce yürüdüm yollarda.

Günay Akarsu'yla arkadaşlığımız 1978 yılının mart ayında başladı. Arkadaşlığımız... dayanışmamız o dönemde birçok insanı kışkırttı... sisteme karşı... tartışmalı... çekişmeli direngen bir arkadaşlığı Günay Akarsu'ya rastlamam... Günay Akarsu'yla dost olabilmem benim hayatımda önemlidir... şanstır. Benim insanlaşmamda Günay Akarsu'nun önemli katkısı vardır. Arkadaşlık sürecinde benim ona bir katkı olmamıştı. Çünkü Günay Akarsu, her yönden benden yetkindi.

Günay Akarsu, son derece kibar... sesini yükseltmeden konuşan... ölçülü gülen insandı. Bana geldikte... kibarlığı bir türlü beceremeyen... sinirlenince masaları yumruklayan... testere gibi gülen... vurdulu kırdılı bir adam. Bu iki insanın arkadaşlığı herkesi şaşırtırdı.

Peki, neydi bizi birleştiren nokta. Kayıtsız şartsız sevgi. Bu, son derece önemli. Çünkü ciddi arkadaşlıklar çevrede rahatsızlık yaratır. "Biz arkadaşlık kurmadık... bunlar nasıl becerdiler bu işi" diye düşünürler. Dedikodularla... sözde eleştirilerle arkadaşlığı bozarlar. Bu, ancak kayıtsız şartsız sevgiyle önlenir. Sözgelimi ben, Günay Akarsu'yla ilgili hiçbir dedikodu çıkuruna düşmedim... kimsenin Akarsu aleyhine konuşmasına izin vermedim.

Bu dört yıl içinde Akarsu'yla ilgili sorunlarımız olmadı mı. Oldu. Ama ben, bu sorunları hiç kimseye anlatmadım. Sorunları yine Akarsu'yla konuşarak çözdüm. Bu sorunları duyup bana akıl vermeye kalktı susterdim. Arkadaşlık tam burdan bozulur. İki arkadaş arasında sorun üçüncü kişinin diline düşerse çözülebilecek bir sorun mutlaka çözülemez duruma gelir.

Günay Akarsu da aynı şekilde davrandı. Bu tavrımızdan ötürü arkadaşlığımız bozulmadı. Dedikodulara kulak asmadı. Benle bir sorunu varsa, bu sorunu benle konuştu. Bu konuda bir örnek vermek isterim. Bir sorun çıkmıştı aramızda. Eşi, sevgideğer Nur, benden yana tavır koydu. "Siz karışmayın, bu ikimizin arasında" demiştim. Akarsu da "Evet Nur, sen karışma" demişti. Nur Akarsu'nun arkadaşlığımızı bozma niyeti yoktu. Ama, ikimizin arasına girmesi arkadaşlığımızı bozabilirdi. Arkadaşlığı korumak gerekir. Biz koruduk.

Günay Akarsu öleli 13 yıl olmuş. Tuhaftır, ben, buna hiç inanmadım. O uzaklarda... bir gün gelecek. Tabii hemen konuşmayacağım böyle habersiz çekip gittiği için. Sonra çıkıp arabasını park ettiği yeri ararız. Çünkü arabasını park ettiği yeri unuttur mutlaka. Arabayı ararken ben söylenirim.

1 Aralık Cuma

Bugün... birkaç saat sonra Adana'ya hareket ediyoruz. Berrin Taş, Afşar Timuçin, Ayhan Ergün, Celal Ergün, Pelin, ben. Yarın Adana'dayız. **İnsancıl Şenliği** için. Pazar günü Antakya'da.

Tedirginim. Adana Temsilciğimiz 600 kişilik bir salon tutmuş. Belediye Tiyatrosu'nu. Bir deneme bu. Kimse gelmeyebilir... az kişi gelebilir. Bir kişi gelse bile benim iç dünyam bozguna uğramaz. Ama genç arkadaşlarım... onları düşünüyorum. Ben **İnsancıl** mücadelesini 25 yıl önce yalnız başlattım. Bakalım olacak Adana'da. Boyumuzun ölçüsünü alacağız hepimiz.

2 Aralık Salı

Dün geldik.

Şimdi Adana'da... Antakya'da olup bitenleri anlatacağım. Özetle Adana **İnsancıl Emekçileri**, ciddi... disiplinli çalışmış. Her zaman söylüyorum. Ciddi... disiplinli çalışma olumlu sonuç verir. Adana'da böyle oldu. 600 kişilik salon tıklım tıklımdı. Davetiye bittiği için en azından yüz kişi geri döndü.

Önce Adana **İnsancıl Emekçisi** Hasan Hüseyin'le Muhittin Çoban konuştu. İkisi de pek heyecanlıydı. Sonra sırasıyla Berrin Taş'la Afşar Timuçin çağrıldı. Sonra ben. Sahneye çıkarken yüreğime "Sıkı dur teklemeyi" dedim. Heyecandan... sevinçten yüreğim tekler, paldır küldür düşebilirdim... Tam burda **İnsancıl Emekçisi**... yolarkadaşımız Tuna için bir iki söz. Şenliği, baştan sonra teklemeyi sundu. Soğukkanlı... sevimli davranışlarıyla... güzel... uyumlu ses tınısıyla. Şenliğe güzellik kattı.

Berrin Taş'la Afşar Timuçin aşk üstüne düşüncelerini söylediler. Şenliğe gelenler son derece canlıydı. Hemen sorular geldi. Ama zaman kısıydı. Daha sonra ben konuştum. Kısa. Şunu söyledim. Bazen bütün bir hayat bir gün... bir dakika için yaşanır. O dakika benim için şimdi bu dakikadır. Yalnız çıkılan bir yolda binlere... insana kavuşmanın sevinci İstanbul barlarında yılgınlık edebiyatı yapanlar gelsinler de sizi görünler. Ama sizde gösterin kendinizi onlara. Star sistemi sanatçıları reddedin. Gücünüzü bilin. Siz burdasınız. bunca insan. Şunu söylüyorum. Faşizm, bu ülkeyi karanlığa götüremeyecek. Bizler... hep birlikte faşizmi yerlebir edeceğiz.

Özetle bunları söyledim. Söylediklerim anlaşıldı. Kavrandı. Olumlu karşılığı aldım.

Daha sonra Şenlik başladı. Şiirler okundu... türküler söylendi. Adana **İnsancıl Emekçileri**, Adana'da **İnsancıl**'ın gücünü gösterdi. Şu bilinsin. **İnsancıl**'ın gücü, emekten yana... sınıfsız... sömürsüz bir dünya için... bu güzel ütopya için mücadele eden insanın gücüdür. Bizler **İnsancıl Emekçileri**, başka yöntemlerle bu alanda sömürsüz bir dünya için mücadele eden tek bir insanı bile yok saymadan... dışlamadan... böyle bir tutum haddimiz değildir. Sınıfsız... sömürsüz dünya ütopyasına milimetrik katkı yapıyoruz. **İnsancıl**'ı abartmıyoruz... ama küçümsemiyoruz. **İnsancıl**, sömürsüz... sınıfsız bir dünya ütopyası için mücadele ettiğinden ötürü onca insan bizle kucaklaş-

ti. İşte bu anlamda **İnsancıl**'in gücü, emekten yana insanın gücü dedim. **İnsancıl**, insanın bilincini dumura uğratan burjuva dergisi olsaydı bu noktaya gelemezdi. **İnsancıl**'in dışında o güzel ütopya için mücadele edenler olmasaydı **İnsancıl** yine bu noktaya gelemezdi Adana'da salonu dolduran o güzel insan, **İnsancıl**'in karakaşına... karagözüne gelmedi. **İnsancıl**'in başüstünde tuttuğu düşüncelerin doğruluğunu kavradığı için geldi.

Peki **İnsancıl** naptı **İnsancıl**, doğru düşünceleri hayatla insanla buluşturmak.. somutlamak için doğru eyledi. Doğru eylem, Adana **İnsancıl Emekçilerinin**, ciddi samimi çalışmasıyla betonu parçaladı. çiçeği güne çıkardı.

Bütün arkadaşlarıma söylüyorum. Savruk. sorumsuz. ciddiyetsiz kişilerle **İnsancıl** tek bir adım atamaz Herhangi bir adın çevresinde oluşan görüntü bizi hiç ilgilendirmez **İnsancıl**, söz verdiğini yapan. yapamıyorsa bunu açıklayan. gerekirse özür dileyen bir dergi olmak zorundadır Yoksa **İnsancıl**'in güvenirliliğine gölge düşer Bütün arkadaşlarımla bu konuda titiz davranmalarını rica ediyorum.

İnsancıl Şenliği bittikten sonra doğruca temsilciliğimize gittik Berrin Taş kızıyla Afşar Timuçin'i aldı. ailesinin evine gitti. Hasta yatağından kalkan Afşar Timuçin'in iyice dinlenmesi gerekiyordu. Bizler, bir hayli kalabalık.. Antakya Temsilciliğimizden gelen Müslüm, Cuma, Niyazi arkadaşlarla birlikte Ezgi Restoran'a gittik. Ezgi Restoran'ın sahibi Mürşit Bey de **İnsancıl Emekçisiymiş**. Mürşit Bey bizi pek güzel karşıladı. Güzel yemeklerle rakılarımızı içtik **İnsancıl**'da bir türlü doyuramadığımız Celal arkadaşımız Ezgi'de pes etti. Doydu. Bu bizim Adana'daki ikinci zaferimiz oldu. Celal'e "İşte **İnsancıl** böyledir Seni bile pes ettirdi." dedim.

Ezgi'den sonra doğruca Hasan Hüseyi'nin evine gittik. Biraz oturduktan sonra yattık. Ertesi gün, ben, Müslüm Kabadayı, Afşar Timuçin, Berrin Taş, Cuma'nın arabasıyla. öbür arkadaşlar otobüsle Antakya yoluna düştük. Müslüm arkadaş Antakya'da bıraktıktan sonra biz Samandağı'na devam ettik **İnsancıl Emekçisi**, yolarkadaşımız Zübeyde'nin birkaç gün önce babası ölmüş. Zübeyde arkadaşımıza başsağlığına gittik. Ordan doğruca Antakya'ya döndük. Antakya'daki etkinlik Müslüm Kabadayı'nın konuşmasıyla başladı. Kabadayı, kültürün, bilinçlenmenin önemini anlattı. Daha sonra Berrin Taş, aşk üstüne. Afşar Timuçin insan felsefesi üstüne konuştu Sıra bana geldi Soğuk bir havada. bahçede düzenlenmişti toplantı. "Bende konuşursam burda soğuktan donacağız" dedim. Afşar Timuçin'in imza günü başladı. Okurlar, Afşar Timuçin'in çevresini sardılar. İmza günü söyleşi bu kez salonda devam etti.

Ayrılma saati yaklaşıyordu. Biraz dinlenmek. karnımızı doyurmak. ısınmak için Lades Restorana gittik. Lades Restoran'ın sahibi de **İnsancıl Emekçisiymiş** "Her kentte böyle **İnsancıl Emekçisi** olursa işimiz iş" dedim. Dinlendik.. ısındık. karnımızı doyurduk. Saat 20.30'da ayrıldık Antakya'dan.

Pazartesi günü saat 14.00'de İstanbul'daydık Yorgunduk. Sevinçliydik. Şimdi şunu söylemem gerekiyor Türkiye'de tatsızlıklara bakıp kimse yılgınlığa düşmesin. İnsan, güzel bir dünya yaratacak. Faşistler karanlık güçler başarılı olamayacak.

Sevgili

sevgili
hangi yalnızlığı ortak ediyorsun
akşam güneşinde ışıldayan suya
yüreğinde açan bir kardelen mi
çiğdem mi navruz mu karların koynunda
dayanamam
yitmesin gözlerindeki ısıltı
zemheride dağlara çıkar
kardelenler getiririm sana

Nerden Gelirsin

bu geliş nereden böyle güzelim
dağların kırağısı var gözbebeklerinde
söyle kaçınıcı kilometrede
seni bekleyen sevinç
kim koklayacak kekik kokuyor saçların
hangi yüreği ısıtacak
sımsıcak dudakların

Doruklarda Kurumuş Bir Ardıc

sis yalnızlığını örter kocamış bir ardıcın
bir sevgiliyi sarar gibidir
kayalara dolanmış dalları
bulutlar sarar
bir kırağı boncuklanır
pörsümüş kabuklarda
kimbilir kaç bin yıl kaç bin öykünün
tanıklığını etmiştir
gölgesinde kaç bin sevdalı
türküler çağırmıştır kimbilir

İvrişli İki Yaşlı Anaya

ne zaman böyle görsem sizi
körpe yürekleriniz gelir aklıma
evlat acısı çekmemişsiniz belli
akşamüstleri dert değil
eve sevinç taşımış kocanız
ışkence yitik ahlaksızlık yolsuzluk
ve daha ne kadar sözcük varsa
kötülük adına
yoktur dilinizde biliyorum
ne zaman böyle görsem sizi
bütün analar sizin gibi gülse diyor

Hüsnüye AYHAN

OCAK AYI ETKİNLİKLERİ

ANKARA İNSANCIL

Söyleşi

Yeşil Hareket

Aslı Delikara

6 Ocak Cumartesi Saat 15.00

Dinleti

Haydi Şimdi Türküler Söylemeli

Mehmet Özer

13 Ocak Cumartesi Saat 15.00

Güneşleme

Edebiyatın Politikası

Edebiyatta Politika

Akif Kurtuluş

20 Ocak Cumartesi Saat 15.00

Güneşleme

Partili Sanat

Fettah Köleli

27 Ocak Cumartesi Saat 15.00

KONYA İNSANCIL

İmza Günü

Ahmet Çobanoğlu

Galip Candoğan

20 Ocak Cumartesi

İSTANBUL

Seminer

Estetik

Cengiz Gündoğdu

7 Ocak Pazar Saat 14.00

Yer: Beksav

Seminer

Estetik

Cengiz Gündoğdu

14 Ocak Pazar Saat 14.00

Yer: Beksav

İNSANCIL YAYINLARI

Siir Dizisi

İnsanın Ayak Sesleri Berrin TAŞ	100.000.-TL.
Pazar Resimleri Ali Ersin GÜNÇE	100.000.-TL.
Dinlenen Cadı Nihat ATEŞ	100.000.-TL.
Açık Gece Ömer BİLGE	100.000.-TL.
Öbür Yanı da Ateş Bozan YAMAN	100.000.-TL.
Gül Dikenini Öpünce Arif MADANOĞLU	100.000.-TL.
Saklı Süleyman Sırrı KAZDAL	125.000.-TL.
Havass'ın Sözleri Halid ÖZKUL	125.000.-TL.
Kırmızıyı Unutma Aliye ÖZLÜ	100.000.-TL.
Bir Saksılık Dünya Ayhan ERGÜN	150.000.-TL.
Abc Denemesi Aytekin ARIK	150.000.-TL.

Öykü Dizisi

Arka Balkon Kezban ÖZBAY	100.000.-TL.
Uzaydan Gelen Kadın Fatma KETHÜDAOĞLU (İkinci Baskı)	150.000.-TL.
İnsan Eli D. Mehmet ŞEKEROĞLU	100.000.-TL.
Sengisemai Ölüm Lütfiye AYDIN(Tükendi)	100.000.-TL.

Roman Dizisi

Proxima Centauri Ömer BAYTAŞ	250.000.-TL.
Çağrısız Hayalim Kaan ARSLANOĞLU	250.000.-TL.
Kişilikler Kaan ARSLANOĞLU	250.000.-TL.

Deneme-Eleştiri Dizisi

Denemenin Kıyıları nda Yusuf ÇOTUKSÖKEN	150.000.-TL.
Yanılmamanın Gerçekliği Kaan ARSLANOĞLU	150.000.-TL.
Eleştiri Cengiz GÜNDOĞDU	150.000.-TL.
Şiir Gündemi Sennur SEZER	100.000.-TL.

Felsefe Dizisi

Felsefe Bir Sevinçtir Afşar TİMUÇİN	200.000.-TL.
İnsancıl Dergisi: 1. Yıl Cildi (Tükendi)	800.000.-TL.
İnsancıl Dergisi: 2. Yıl Cildi	800.000.-TL.
İnsancıl Dergisi: 3. Yıl Cildi	800.000.-TL.
İnsancıl Dergisi: 4. Yıl Cildi	800.000.-TL.
İnsancıl Dergisi: 5. Yıl Cildi	800.000.-TL.

Not: Posta masrafları nedeniyle ödemeli gönderilmez. İstenen kitabın bedeli banka veya postaçeki hesabına yatırıldıktan sonra istenen kitabın adıyla birlikte makbuzun fotokopisi **İnsancıl** adresine gönderilmeli.